

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FABRIKEJER

C. M. HESS

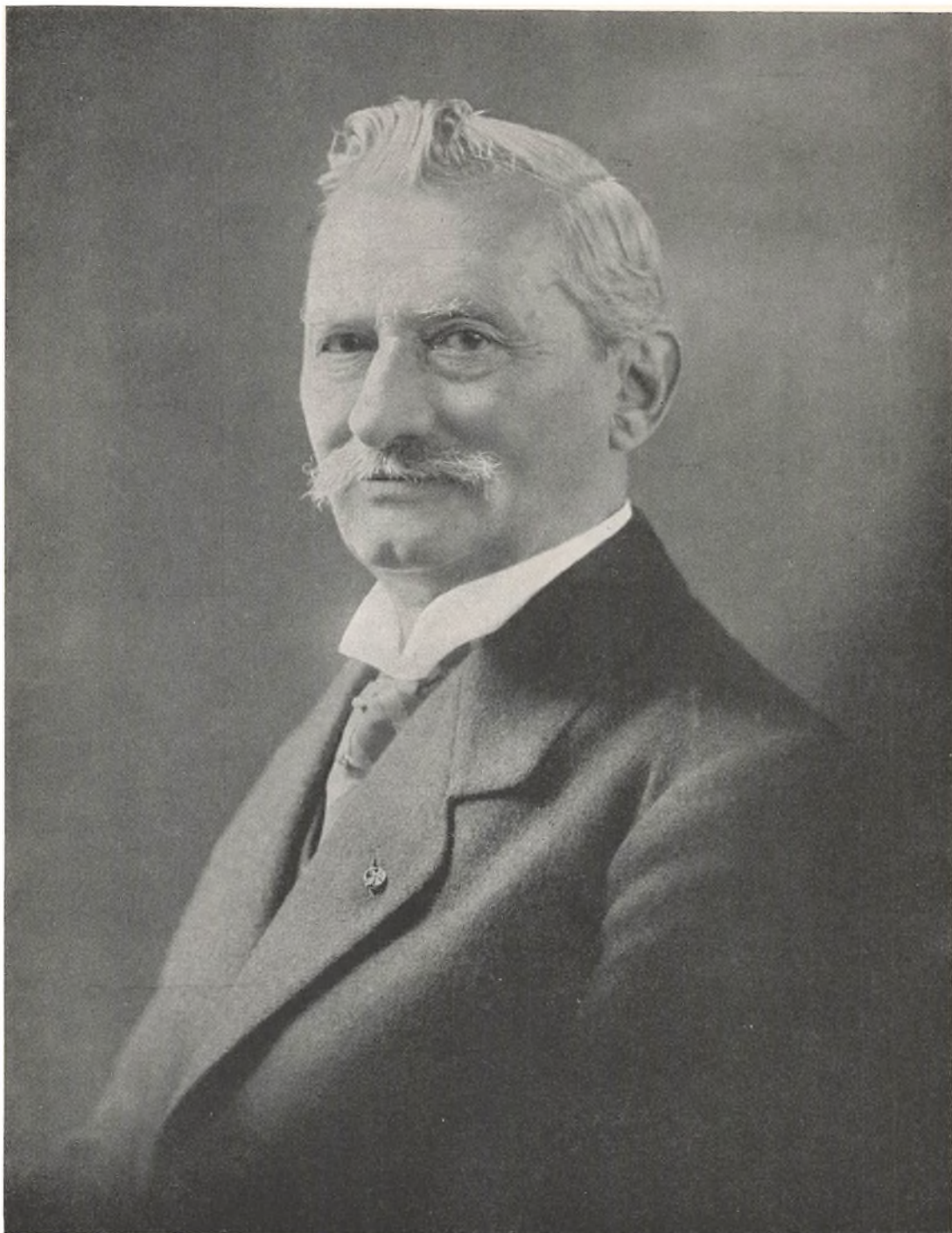
og hans Slægt

VEJLE

1951

FABRIKEJER
C. M. HESS
og hans Slægt

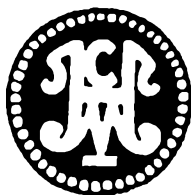
C. M. HESS 1916

F A B R I K E J E R

C. M. HESS

og hans Slægt

UDARBEJDET AF TH. THAULOW

C. M. Hess' Signet

Udgivet i Anledning af Fabrikejer C. M. Hess'

Hundraarsdag den 14. Oktober 1951

C. M. Hess' Fabrikker Aktieselskab, Vejle

M · C · M · L · I

TRYKT SOM MANUSKRIFT

FORORD

INDENFOR den fynsk-jyske Slægt Hess har det gennem Tiderne været fortalt fra Led til Led, at den stammede fra vort gamle Rigsland Holsten. Det er lykkedes at bekræfte Rigtigheden heraf. Fra dens første, danske Stamfader, Heinrich Christopher Hess, er Slægtens ægtefødte Descendenter saa vidt muligt ført op til Dato, idet dog ganske enkelte af dens Medlemmer har fortabt sig i det ukendte og næppe vil kunne efterspores uden meget omfattende Eftersøgninger i Landets Mængder af Kirkebøger.

Afsnittet om Fabrikejer C.M.Hess og hans Hustru, Fru Emma Hess, født Brincker, kunde imidlertid ikke være blevet til uden i intimt Samarbejde med Børnene. Meget smukt har de fortalt og skrevet om deres dyrebare Minder fra deres elskede Barndomshjem, fra Fabrikkerne og fra Vejle og det paa en saadan Maade, at dette Minde om deres Slægt og specielt om deres Forældre nærmest maa siges at være deres Værk – deres Tak til deres Fader paa hans Hundrede-aarsdag. Jeg har i Hovedsagen kun været den, som har samlet deres Erindringer og gengivet dem.

København i Januar 1951.

TH. THAULOW

INDHOLDSFORTEGNELSE

I. FORORD	SIDE 7
II. INDHOLDSFORTEGNELSE	- 9
III. INDLEDNING	- 11
IV. DE FØRSTE SLÆGTLED I DANMARK.	- 13
V. SMEDENE	- 18
VI. JERNSTØBERNE	- 30
1. Jørgen Svendsen Hess	- 30
a. Ungdom og Støberiejer	- 30
b. Privatlivet	- 39
c. Børn	- 42
2. Peter Henrik Hess	- 46
a. Ungdom	- 46
b. Jernstøber	- 48
c. Offentlige Hverv	- 53
d. Privatlivet	- 54
3. Hans Hess	- 57
4. Albert Hess	- 60
VII. CHRISTIAN MARTIN HESS	- 67
a. Ungdom	- 69
b. De første Aar i Vejle	- 72
c. Bryllup	- 78
d. Fabrikejer	- 80
e. Offentlige og private Hverv	- 98
f. Privatlivet	- 99
g. De sidste Aar	- 125
h. Børn	- 134
6. Christian Emil Hess	- 142
7. Harald Einar Hess	- 148
VIII. NAVNEREGISTER	- 161
IX. STAMTAVLE	

INDLEDNING

EFTERNAVNET HESS (ogsaa skrevet Hesse, Hessen, Hesz, Hæsz og Hæss) er meget gammelt, men var i de ældre Aarhundreder nærmest et Tilnavn, opstaaet som Følge af et Tilhørsforhold til Storhertugdømmet Hessen. Paa samme Maade har adskillige kendte Slægter som Friis, Holst, Prytz, Sass, Oldenburg og Westphal faaet Navn efter henholdsvis Frisland, Holsten, Preussen, Sachsen, Oldenburg og Westphalen, ligesom Tusinder af andre Familier har taget og stadig tager Navn efter en dansk By eller Landsdel. Andre igen har fra gammel Tid Navn efter deres Haandværk som for Eks. Smidt, Bøtker, Becker, Schrøder (Skræder) o. s. v. I akademiske Kredse blev Navnene ofte latiniserede.

Naturligvis træffes Navnet Hess hyppigst i Tyskland, hvorfra det vandrede videre op gennem Holsten til Danmark og Norge, mest med Købmænd, Haandværkere og hvervede Militærpersoner, som ikke sjældent satte Bo heroppe og giftede sig.

I Danmark levede saaledes 1420 en Borger Henrik Hessen i Køge og i 1500-Tallet foruden nogle hvervede Landsknægte tillige de to driftige og ansete Brødre og Købmænd, Borgmester Markus Hess i København og Anders Hess i Helsingør samt en Kok Hans Hess i Odense. I 1603 hed Sognekapellanen i Kierteminde Peder Hansen Hess. I 1600- og 1700-Tallet nævnes Kancellisekretær og senere Godsejer Conrad Hess, født i Kiel 1622, og Stadskirurgen Johan Henrik Hess, født 1675 i Rendsborg. I 1658 boede i København en Murermester og Høker Claus Hess, i 1728 en Soldat Christopher Hess og Kronprinsens Mundkok Detlev Otto Hess.

Det er forstaaeligt, at Tilnavnet Hess ikke har været ualmindeligt, og dets mange Bærere af alle Lag behøver saaledes ikke at have haft noget Familiesammenhør eller Slægtsforbindelse. De selv eller en af deres Forfædre er blot udvandret fra Hessen.

Skikken med faste Efternavne kom fra Tyskland, og det var ofte Tilnavnet, som blev til Slægtsnavn. I Danmark lagde Adelen meget tidligt for, efterfulgt af Borgerstanden, men rigtig Fart tog Skikken for Byernes Vedkommende først op omkring 1700 og paa Landet halvandet Hundrede Aar senere.

Af nulevende Slægter Hess i Danmark findes foruden den hernævnte fynsk-jyske bl. a. en sønderjysk, repræsenteret ved Tandlæge *Helge Hess* i Næstved. Han nedstammer fra en Kyradser *Jacob Christensen Hess*, der er født eller døbt i Asserballe paa Als den 30. Januar 1751. Ved en Undersøgelse, foretaget af Landsarkivet i Aabenraa, opdagedes et stort Antal Hess'er paa Als i 1600- og 1700-Tallet. Bl. a. stammer herfra en Murermester i

Faaborg *Hans Christian Hess*, født den 17. Oktober 1843 i Mintebjerg i Hørup Sogn. Paa Fyn kom han i Forbindelse med Familien Hess i Middelfart og kaldtes Fætter til »den gamle Hess«, sikkert Jernstøber *Jørgen Svendsen Hess*, men noget Slægtskab – endsige Fætterskab – kan absolut ikke konstateres.

Videre lever i København en Hovedbogholder i det Kgl. octr. alm. Brandassurance-kompagni *A. Hess*, hvis Bedstefader var Oboist i den kgl. Livgarde, født den 15. Oktober 1815 i Havighorst i Holsten. Han giftede sig 1848 med *Hansine Christine Birgitte Petersen*, med hvem han fik 2 Sønner og 2 Døtre. Havighorst ligger en halv Snes Kilometer Vest for Lybæk og kun ca. 4 Mil Sydvest for Lütjenburg, i hvis Nærhed den fynsk-jyske Slægts Stamfader blev født godt 100 Aar tidligere. Morsomt nok ligger der ikke langt fra Lütjenburg en Landsby, der har Navnet Hessenstein!

I Ølgod ved Esbjerg bor en Sagfører, cand.jur. *Paul Hess*, født i Hökelberg Nord for Haderslev Aar 1900. Han er Søn af en tysk Geheime-regeringsraad og Overløjtnant *W. C. Emil Hess*. Endelig findes der nogle Familier, som er kommet hertil direkte fra Hessen i nyere Tid, nemlig med Landgrev Vilhelm af Hessen, Dronning Louises (Chr. IX) Fader. Det var to Lakajer, sikkert Brødre, nemlig *Johan Henrik Hess* og *Theodor Hess*. Den førstnævnte var født i Barchfelt i Hessen og døde i København 1883, 74 Aar gammel som Kammerassessor og forhv. Kammerlakaj hos Enkedronning Caroline Amalie. Han var gift og efterlod sig flere Børn. Theodor Hess havde i alt Fald en Datter. Med disse to Lakajer fulgte lidt senere to Brødre, hvoraf den ene blev Underofficer og den anden Typograf. Førstnævnte blev Fader til 3 Sønner.

En Undersøgelse af mulig Slægtsforbindelse mellem de fra Hertugdømmerne stammende Familier vil imidlertid kræve en Gennemgang af alle Provstearkiver i Holsten og Sydslesvig, og Muligheden for et tilfredsstillende Resultat vil endda kun være til Stede, saafremt Soggenes Kirkebøger eksisterer helt ned i Slutningen af 1600-Tallet, hvad i alt Fald adskillige af dem ikke gør.

DE FØRSTE SLÆGTLED I DANMARK

Heinrich Christopher Hess

?–1758, Daglejer.

IFØLGE Assens Borgerskabsprotokol fik HEINRICH CHRISTOPHER HESS Borgerskab i Byen den 12. April 1726 for at ernære sig som Daglejer. Det opgives, at han er født i Geistorp i Holsten, men ikke hvilket Aar.

Bynavnet Geistorp maa tilmed være en Fejlskrivning, for hverken i det danske Landsarkiv i Aabenraa eller i det tyske Landesarchiv Schleswig-Holstein i Slesvig kender man en By af dette Navn. Nærmest synes det at være Byen Gettorf i det nuværende Sydslesvig, men ved Eftersøgning i Kirkebøgerne for Kirchspiel Hütten ved Eckernförde fandtes ingen af Navnet Hess. Videre er der – forgæves – foretaget Undersøgelser i Arkiverne for Byen Reisdorff ved Preetz (Kirchspiel Kloster Pretz) og for Byen Gosdorff i det sydlige Holsten (Kirchspiel Grube). Kirkebøgerne for Gettorf gaar tilbage til 1692, for Reisdorff til 1671, men for de fleste andre Sogne kun til Begyndelsen af 1700-Tallet.

Landesarchivet i Slesvig nævner som en svag Mulighed en tidligere Landsby Gastorf i Godset Panker ved Lütjenburg, men tilføjer, at Byen blev nedlagt i 1700-Tallets Begyndelse eller muligt før, og det tilføjer, at det er højst usandsynligt, at nogen herfra skulde være udvandret til Danmark! Præsten i Lütjenburg skriver, at man nok erindrer, at nogle Landsbyer i gammel Tid blev nedlagt, vistnok fordi Befolkningen uddøde under en Pest-epidemi. Kirkebøgerne i disse Sogne gaar imidlertid ikke saa langt tilbage, og det vil derfor være umuligt at finde en Heinrich Christopher Hess her. En Undersøgelse i Godset Pankers Arkiv har heller ikke givet noget Resultat. Det er beklageligt, for det synes netop rimeligt at antage, at nogle unge Mennesker kan være flygtet til Danmark for at undgaa Pesten i Landsdelen!

Hvorom alting er, saa vil det altsaa næppe være muligt at finde, hvorfra Heinrich Christopher Hess stammer, udover at han er kommet fra Holsten, som jo dengang hørte til Kongen af Danmarks Rige. Vi ved kun, at han i 1726 slog sig ned i Assens som Daglejer, men derved har vi dog faaet fast Fodfæste med Hensyn til Slægtens første danske Stamfader.

Heinrich Hess' første Kone hed *Kirstine* (Efternavn ukendt), og hun blev begravet i Assens den 13. Marts 1736, vistnok uden at efterlade sig Børn. Han giftede sig derpaa

anden Gang den 9. November 1736 med *Mette Hansdatter*, døbt i Assens den 23. August 1711 og Datter af Tømmermand *Hans Christensen* (død 1741). Han døde i 1758 og begravedes paa Assens Kirkegaard den 14. November, men der nævnes intet om noget Skifte efter ham. *Mette Hansdatter* døde i 1771, 60 Aar gammel, og begravedes den 6. Marts.

BØRN – alle af 2. Ægteskab:

1. *Birthe Christine Henriksdatter Hess*, døbt 23. August 1737, gift i Assens den 23. Maj 1764 med Daglejer *Rasmus Rasmussen Ellegaard* fra Haarby. Hun døde allerede den 15. November 1784, 47 Aar gammel. Naar han døde, vides ikke, men han solgte sit Hus i Assens 1796.

BØRN:

- a. *Else Ellegaard*, døbt den 24. Juni 1770, levede ugift hos Faderen.
 - b. *Henrik Ellegaard*, døbt den 18. Juni 1773, Skomager.
2. *Heinrich Hess*, født 1740, Skrædermester i Odense, se nedenfor.
 3. *Hans Hess*, døbt den 5. Juli 1743, begravet i Assens den 24. December 1744.
 4. *Anne Hess*, døbt den 19. Juni 1748, begravet i Assens den 5. Juni 1762.

Heinrich Hess

1740–1800, Skrædermester i Odense. [Se ovenfor].

DEN første her i Landet fødte af Slægten, *Heinrich Hess*, kom til Verden i Assens, i hvis Kirke han blev døbt den 2. Marts 1740. Om hans Ungdom ved vi intet. Der nævnes ganske vist i Odense Politiprotokol den 20. Januar 1769 en »Bendrejer« *Heinrich Hess* som Vidne i en Politisag. Er det ham, maa i alt Fald Tituleringen være forkert. »Bendrejer« var jo en Haandværker, der udførte Drejearbejde i Ben, specielt Elfenben, men vor *Heinrich Hess* var som ung Mand gaaet i Skræderlære i Assens hos Lavsmester *Jeppe Beck* og havde 20 Aar gammel gjort sit Svendestykke, hvorefter han en Tid var rejst ud »paa Valsen« for at uddanne sig videre i Professionen. Senere slog han sig ned i Odense, hvor han fra den 28. Juni 1773 til 2. Oktober 1775 nævnes som »Oldgesell« (Formand) i de Odense Skrædersvendes Lav.

Muligt er han herefter vendt tilbage til Assens, thi her gjorde han sit Mesterstykke, og her søgte han den 20. Maj 1777 Optagelse i Mesterlavet. To Dage efter optoges han imidlertid i Odense Skræderlav. Han synes altsaa at have søgt Optagelse i begge Byers Lav. Assens var jo hans Fødeby, men Odense var jo adskilligt større og bød paa større Chancer. Hovedsagen for ham har dog nok været den, at han nu, 37 Aar gammel, havde forlovet sig med den 15 Aar yngre *Susanne Patermann* fra Odense, døbt i Sct. Hans Kirke den 30. Juni 1755 og Datter af den odenseanske Grovsmed *Johan Patermann* og Hustru, *Mette Jørgensdatter*. Brylluppet stod den 29. Oktober s. A. (1777) hos hendes Forældre i Nørregade 476 (nuv. Nr. 15).

Som Skik var, maatte han dog arbejde et Par Aar som Mester i Byen, før han kunde faa Borgerskab. Dette opnaaede han altsaa først i 1780. Der læses nemlig i Odense Raadstueprotokol for den 13. September d. A.: »Heinrich Hess her af Odense, der i Skræderlavet som Mester er antagen og indskreven, mødte for Retten og begærede at vinde sit Borgerskab paa at ernære sig af sin Profession her ved Stedet, hvorimod intet hinderligt forefaldt. Thi afsagde han sin Borgerskabs- og Troskabsed efter Loven og derpaa af Retten som Borger blev erkendt og antagen, hvorefter han altsaa lig med andre Borgere nyder borgerlig Ret og Friheder samt Del i Byens Privilegier, lige som han og med dennem tager Del i Byens Tynge og Besværinger«.

Hvor han og Fru Susanne boede paa dette Tidspunkt vides ikke, muligt i Overgade, nuv. Nr. 25, hvilken Ejendom han i alt Fald købte i 1778 for 212 Rdl. Han solgte den dog igen 1790 for 151 Rdl. Efter Folketællingen 1787 boede de imidlertid dengang i Nørregade 679, og hjemme hos dem var Sønnen Johan Henrik, 8 Aar, og Datteren Mette Cathrine, 2 Aar. Deres anden Søn, Jørgen, var derimod i Huset hos Morforældrene i Nr. 476 i samme Gade. De holdt Tjenestepige, hvad vel var nødvendigt, da de havde Logerende, nemlig Jacob Fabricius, 15 Aar, Frederik Fabricius, 13 Aar, Christopher Bøgh, 13 Aar, alle Elever i den latinske Skole, de to første senere Skolemænd og Bøgh senere Assessor. Desuden havde de en ung Pige, Else Rasmussen, 16 Aar, i Pension.

Skræderiet synes de første Aar at være gaaet ret godt, og i alt Fald havde han Raad til at begrave sin yngste Datter Apollone, der døde i 1789, i den fornemmere 1. Parts Jord paa Kirkegaarden. Senere gik det imidlertid tilbage for dem – muligt som Følge af en stigende Konkurrence, idet Antallet af Skrædere i Byen i Aarene 1775 til 1800 steg fra 28 til 52. Han har maaske heller ikke været rask, for han døde den 25. November 1800, kun 60 Aar gammel, og begravedes den 1. December paa Sct. Hans Kirkegaard, hvor han maatte nøjes med 2. Parts Jord. Ved Skiftet efter ham beløb Boets Aktiver sig til kun 61 Rdl., 3 Mark og 11 Skilling, medens Passiverne androg 330 Rdl., 2 Mark og 10½ Skilling.

Familien boede ved hans Død til Leje hos Høker *Anders Hinderup* i Nørregade, nuv. Nr. 24, men han havde da tilsyneladende ikke længere noget Værksted og ingen Lærlinge. Nogle Værelser i Husets 2. Etage var fremlejet til Sekretær Vahlmann hos Kammerherre Juel til Taasinge for 20 Rdl. aarligt. Selv havde Heinrich Hess og Kone kun to smaa Stuer med Køkken i Stuen.

Heller ikke Indboet giver noget Billede af Velstand. Den kostbareste Genstand i den forreste Stue var en toetages Jernkakkellovn »med Tud«, d.v.s. en Vindovn med Røgrør ud til Skorstenen. Den var vurderet til 12 Rdl. Om Vinduerne var ternede Gardiner, og i den samme Stue fandtes et gammelt Fyrretræs Bord, vurderet til 1 Mark og 8 Skilling, 4 Stole, 2 Fyrretræs Brætter (vel til Skræderiet), 4 Skilderier, en brunmalet Fyrretræs Dragkiste med 3 Skuffer, vurderet til 6 Rdl., hvori fandtes noget af Fru Susannes Tøj og Familiens Linned, nemlig 6 Blaarlærreds Haandklæder, en Drejels Dug og en Blaarlærreds ditto. Oven paa Dragkisten stod en sort Thepotte, to Mælkekander samt fem Par blaa og hvide Porcelæns Thekopper og en hvid Thepotte. Deruden var der i Stuen et rundt Thebord, et

lille Spejl, en Skrædersaks, et Pressejern, en sort trekantet Hat, en gammel, grøn Klædeskjole og et Par Bukser af engelsk Klæde samt en graa Kjole med Vest.

I den anden Stue fandtes Husets næstkostbareste Stykke, nemlig en Egetræs Dragkiste med 4 Skuffer, vurderet til 8 Mark, hvori Fru Susannes Klæder og Linned var. Endvidere to Træstole, en Lænestol samt en Alkove med Kattuns Omhæng og Kappe og i Alkoven Dyner, to Hovedpuder, Lagener o. s. v. I Køkkenet var der en Del Messingkedler, Tallerkener, tre Par gamle Knive og Gaffler m. m. Oppe paa Loftet i et »Flueskab« hang nogle Skjorter, en sort Klædes Kjole og Vest samt Bukser og Kappe – Rester af fordums bedre Kaar.

Susanne Patermann blev boende i Odense efter Mandens Død og var for Eks. med ved sin Moders Begravelse i 1807. Paa sine gamle Dage flyttede hun til Sønnen i Gudbjerg og døde her den 5. Juni 1829, 74 Aar gammel. Hun begravedes paa den derværende Kirkegaard.

De havde 7 Børn, alle døbt i Odense, Vor Frue Sogn:

1. *Johan Henrik Hess*, født 1779, Skolelærer og Kirkesanger i Gudbjerg, se nedenfor.
2. *Jørgen Hess*, født 1781, Grovsmedemester, se Side 18.
3. *Mette Cathrine Hess*, døbt den 1. Juni 1782, død af Kighoste og begravet den 29. Januar 1785.
4. *Anton Frederik Hess*, døbt den 2. Marts 1784, død af Kighoste og begravet den 25. Januar 1785.
5. *Mette Cathrine Hess*, døbt 10. Februar 1786, død 20. Marts 1793, begravet 26. Marts s. A. paa Sct. Hans Kirkegaard.
6. *Anton Frederik Hess*, døbt 21. November 1787, uddannet til Skræder, og han nævnes som Svend, da han var Fadder ved sin Nevøs, den senere Smed Anton Frederik Hess' Daab i Middelfart. Han forsvinder derefter fuldstændigt og kan ikke ses hverken gift eller død i Odense eller Middelfart. Sandsynligheden taler for, at han er død ugift, maaske i Udlandet.
7. *Apollone Kirstine Hess*, døbt 11. Juli 1789, død s. A. og begravet den 5. Oktober.

Johan Henrik Hess

Skolelærer og Kirkesanger, 1779–1856. [Se ovenfor].

Henrik Hess' og Susanne Patermanns ældste Søn, *Johan Henrik Hess*, blev døbt i Vor Frue Kirke i Odense den 3. Juli 1779. Tolv Aar gammel kom han i Odense Katedralskole. I dennes Discipelprotokol findes der en Del Skudsmaal om ham, saaledes i 1793: »kan gøre meget, men vil just ikke altid, er noget flygtig«, i 1794: »af gode Naturgaver, flittig, men lidt skælmsk«, i 1795: »meget velbegavet, flittig og munter« og i 1798: »af ganske gode Naturgaver, men mindre Flid, for Resten af sædeligt Forhold«. Det sidste Aar, altsaa

1798, blev han Student og sendtes til Universitetet i København med Resten af de Stipendier, han havde nydt, ialt 54 Rdl. og 2 Mark, et i Datiden ikke helt ringe Beløb at begynde med, men som andre Studenter maatte han naturligvis søge at tjene ekstra ved Lektielesning med Børn o. s. v.

Han studerede Teologi, men nogen afsluttende Eksamen tog han ikke. Dog skal han som Student have forsøgt sig som Prædikant i forskellige Kirker. Den 25. Januar 1806 opnaede han imidlertid Collats som Skolelærer og Kirkesanger i Seden ved Odense, et Embede, som han den 25. September 1809 ombyttede med det større i Gudbjerg, hvor den kendte Historiker, Professor, Geheimearkivar Caspar Frederik Wegeners Fader var Sognepræst.

Her traf han sin vordende Hustru, *Birgitte Cathrine Jensen*, og kun tre Maaneder efter deres Bryllup i Gudbjerg Kirke – den 11. Maj 1811 – kom deres ældste Datter til Verden. Birgitte Cathrine Jensen var født i Nyborg 1774 – døbt 7. November – og var saaledes fem Aar ældre end han. Hun var Datter af Hattemager i Nyborg *Jens Nissen* og Hustru *Gyde Hansdatter* og har sikkert tjent dér paa Egnen, muligt paa den nærliggende Herregaard Mullerup. Hun døde den 13. April 1836, 61 Aar gammel, og blev begravet paa Gudbjerg Kirkegaard den 19. April.

Efter Hustruens Død blev Johan Henrik Hess mere og mere en Særling. I lang Tid var han syg og til sidst næsten blind. Hans Stedfortræder under Sygdommen, den senere Skolelærer i Ubberup, *Jørgen Larsen*, skrev i 1913, at »gamle Hess« var meget kolerisk. Han var menneskefjendsk, og Kirkebogens Anmærkningsrubrik benyttede han til skarpe Domme over Afdøde, ofte skrevet i Udtryk, som ikke passede til hans Dannelsesstrin. Til sidst levede han helt afsondret fra alle, og hans ældste Datter, som førte Hus for ham, havde en trist Tilværelse. Han døde den 2. November 1856, 77 Aar gammel, og blev begravet den 10. November paa Gudbjerg Kirkegaard.

BØRN:

1. *Cathrine Elisabet Hess*, født den 1. August 1811. Som nævnt førte hun Hus for Faderen og beskrives som en meget rar og skikkelig Pige. Efter Faderens Død flyttede hun til København og boede i 1890 ugift paa Svanholmsvej 6B paa Frederiksberg, men hun er ikke fundet død i Sognets Kirkebøger.
2. *Henrik Hess*, født den 16. Juli 1813. Han beskrives som godmodig, men uden større Evner. Som ung gik han til Landbruget, var i 1844 paa Rosenlund ved Sakskøbing og i 1849 paa Tiselholt paa Fyn. Senere blev han Bestyrer af Mullerup Teglværk. De helt gamle Folk paa Egnen mindes endnu Navnet og husker noget om, at han var indvandret sydfra! Han døde den 26. Marts 1862, 49 Aar gammel, og var vistnok ugift, thi i Skiftet efter ham tales der kun om (unavngivne) myndige Arvinger, altsaa Søstre. I Kirkebøgerne benævnes han Forvalter, men i Skifteprotokollen som Forpagter Henrik Olsen (?) Hetsch. Teglværket nedlagdes i 1877, men Stuehuset, hvor han boede, eksisterer endnu som Høsehuse!

3. *Johanne Hess*, født den 22. December 1816. En Tid tjente hun i Faaborg og i 1845 i Glorup Skovridergaard i Svinninge Sogn, men derefter holder ethvert Spor efter hende op. Hun skal have styret Hus for omboende Præster, men al Eftersøgning efter hendes Dødsaar har været forgæves.

S M E D E N E

Jørgen Henriksen Hess

Grovsmedemester i Middelfart, 1781–1833. [Se Side 16].

Skrædermester Henrik Hess' og Susanne Patermanns næstældste Søn, *Jørgen Hess*, blev født i Odense 1781 og døbt den 16. Februar i Vor Frue Kirke. Ved Daaben bares han af Bedemand Lundhofs Kone, og Christiane, Knud Grovsmeds Datter, holdt Huen. Faddere var Bedemand Jørgen Fridrich Lundhof, Handskemager Anders Hansen og Smedesvend Jørgen Patermann.

Ved Folketællingen i 1787, altsaa da Jørgen Hess kun var 6 Aar, opgives han som boende hos sine Morforældre, og her kom han ogsaa i Smedelære. Hess'ernes følgende Traditioner som Smede har altsaa sin Oprindelse fra Jørgen Hess' Morfader, Johan Patermann, der døde i April 1800, faa Maaneder før Jørgens Fader. Enken, Mette Jørgensdatter, der selv var af Smedeslægt, fortsatte Forretningen.

Det er da ogsaa hende, som gjorde sin Dattersøn til Svend. I Mestrenes Lavsbog staar: »24. Juni 1801 fremstod salig Johan Patermanns Enke og frisagde sin Dattersøn, Jørgen Hess, som har udstaaet sin Lære i 4 Aar i Grovsmede-Professionen«. I Svendenes Lavsbog læses under samme Dato, at »24. Juni fremstod for aaben Lade (d.v.s. i et Møde, der er sat paa vedtægtsmæssig Maade) Jørgen Hess og blev gjort til Svend og gav sin Gebyrt« (skyldig Afgift).

I nogle Aar arbejdede han sikkert i Odense, men da hans Mormoder paa sine ældre Dage overdrog Forretningen til sin Søn, nedsatte Jørgen Hess sig som Landsbysmed i Vinding ved Vejle. I Kirkebogen kaldes han »Husmand, Smed og Avlsbruger«, hvad altsaa fortæller, at han ogsaa drev et lille Landbrug.

Heroppe traf han sin tilkommende Hustru, *Marie Elisabeth Svendsen*, der var født i Middelfart den 14. Maj 1798 som Datter af Skrædermester *Niels Jørgensen Svendsen* (1760–1825) og Hustru *Mette Marie Jensdatter Gyes* (1760–1825), hvis Fader var Grovsmed i Middelfart. Brylluppet stod her den 2. December 1815.

Fire Aar efter rykkede de Teltpælene op i Vinding og flyttede til Middelfart, hvor han fik Borgerskab den 6. August 1819. Sikkert har han overtaget hendes Morfaders Forretning og Ejendom i Søndergade, hvor der i Baghuset var Smedie og i Forhuset Beboelse.

Hermed er altsaa Slægten Hess naaet frem til det gamle, historiske Overfartssted til Jylland. Stor var Byen ikke, endnu i Midten af 1800-Tallet kun paa ca. 1.800 Indbyggere, 7 Gader med ialt 323 brandforsikrede Bygninger, men smukt ligger den ved Lillebælts snævre Løb mellem Hindsgavl og Snoghøj. Jørgen Hess var dog ikke den første af Nævnet, som slog sig ned i Byen. Allerede i 1579 fødtes her den i Indledningen nævnte Præst i Kierteminde, *Peder Hansen Hess*, hvis Afstamning og mulige Efterslægt vi dog intet kender til.

Det synes imidlertid at være gaaet mindre godt for ham. Da han døde den 30. August 1833, kun 53 Aar gammel, sad han og hans Kone i smaa Kaar, og Skifteprotokollen melder, at der intet var at skifte. Det lyder derfor lidt overraskende, at Enken alligevel søgte om og fik den 14. Oktober s. A. kgl. Bevilling til at hensidde i uskiftet Bo.

Hun fortsatte Smedien og skal endog have arbejdet med selv. Børnene holdt smukt sammen om hende og hjalp til paa bedste Maade. Sikkert har Sønnen Anton Frederik senere overtaget Forretningen, for da hun døde den 23. November 1864 af en kronisk Hjertesygdom, melder Skifteprotokollen, at hun intet ejede og var paa Aftægt, altsaa først hos Sønnen og efter hans tidlige Død hos Sønnesønnen Jørgen. Baade hun og Jørgen Hess er begravet paa Middelfart Kirkegaard. De havde 10 Børn, nemlig:

1. *Mette Marie Hess*, født den 16. November 1816 i Vinding, konfirmeret 1833 i Middelfart. Hun tjente en Del Aar i Nebsager Sogn, og hertil kom i 1840 en ung Skræder, *Nicolaj Henriksen*, født den 23. Marts 1810 i Fredericia. Han og Mette blev forlovet og den 9. Juli 1842 gift i Nebsager Kirke. Forlovere var Sognefoged Christian Nielsen og Gaardejer Hans Nielsen af Hornsyld. Han havde købt sig et Hus og drev Skræderi, men den 23. December 1878 afgik han ved Døden, 68 $\frac{3}{4}$ Aar gammel.

Som Enke rejste hun til Svendborg for at besøge sin Søster Ane Elisabet, som hun ikke havde set i 27 Aar. Tillige kom Søstrene Jette fra Odense og Gine fra København, saaledes at de fire Søstre tilbragte en 6 Uger sammen i al Hyggelighed. Paa sine gamle Dage fik hun Lejlighed i Bjerge Alderdomshjem, og her døde hun den 3. Oktober 1900, 83 Aar gammel. Begge er begravede paa Nebsager Kirkegaard.

BØRN:

- a. *Jørgen Gerhardt Crone Henriksen*, f. 6. Maj 1843. Under et Besøg, som Forældrene i 1875 aflagde hos Peter Hess i Middelfart blev det aftalt, at han skulde i Lære paa Støberiet her.
 - b. *Niels Christian Henriksen*, f. 11. Juni 1845.
 - c. *Marie Elisabet Henriksen*, f. 12. Februar 1851, død 10. Maj 1873.
 - d. *Catrine Juliane Magdalene Henriksen*, f. 26. Marts 1855, død kort efter.
 - e. *Catrine Juliane Henriksen*, f. 3. September 1857.
2. *Niels Henrik Hess*, født 1818, Kleinsmed i Middelfart, se Side 23.
 3. *Susanne Christiane Hess*, født den 10. Januar 1820 i Middelfart, gift her den 3. September 1852 med Væver *Peder Pedersen*, født 14. Marts 1824, Søn af Væver *Jens*

Pedersen og Hustru Kirstine Henriksen. Hun døde i Middelfart den 18. April 1868, 48 Aar gammel, uden at efterlade sig Børn. Han giftede sig igen den 7. November 1868 i Middelfart med Anne Marie Olsen, f. 1835, og døde 16. December 1891.

4. *Anton Frederik Hess*, født 1821, Kleinsmed, se Side 24.
5. *Jørgen Svendsen Hess*, født 1823, Jernstøber, se Side 30.
6. *Johanne Henriette (Jette) Hess*, født 16. Marts 1826. Hun nævnes 1855 som Fadder ved Jørgen Henriksen Hess' Daab som »Jomfru J. H. Hess fra Bogense«. Hun tjente nemlig paa dette Tidspunkt hos Bagermester *Jacob Ludvig Petersen* i Bogense, med hvem hun blev gift den 14. Maj 1858. Han var født i Odense 27. Februar 1822 som Søn af Skrædersvend *Niels Petersen* og *Regine Mehling*. Jacob Petersen havde været gift en Gang før, men hans første Hustru kendes ikke. Formodentlig er Bagerforretningen ikke gaaet videre godt, for han solgte den og fik den 23. Januar 1865 Borgerkab som Marskandiser og den 26. November 1866 tillige som Detailhandler. Senere rejste de til Odense, og her døde han i Hjallese den 7. Januar 1896. Hun flyttede derpaa hen i Sct. Knudsgade 5 og døde her den 27. Januar 1900, 73 Aar gammel.

BØRN:

- a. Marie Louise Petersen, født 24. Juli 1857, fremstillet i Kirken paa Forældrenes Bryllupsdag den 14. Maj 1858.
 - b. Ludvig Vilhelm Petersen, f. 20. Oktober 1859, Kolonialhandler i Odense.
 - c. Lydia Henriette Christiane Petersen, f. 29. August 1862.
 - d. Johan Frederik Alexander Petersen, f. 16. Maj 1864.
 - e. Henrik Cornelius Maximilian Petersen, f. 3. Juli 1867.
7. *Ane eller Anne Elisabet (Elise) Christence Hess*, født den 14. December 1828. Hun rejste til København, hvor hun boede paa »Sophiesminde« paa Værnedamsvej, sikkert i en tjenende Stilling. Den 4. Maj 1856 blev hun gift i Frederiksberg Kirke med Kleinsmedesvend *Frederik Christian Jensen*, født den 27. Januar 1832. Som Forlovere nævnes en Mel- og Grynhandler og en Kaffe- og Thehandler i Frederiksberg Allé.

Nogle Aar efter ansattes han som Værkfører paa Frederiksberg Gasværk, og ca. 1870 fik han Stillingen som Gasværksbestyrer i Svendborg med Bolig paa Gasværket, hvor han døde den 8. December 1883, 51 Aar gammel. Elise Hess flyttede derefter ned i Østergade, og her døde hun den 16. Maj 1910. Begge er begravet paa Svendborg Kirkegaard.

Hun beskrives som en lille Dame, næsten lige saa bred som høj, meget kærlig, altid i straalende Humør og altid energisk. Sine sidste 5-6 Aar laa hun til Sengs paa Grund af Lammelse, trofast passet af Datteren Amalie.

BØRN:

- a. *Peter Jensen*, f. 18. August 1857 paa Frederiksberg, død 1. September s. A. af indre Krampe.
- b. *Amalie Christiane Frederikke Elisabet Jensen*, f. 3. Oktober 1861 paa Frederiksberg,

ELISABETH JENSEN,
født Hess

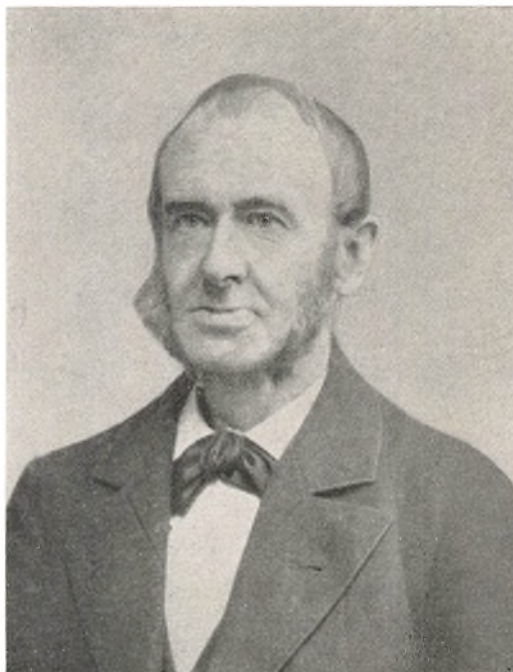

FREDERIK CHRISTIAN JENSEN

- konfirmeret i Svendborg 1875. Hun var forlovet med en Søkaptajn, som døde, og hun giftede sig derefter aldrig. Ca. 1904 nedsatte hun sig som Damefrisørinde i Faaborg og døde her 3. Januar 1944.
- c. *Dagmar Marie Elisabet Kirstine Jensen*, født paa Vesterbro i København den 16. Februar 1865, døbt i Frederiksberg Kirke 30. April s. A., konfirmeret i Svendborg 1879. Hun flyttede sammen med Søsteren Amalie i Faaborg og drev en Sæbeforretning. Hun døde ugift 10. Maj 1929 i Faaborg.
- d. *Valdemar Christian Thorvald Jensen*, f. i Svendborg 15. April 1871. Han kom til Nyborg 1900 og ansattes i Konsul Birchs Kul- og Kalkforretning, hvor han avancerede til Bogholder. Tillige var han Branddirektør og engelsk Vicekonsul. I 1926 døde Konsul Birch, og han overtog derefter Forretningen. Han blev gift 1. September 1899 i Sdr. Højrup Kirke med Hanne Marie Thuesen, f. 23. Juni 1876. Han døde 16. September 1935, hun 17. Januar 1932, begge i Nyborg.
8. *Michael Christian Hess*, født den 13. Februar 1831, død 24. April s. A.
9. *Ane Kirstine Hess*, anmeldt død den 18. September 1833, 7 Maaneder gammel.
10. *Jørgine (Gine) Kirstine Hess*, født den 9. April 1834, altsaa efter Faderens Død. Hun rejste til København og boede paa Vesterbros Bredevej, sikkert som Husbestyrerinde, da hun den 2. November 1860 blev gift i Frederiksberg Kirke med Skomagervend

JØRGINE WESARG
f. Hess

CHRISTIAN WESARG

Christian Frederik Theodor Wesarg i København, født 1827. Som Forlovere nævnes to Skomagermestre i Studiestræde, hos hvem han formodentlig har arbejdet.

Som nygifte boede de en Tid i Borgergade 45, senere i Ny Kronprinsessegade 23, hvor han døde den 8. Januar 1902. Hun var en energisk og flittig Dame, lille og tynd og altid i straalende Humør som alle Hess'er. Paa sine ældre Dage fik hun Ophold i Sct. Pauls Sogns Gamlethjem, hvor hun døde den 11. Juli 1919. Begge er begravet paa Vestre Kirkegaard, han den 12. Januar og hun den 16. Juli.

BØRN:

- a. *Herman Frederik Christian Wesarg*, f. 2. April 1861, død 14 Aar gammel.
- b. *Marianne Elisabet Louise Wesarg*, f. 6. April 1863, gift med Drejermester *Lauritz Christensen* i Lyngby. Han døde tidligt.
- c. *Karl Ludvig Martin Wesarg*, f. 18. Juli 1865, Smed paa Holmen, tidligere Dykker, død 14. Juni 1932.
- d. *Agnes Wesarg*, f. 20. Februar 1867, død 6. November 1934. Hun var gift med Formand ved Smedeværkstedet paa Orlogsværftet *Sofus Steffensen*, Dannebrogsmænd, født 11. April 1867, død 6. September 1933. I dette Ægteskab var en Søn, nuv. Lektor *John Christian Frederik Wesarg Steffensen*, som er gift med en Datterdatter af Jørgen Svendsen Hess, se Side 46.

- e. *Anna Marie Margrethe Wesarg*, f. 9. Juli 1870, gift med *Emanuel Haug*, Smed paa Holmen. I dette Ægteskab var en Datter, gift med Anlægsgartner *Johan Petersen* i Espergærde.
- f. *Louise Wesarg*, f. ca. 1872, men hendes Fødselsaar er ikke fundet i Kirkebøgerne. Hun rejste, 18 Aar gammel, til Amerika og blev i Utah gift med en Mormon.

Niels Henrik Hess

1818-1891, Kleinsmed i Middelfart. [Side 19].

JØRGEN HESS' ældste Søn, *Niels Henrik Jørgensen Hess*, blev født i Vindinge den 3. August 1818 og konfirmeredes i 1833 i Middelfart sammen med Søsteren Mette Marie. Efter hans Faders tidlige Død fortsatte hans Moder Forretningen, og her kom han i Lære ligesom sin yngre Broder, blev Svend, løste Mester-Borgerskab i Middelfart den 16. December 1844 og nedsatte sig som Kleinsmed i Vestergade.

Aaret efter, nemlig den 30. April 1845, blev han gift i Middelfart med *Ane Marie Aalborg*, født den 20. Juni 1823 i Middelfart, Datter af Skomager *Niels Christiansen Aalborg* og Hustru *Else Marie Gorritzdatter*.

I 1871 indvalgte han i Bestyrelsen for Middelfart Haandværkerforening og sad her i en Aarrække, i 1877-78 som Formand. Han døde af Kræft i Leveren den 30. Oktober 1891 og hans Kone Aaret efter, den 3. Juli 1892. Begge er begravet paa Middelfart Kirkegaard.

BØRN:

1. *Marie Hess*, født i Middelfart den 12. September 1846, død 19 Aar gammel af Underlivsbetændelse og begravet den 23. August 1866 paa Middelfart Kirkegaard.
2. *Jørgine (Gine) Hess*, født i Middelfart den 6. Juli 1848. Hun boede som Husbestyrerinde i København og fik som ældre Bolig i Poul Fechtels Hospital paa Frederikssundsvej i København. I et Interview i 1935 i et lille, lokalt Blad: »Spejlet« udtalte hun, at hun havde tjent Fremmede i 24 Aar, og at hun nu var den ældste Beboer paa Hospitalet, idet hun havde faaet sin Lejlighed herude straks efter dets Opførelse i 1908. Hun var lykkelig over at bo paa Hospitalet med Udsigt over Tomsgaardens Marker (Bispebjerg). Hun læste en Del, men hun maatte bruge baade Brillen og Lup. Bladet tilføjer, at hun var en lille, spinkel, hvidhaaret Dame.

Den 5. Juni 1940 flyttede hun ud til sin Niece *Kätty Petersen*, f. Haug (se ovenfor), Datterdatter af *Jørgine Wesarg*, født Hess, gift med Anlægsgartner *Johan Petersen* i Espergærde. Her døde hun kort efter, 89 Aar gammel, og begravedes den 29. August 1940.

3. *Nielsine (Sine) Hess*, født i Middelfart den 22. Februar 1850. Hun levede ugift som Husbestyrerinde i København fra 1903, og paa sine ældre Dage lejede hun sig ind i

Haandværkerstiftelsen paa Blegdamsvej i København. Her døde hun den 19. Marts 1938 og begravedes den 25. Marts.

4. *Christiane (Jane) Emilie Hess*, født i Middelfart den 8. Juni 1852. Hun tjente et Par Aar i Vejle, senere i Viborg, hvor hun den 1. Maj 1875 blev gift i Søndre Sogns Kirke med Skomager *Ole Pedersen Elsborg*, født i Viborg den 9. Juli 1852. Han døde sammesteds allerede den 30. April 1878, og hun rejste derefter til Søstrene i København. Her i Hovedstaden opnaede hun Aldersrente og boede i Matthæusgade paa Vesterbro. Hun led paa sine ældre Dage meget af Vattersot og indlagdes i 1939 paa Almindeligt Hospital i Ryesgade (nu Nørre Hospital), men døde den 26. Juli faa Dage efter sin Indlæggelse. Hun begravedes den 29. Juli.

BØRN:

a. *Jacob Elsborg*, f. 30. August 1875.

b. *Niels Henrik Elsborg*, f. 4. December 1877.

De to ældste Søstre havde tjent i »fornemme« Hjem, var prægede af det og følte sig finere end deres mere jævne Søster Jane. Sidstnævnte sad ogsaa i smaa Kaar, hvorimod de to andre havde lidt Formuer, som var skænket dem af de Herskaber, hvor de havde tjent. Alle tre var dog altid glade og fornøjede. De havde, som de selv sagde, det rigtige »Hess'ske Humør«. De hviler nu alle tre i det samme Gravsted paa Holmens Kirkegaard, men der findes ingen Gravsten over dem.

Anton Frederik Hess

1821-1883, Kleinsmed i Middelfart. [Side 20].

Han blev født i Middelfart den 16. November 1821, gik i Kleinsmedelære hos sin Moder i Søndergade, blev Svend, men gjorde vistnok aldrig Mesterstykke, maaske fordi han saa ofte maatte rejse paa Forretningsrejse for sin Moder til Jylland. Tilsidst overtog han Forretningen og havde gerne et Par Svende i Arbejde, og naar disse var paa Kost, maatte Børnene ikke spise med ved Bordet. Den 30. September 1854 blev han gift i Vejlbj med *Anna Kirstine (Stine) Jensdatter*, født i Indslev den 9. September 1832 som Datter af Husmand *Jens Rasmussen* og Hustru, *Maren Sørensdatter*.

Han var en lille, fintbygget Mand med smaa Hænder og Fødder, mild, kærlig og meget afholdt. I Byen gik han under Navnet »den lille Hess«. I flere Aar var han Medlem af Haandværkerforeningens Bestyrelse, men han var ofte syg, og det sidste Aar, han levede, laa han i Sengen. Sygdommen var »Lungetæring«, som baade han og hans Kone døde af, han den 18. Februar 1883.

Hun blev siddende i uskiftet Bo, og medens Sønnen nok har taget sig af Smedien, tjente »hun lidt ved at gaa til Haande forskellige Steder i Byen«. Hun afgik ved Døden allerede den 10. April 1887. Begge er begravet paa Middelfart Kirkegaard.

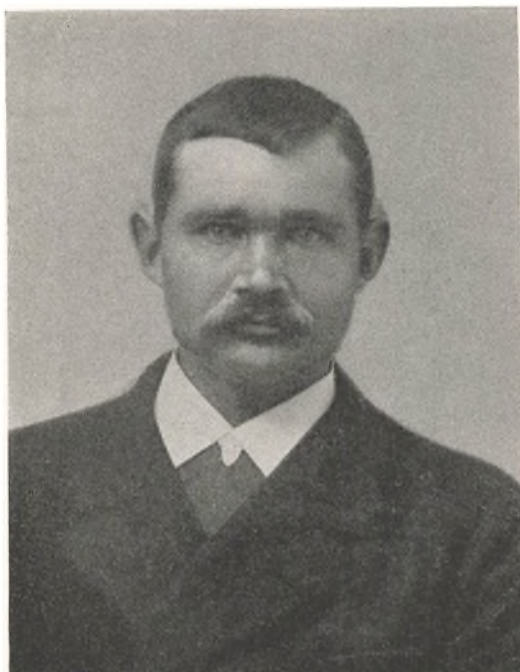
ANTON FREDERIK HESS

ANNA KIRSTINE HESS,
født Jensen

BØRN:

1. *Jørgen Hess*, født 1855, Smedemester i Aarhus, se Side 27.
2. *Florentine Guldhelmine Hess*, født i Middelfart den 27. August 1857, døbt den 23. Oktober s.A. I nogen Tid opholdt hun sig hos sin Faster i Bogense, men var i 1883 i København, hvor hun var ansat i en Delikatessehandel i Blaagaardsgade 2A. Selv boede hun i et Kælderværelse sammesteds, da hun den 2. Februar 1888 blev gift med Malersvend *Jacob Carl Christiansen*, født den 22. Oktober 1856 paa Amager. Han tog den 3. November 1887 Borgerskab i København som Detailhandler og overtog Delikatessehandelen i Blaagaardsgade, som antagelig hun har drevet. Familien boede i Borgergade 90. Han døde i 1894, og hun flyttede derefter til Baggesensgade 40, 1. Sal. Som gammel kom hun paa Sct. Hans Hospital i Roskilde og døde her af Lungebetændelse den 6. Februar 1897. De havde ingen Børn.
3. *Marie Elisabet (Elise) Hess*, født i Middelfart den 26. November 1859. Hun var i København i 1883 og blev her gift med en Maler *Pedersen*, med hvem hun havde fem Børn. Hun døde 1899, han lidt før.
4. *Jens Rasmussen Hess*, hjemmedøbt i Middelfart den 22. Maj 1862 og fremstilledes i Kirken den 9. Juli s.A. Han blev Smedelærling, men døde 16 Aar gammel og begravedes paa Middelfart Kirkegaard den 9. December 1878.

NIELS CHR. RASMUSSEN

MAREN RASMUSSEN,
født Hess

5. *Maren Antoinette Hess*, født i Middelfart den 14. Maj i Krigsaaret 1864 og netop paa et Tidspunkt, hvor Fjenden laa paa den anden Side af Bæltet og hvert Øjeblik kunde bombardere Byen som i 1848. Nervøsiteten i Byen var stor, og der fortælles, at Maren derfor kom for tidligt til Verden. Hun var i København 1883 og blev her borgerlig viet den 10. Februar 1888 paa Raadhuset til Tjenestekarl *Niels Christian Rasmussen*, født i Bisserup paa Sjælland den 2. Juni 1864.

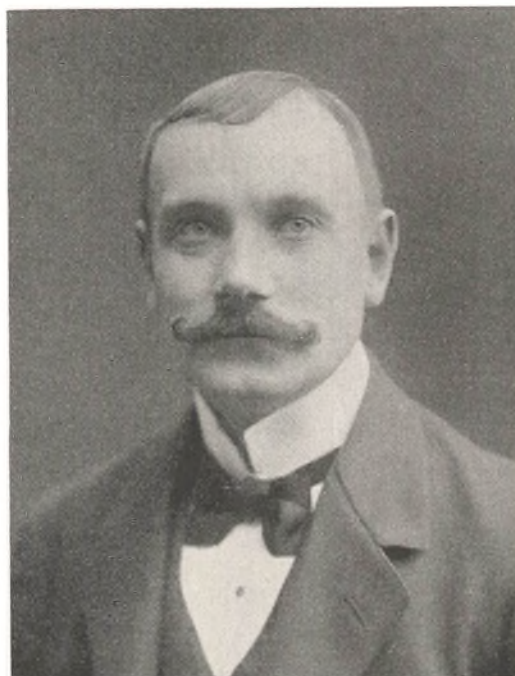
Han nedsatte sig som Detailhandler paa Vesterbro, vistnok i Saxogade, hvor han døde den 13. Maj 1912 og hun den 15. Maj 1944 (Mathæus Sogn). Begge er begravet paa Bispebjerg Kirkegaard.

DATTER:

- Karen Kirstine Hess Rasmussen*, f. 7. September 1889, gift den 29. Maj 1919 med Montør Christian Christensen, f. i Aarhus den 21. Februar 1890. De har to Børn.
6. *Pauline Emilie Susanne Rasmussen Hess*, født i Middelfart den 14. August 1868. I 1883 var hun hjemme hos Moderen, men rejste senere til København. Efter Søsteren *Lydia*'s Død førte hun Hus for hendes Mand. Hun døde ugift ca. 1925.
7. *Lydia Henriette Christiane Hess*, født i Middelfart den 8. Januar 1872. Hun var hjemme hos Moderen i 1883, men rejste senere til København, hvor hun blev gift i Stefans Kirke den 6. Maj 1900 med Overpostbud *Martin Søderstrøm*, født 13. Maj 1870. Hun

LYDIA SØDERSTRØM,
født Hess

MARTIN SØDERSTRØM

døde allerede den 19. Juli 1907 (Kapernaum Sogn). Hendes Mand døde den 10. December 1947.

DATTER:

Jenny Søderstrøm, født den 7. Februar 1893, gift 17. April 1922 med Bankfuldmægtig *Peter Thordrup* i København. De har to Børn.

8. *Amalie Isabella Hess*, født i Middelfart den 6. Februar 1874, død den 25. Marts 1878.

Jørgen Hess

1855-1933, Smedemester i Aarhus. [Side 25].

HAN blev født i Middelfart den 19. August 1855 og døbt den 5. Oktober i Kirken. Blandt Fadderne nævnes Jomfru J. H. Hess af Bogense og Jernstøber J. S. Hess, hos hvem han senere var i Smedelære.

Som Svend kom han i 1876 til C. M. Hess i Vejle, hvor han arbejdede i to Aar, til han indkaldtes som Soldat. Efter Hjemsendelsen ansattes han i Statsbanernes Værksted i Aarhus. Den 14. Maj 1887 giftede han sig i Middelfart med *Ane Kirstine Jørgensen*, født

JØRGEN HESS

ANE KIRSTINE HESS

i Middelfart den 10. Maj 1854, Datter af Daglejer *Jørgen Sørensen* og Hustru *Christiane*, født *Nielsen*.

Sin Faders Hus og Smedie i Middelfart havde han solgt til en Smedemester hos J. S. Hess og Søn *Peter Rasmussen*, som nok kunde være lidt vanskelig at omgaas og navnlig ikke kunde forliges med Bogholder *N. J. Poulsen*. Han havde derfor trukket sig tilbage som Funktionær, men fortsatte i en Aarrække med i sit eget Værksted at smede Askeskuffer, Bradepander m. m. til Fabrikken. Jørgen Hess havde saaledes en mindre Sum Penge, og efter en større Smedestrejke i Begyndelsen af Halvfemserne tog han den 9. Januar 1892 Borgerskab i Aarhus og nedsatte sig som selvstændig Mester i Grønnegade 37, den nuværende Klostergade 70. I Juni s. A. fik han Autorisation som Gas- og Vandmester, og den 1. Januar 1897 optoges han i Aarhus Smedelav, hvor han i Aarene 1901 og 1903 gentagne Gange var Skuemester.

Seks Aar efter købte han Ejendommen i Grønnegade, og i 1905 rev han den ned og opførte en ny, hvor han saa fik en mere moderne Smedie. Han startede en Vægtfabrik og et Værksted for Chaiselongstel, men var ogsaa en fin Laasesmed. Forretningen gik godt, og han købte sig et Sommerhus ude ved Egaa Fed, lidt Nord for Aarhus. I 1914 holdt han imidlertid op med sin store Forretning, og han forsøgte sig derefter med et mindre Værksted paa Skovvej.

KIRSTINE PEDERSEN,
født Hess

VIGGO PEDERSEN

De vanskelige økonomiske Forhold, som fulgte efter den store Krig, ramte ham imidlertid haardt, og i 1920 opgav han helt sin Forretning.

Jørgen Hess var lille af Skikkelse, altid i højt Humør og altid tilfreds, hvad enten det gik op eller ned for ham. En stor Sorg var det for ham, at hans Kone var Epileptiker og tilsidst maatte indlægges paa Epileptiker-Hospitalet Dianalund paa Sjælland, hvor hun døde den 2. Maj 1907. Hun er begravet paa Tersløse Kirkegaard.

Han kom som gammel ind paa Aarhus Gamlethjem og døde her den 28. September 1933. Han er begravet paa Aarhus Vestre Kirkegaard.

DATTER:

Anne Marie *Kirstine Hess*, født i Aarhus den 1. December 1896, gift den 27. April 1930 med Bogbinder *Viggo Pedersen* i Aarhus, født 23. Juni 1898 i Skive.

BØRN:

a. *Jørgen Holger Hess Pedersen*, f. 29. Maj 1931, Trafikelev.

b. *Aage Hess Pedersen*, f. 18. Februar 1936, Skoleelev.

Tillige adopterede Jørgen Hess og Hustru Sønnen *Frederik Harald Hess*, født den 21. Juni 1889 i Aarhus, Installationsassistent ved Aarhus Belysningsvæsen.

JERNSTØBERNE

Jørgen Svendsen Hess

1823-1878, Jernstøber i Middelfart. [Side 20].

UNGDOM OG STØBERIEJER

JØRGEN HENRIKSEN HESS' og Marie Elisabet Svendsens yngste Søn Jørgen, blev født i Middelfart den 25. December 1823. I Daaben fik han sin Morfaders Navn Svendsen føjet til sit eget.

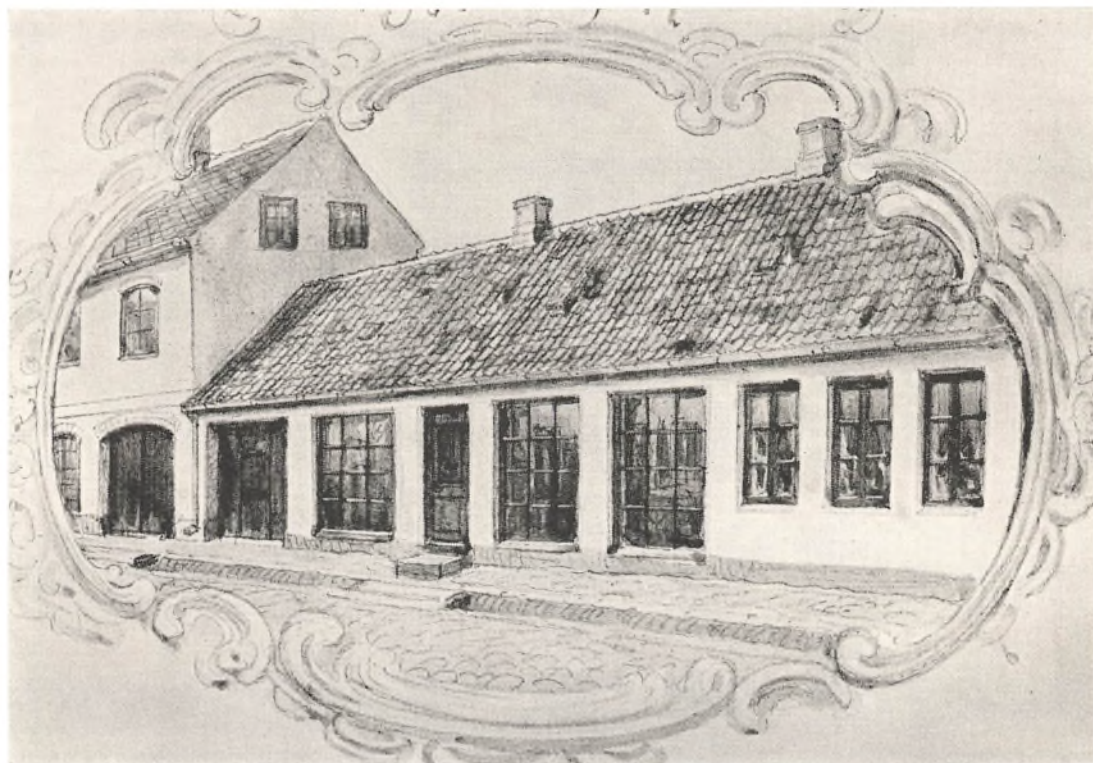
10 Aar gammel mistede han sin Fader, og Moderen har næppe siddet i gode Kaar. Efter Skoletiden kom han i Kleinsmedelære, blev Svend, og allerede den 3. April 1845 gjorde han – kun 21 Aar gammel – sit Mesterstykke. Det var en Skruestik, som senere fik Anvendelse i hans Støberi.

Grunden til, at han saaledes havde sat alle Sejl til for at afslutte sin Uddannelse og faa sin egen Virksomhed, er ikke svær at gætte, idet han sikkert allerede da var forlovet med *Christiane Pauline Petersen*. De var Bysbørn og havde saaledes kendt hinanden i mange Aar. Hun var født den 13. Marts 1824, Datter af Hattemagermester, senere Værtshusholder i Middelfart, *Niels Petersen* (1798-1864) og Hustru, Murermesterdatteren *Maren Christiansdatter Mikkelsen* (1800-1870). I 1846 den 3. August fik han Myndighedsbevilling og nedsatte sig som Kleinsmedemester. Samme Aar den 13. November stod deres Bryllup.

To Aar efter udbrød den første slesvigske Krig, og med imponerende Begejstring tog et enigt dansk Folk Kampen op mod de holstenske Oprørere og deres rigstyske Venner. Der blev levende i Middelfart. Højtstaaende Militære fik Station i Byen, og Bataillon efter Bataillon trak med fuld Musik gennem Gaderne for at blive overført til Jylland. Efter Slaget ved Slesvig gik Prøjserne imidlertid mod Nord, og den 3. Maj (1848) besatte de Snoghøj.

Stemningen i Byen var trykket. I Kirken var der opmagasineret betydelige Mængder af Ammunition, som først paa Borgernes energiske Forlangende blev fjernet og flyttet ud paa Landet. Det heldige i denne Foranstaltning skulde snart blive bekræftet, thi den 8. Maj skød Tyskerne først Strib Færggaard i Brand og sendte derefter i et Par Eftermiddagstimer Bombe paa Bombe mod den værgeløse By. Kirketaarnet brugte de som Retningspunkt, hvorfor det ogsaa rantes adskillige Gange, og to Huse kom i Brand. Tykke Røgmasser steg op mod Himlen, og de forskræmte Borgere fik travlt med at flytte deres Indbo ud paa Markerne. Skolerne lukkede, og hvem, der kunde det, kørte ud til Venner paa Landet.

Fru Christiane Pauline gik netop højtfrugtsommelig, men heldigvis blev Bombardementet ikke fortsat de følgende Dage. Den 14. Maj fødte hun sin ældste Søn, som Dagen efter blev hjemmedøbt, og da alt igen var roligt, fremstilledes han i Kirken den 7. Juli.

JØRGEN SVENDSEN HESS' HUS I ALGADE FØR OMBYGNINGEN

Jernstøberi hører til de Industrigrene, som i sidste Halvdel af 1800-Tallet gjorde de største Fremskridt. Der var ganske vist støbt i 1700-Tallet og i Begyndelsen af 1800-Tallet i Frederiksværk og København, men langt fra nok til at dække Landets Behov. I 1831 anlagdes det første Støberi i Provinsen udenfor Sjælland. Det var Thomas Weiz i Horsens, og han efterfulgtes snart af flere, saaledes i 1834 af de Smithske i Aalborg, i 1836 af Mathias Allerup i Odense – det første paa Fyn - og i 1850 af Lars Lange i Svendborg. I 1857 var der i Provinsen ialt 56 store og smaa Støberier med tilsammen 1.033 Arbejdere, deraf alene i Jylland 26 med 379 Arbejdere. I 1838 anskaffede Daniel Løwener i København den første Dampmaskine, og i 1855 havde alle større Støberier Damp, saaledes 8 i København og 12 i Provinsen.

Stødet til den store Fremgang udgik fra Ønsket om at frigøre Landet for den udenlandske Import og efter Treaarskrigen navnlig fra Tyskland. Ogsaa Middelfart forsøgte i 1850 at komme med i det industrielle Kapløb, idet en foretagsom Mand, *L. Nielsen*, i dette Aar indrettede et Jernstøberi i Byen. Det laa i Baghuset til Skræder Smidts Ejendom ud til Markedspladsen (nuv. Jernbanegade), men det varede ikke længe, før han gav op og stillede Støberiet til Salg.

Unge Jørgen Hess var fuld af Virkelyst og, skriver hans Kone, dengang »en god og stærk Natur«. Han havde Mod paa at forsøge Lykken og at prøve sine Evner og Arbejds-kraft. Maaske fik han ogsaa lidt økonomisk Støtte hos sin Svigerfader. I alt Fald søgte han og opnaaede den 20. Oktober 1852 kgl. Bevilling til at drive et Jernstøberi, og han købte derefter L. Niensens Virksomhed. Aaret efter den 3. Maj fik han Borgerskab i Middelfart som Jern- og Metalstøber, men beholdt vistnok samtidig sit Smede- og Maskinværksted. I 1858 erhvervede han sig ogsaa det gamle Forhus ud til Algade (dengang Matr. Nr. 94, fra 1875 Matr. Nr. 369) til Beboelse. Bagved laa en stor Grund, der gik helt ned til Tegl-værksterrænet, nuv. Teglgaardsvej. Paa Grunden opførte han et nyt Støberi, men under yderst primitive Forhold. For Eks. var Blæseren hjemmelavet og kunde høres over hele Byen. Den blev trukket ved en Hestegang, forspændt med 1-2 Heste. Af Kommunen købte han senere et Stykke af Markedspladsen til Oplag af Kul og Raajern samt en Mergelgrav bag Haven. Dens Bredder indrettedes til Park, og ude paa Vandet i Graven morede Jørgen Hess' Børn sig med at sejle om i en hjemmelavet Pram.

Med Dygtighed og Energi tog Hess fat og arbejdede selv med fra Morgen til Aften. Til at begynde med havde han kun to Svende, men inden længe voksede Arbejdsstaben til 7-8 Mand. Der støbtes alt lige fra Komfurer og Ovne til Klokker, Gryder og Pander. Den yngste Søn, Albert Hess, fortæller, at en af Folkene engang forlangte det fineste Flormel til at støbe Gryder og Pander i. Han fik det, men Hess opdagede snart, at det blot brugtes til Pandekager! Der var godt at bestille, men da de engang støbte en Søndag Formiddag, protesterede Præst og Politi. Det sidste mødte op. Hess fik imidlertid Samtalen drejet ind paa Uryddeligheden i Naboens Gaard. Han indbød Politiet paa en Cigar og et Glas Vin, og inden Samtalen var færdig, var Støbningen overstaaet, og saa var alt i Orden!

Salgsomraadet var endnu kun saa langt, som man paa en Dag kunde køre med en Hestevogn, altsaa stort set Byens Opland paa Fyn og til Vejle og Kolding i Jylland. Mangan Gang maatte Jørgen Hess, senere hen med en af Sønnerne, afsted med en Ovn til en eller anden By eller Gaard for at opstille den, og helst ikke længere bort, end at de kunde være hjemme igen inden alt for sent ud paa Aftenen.

Krigen 1864 bragte atter Liv i den lille By. I Begyndelsen af Marts overskred Tyskerne den nørrejske Grænse og indesluttede Fredericia. Fra Middelfart kunde man i klart Vejr følge alt, hvad Fjenden foretog sig paa den anden Side af Bæltet, ogsaa Kaptajn Daues tapre, men forgæves Kamp den 8. Marts ovre paa Strandkanten ved Snoghøj, og med Sorg saa de, at han og hans Soldater tilsidst maatte overgive sig. Da Fredericia sidst i Maaneden blev bombarderet, kunde man fra Middelfart høre Kanonbulderet og se Bomberne komme flyvende gennem Luften for at falde ned bag Voldene. I Juli rømmedes Fæstningen, og hele Besætningen overførtes til Fyn, idet man kun medførte det riflede Skyts, men lod det glatløbende staa. Mængder af Ammunition sænkedes i Bæltet.

Allerede i April havde Overkommandoen begyndt at forberede den fynske Kyst til Forsvar, og Batterier blev opført paa Strib og ved Kongebroen. Løbegrave anlagdes, og ud for

JØRGEN SVENDSEN HESS

de sandsynligste Landgangssteder anbragtes Bomme, som forankredes paa 3-5 Meter Vand. Samtlige Smede blev sat i Arbejde med at smede mange Hundreder Alen Jernkæder hertil.

Efter kun 16 Aars Forløb laa altsaa Byen nu for anden Gang i første Linie af Danmarks Forsvar, og Fjenden kunde naar som helst komme over Bæltet. Det gjaldt om at gemme Sølvtoj og Porcelæn godt. Den Hess'ske Have laa højt i Niveau ud til de sydlige Marker, og i Skraaning her gravedes en Hule, hvori alle Kostbarhederne anbragtes, dækket til med et tykt Lag Græstørv. Endnu huskedes ganske tydeligt Bombardementet i 1848, og mange af Borgerne fandt det tilraadeligt at flytte uden for Byen. Jørgen Hess maatte naturligvis blive for at passe sit Arbejde, og til Hjælp i Støberiet beholdt han sine to ældste Sønner, Peter og Christian. Derimod sendte han sin Kone og de yngste Børn ud til sin gode Ven, Smed *Hans Rasmussen* i Gamborg, en Mils Vej Syd paa. Et Par Dage efter travede dog den seksaarige Albert alene tilbage til Faderen og Brødrene. Han skulde ikke have noget af at blive behandlet som et Pattedbarn! Han fik ogsaa Lov til at blive hos dem.

Byen blev imidlertid ikke beskudt denne Gang, og Krigen sluttede, inden Tyskerne gjorde Forsøg paa at naa over til Fyn. Snart faldt Middelfart tilbage i sin gamle, idylliske Fred og Ro, og Jørgen Hess fik travlt med at købe alle de færdige Jernkæder for kun 4 Skilling Pundet samt al den sænkede Ammunition, som Fiskerne hentede op fra Bæltets Bund. Kæderne var, som nævnt, af Smedejern og kunde enten sælges, som de var, for Eks. til Skibskettinger, Gravgelændere o. s. v., eller smedes om til meget andet (nyt Smedejern kostede i 1864 6-7 Skilling pr. Pund). Bomberne og Granaterne var derimod af det fineste Støbejern. Naar Brandrøret var skruet af, fyldtes de med Vand og stod med dette Natten over. Om Morgenen var Krudtet da saa ødelagt, at man kunde brænde det ud med en lang, ombøjet Jernstang, der var gjort rødglødende i den ene Ende. Krudtet fusede af som en Troldkælling, fortæller Albert Hess. Kun en Gang gik det galt. En lille Bombe var ikke brændt ud, og da den kom i Smelteovnen, sprængtes denne, saa det flydende Jern løb ud mellem Pladerne, der holdtes sammen ved Samlinger. Støbningen maatte afbrydes, og to Mand hældte stadig kølende Vand over Ovnens Skaden udbedredes. Kardæskerne, som var fyldt med blanke Jernkugler og uden Sprængladning, kunde derimod uden videre og uden Fare kastes ned i Smeltningen.

Det var en god Forretning at købe alt dette gamle Jern for billig Pris, og det synes ogsaa, som Hess paa dette Tidspunkt tjente godt. I 1866 var han saa velhavende, at han kunde nedrive det gamle Forhus og opføre et nyt – altsaa det, som staar den Dag i Dag, blot forlænget i 1889 ved Købet af Kobbersmed og Blikkenslager *West's* Naboejendom. Saa længe dette Bygningsarbejde stod paa, boede Familien hos Farver Lindgren lige overfor. I det nye Hus, husker Albert Hess, blev der i et lille Rum under den tredie Søjle fra Porten nedsat en Trækasse, der var forsynet med en Sølvplade med Inskription.

Efterhaanden udvidedes Støberiet, og der støbtes to Gange om Ugen baade runde og firkantede 2-3 Etages Ovne med 1-2 Kogehuller. Omegnens Bønder var saa ivrige efter dem, at de kom ind fra Landet paa Støbedagen og vilde have Ovnens med hjem uden at afvente, at den blev afslebet og pudset. Handelen foregik paa den Maade, at naar den om-

FORHUSET I ALGADE 1875

trent var afsluttet, indbødes Kunden ind til Familien paa en Kop Kaffe, som serveredes skiftevis af Døtrene. Naar alle var vel anbragt om den dampende Kaffe med Tilbehør – Kundens Kone altid i Gyngestolen - trakterede Døtrene, ogsaa skiftevis, Klaveret med let Musik, gerne »Napoleons March over Alperne« og Erik Bøgghs »Og Sneen den føg«. Under denne hyggelige Underholdning gled den endelige Handel i Orden. Stadig lavedes der dog ogsaa andet Støbegods end Ovne, og for Eks. var Christian Hess i Juni 1870 i Kolding med 28 Stk. Staldvinduer.

Paa dette Tidspunkt synes det dog, som om Forretningen begyndte at gaa tilbage. Christian skrev ganske vist til sin Broder Peter, der laa inde som Soldat, at alt gik godt, men Moderen lader dog forstaa, at det kun var, fordi Christian sled i det, saa han næsten var ved at blive overanstrengt. I Januar 1872 fortæller Søsteren Pauline i et Brev til Peter, at det var smaat med Finanserne, da der for Tiden ingen Liv var i Tingene. Ligeledes skriver Fru Hess i et Nytaarsbrev til Peter: » . . . og give Gud, din Fader maa faa det lidt mere sorgfrit med sine Pengeaffairer end hidtil. Jeg mærker saa godt, at han trættes ved de ideelige Spekulationer. Han søger jo nok at skjule det for Verden som for mig, men jeg ser jo

JØRGEN SVENDSEN HESS ca. 1868

FRU CHRISTIANE PAULINE HESS ca. 1868

for dybt til, at jeg ikke skulde mærke det, og derfor vil jeg atter bede Gud give os en lidt mere sorgfri Fremtid«.

Grunden til, at det ikke længere gik saa godt, er ikke vanskelig at gætte, selv om det var midt i den Periode, som kaldes »det industrielle Gennembrud«, og hvor man paa den store Industriudstilling i 1872 slog en Medaille, hvorpaa der som Motto stod H. P. Holst's kendte Linier:

For hvert et Tab igen Erstatning findes,
hvad udad tabes, det maa indad vindes.

Rundt om havde der rejst sig den ene Fabrik efter den anden. I 1872 eksisterede der i hele Landet flere store Jernstøberier, og Konkurrencen var altsaa haard. Alene paa Fyn fandtes, som nævnt, de to forholdsvis store Virksomheder, Allerups i Odense og Langes i Svendborg. Jørgen Hess' Støberi var lille og gammeldags og beskæftigede atter kun to Formere foruden ham selv og en af Sønnerne. Dertil kom, at økonomiske Vanskeligheder øjensynlig hvilede tungt paa ham og svækkede hans Handlemod. Der skulde jo ikke blot en Kraftanstrengelse, men ogsaa mange Penge til for at modernisere Fabrikken og bringe den i Vejret. I Brevene fra Hjemmet til Peter nævnes der intet om Støberiet, men mere om det forefaldende Smedearbejde, for Eks. at Christian en Dag var ude paa en Gaard for at reparere et Pumpeværk.

I August 1872 kom imidlertid Peter hjem fra Militærtjenesten, og den 31. December s. A. indtraadte han som Medindehaver af Firmaet, der samtidig antog sit nuværende Navn: »J.S. Hess og Søn«.

Det var dog ikke Meningen hermed, at Jørgen Hess skulde gaa paa Aftægt. Den første Tid derefter var han stadig Virksomhedens Førstemand. For Eks. skrev Fru Hess i Oktober 1875 til Sønnen Christian i Hamborg, at Efteraaret i fordums Tid var den glædeligste Del af Aaret med Liv i Handelen og Lyst og Virksomhed i Fabrikken, men nu var det anderledes. Hun fortsætter: »Tror du ikke, at Fader kunde komme til at lave Strikkemaskiner, ikke nogle store, men smaa, saadan som enhver Bonde bruger det. Jeg er kommet i Tanker om, at Strikkemaskinen maa have en Fremtid for sig, og jeg antager ikke, at det kan være saa svært Arbejde. Kan du ikke se dig om i Hamborg efter noget af den Slags. Kunde Fader komme efter noget saadant, der kunde give lidt Fortjeneste, og maaske kunde det betale sig at holde et Menneske til Hjælp. Det vilde opmuntre ham og give ham nyt Liv, thi dette Lapperi giver for lidt af sig.«

Først efter Fru Christianes Død i 1876 synes han at have trukket sig helt tilbage. Vi ser ham heller ikke paa Billedet fra 1876 af Fabrikkens Personale. Peter staar her alene som Enelederen midt mellem sine Arbejdere, og blandt dem hans to Brødre.

Jørgen Hess var en myndig, men god Arbejdsgiver, forlangte nok ærligt Arbejde af sine Folk, men gjorde til Gengæld for dem, hvad han formaaede. En gammel Arbejder, som havde tjent ham i mange Aar, fik en Guldmedaille og en Sparekassebog med 300 Kr. – dengang et kvart Aars Løn. Samtidig fik han Lov til fremdeles at gaa i Støberiet og nusse med, hvad han kunde overkomme, og det med fuld Dagløn.

I Byen nød han ogsaa megen Anseelse og var Medlem af Byraadet i Aarene 1869–1875. Her var han den første, som slog til Lyd for en Lillebæltsbro. Paa hans Foranledning sendtes en Deputation med Forslag herom til Ministeriet, men den kom tilbage med det Svar, at Broen vilde blive for dyr. I en Aarrække var han Medlem af Bestyrelsen for Middelfart Haandværkerforening og i to Perioder, nemlig fra 1867 til 1868 og igen fra 1870 til 1871, dens Formand.

»Endnu huskes Kleinsmedemester Jørgen Svendsen Hess«, skrev Middelfart Venstreblad den 24. December 1906 og fortsatte: »Den gamle Kleinsmed var en retsindig og dygtig Haandværker og nød stor Agtelse i Byen. Han var Haandværker med Liv og Sjæl og var i hele sin Optræden præget af en vis Liberalisme. Han var vellidt af de fleste, hvilket ofte kom ham til Gode. Naar det under den Tids langt vanskeligere Pengeforhold gik her, som det saa tit gik, hvor Driftskapitalen ikke stod i Forhold til Virksomhedens Fremgang, kunde han altid gaa hen til en god Ven blandt Omegnens Bønder og faa de nødvendige Kontanter. Han tabte aldrig Modet og det gode Humør, han var i Besiddelse af«.

PRIVATLIVET

I sine unge Dage var Jørgen Hess et kvikt Hoved, der med Lethed omgikkes Tal. Flerc Gange, naar der paa Kontoret skulde foretages Beregninger, morede det ham at lade sine Sønner forsøge sig, men varede det alt for længe, inden de blev færdige, kunde han udbrude: »Hvad lærer I dog i den dyre Skole – det bliver saa og saa meget!« Han havde selv regnet det hele ud i Hovedet i en Haandevending. Hans Hobby var at gaa paa Auktioner for at købe gamle Ting, hvad hans Kone ikke var tilfreds med, da hun syntes, at han forsømte sit Arbejde dermed!

Han havde Lune og Humor. En Dag var han i Forlegenhed for Penge og gik over til en af Byens store og velhavende Købmænd. Denne har formodentlig været lidt ængstelig ved at laane Jørgen Hess det store Beløb og beklagede, at han selv stod og manglede 500 Rdl. Hess vandrede derfra andetsteds hen og laante 1.000 Rdl. Paa Hjemvejen gik han atter ind til Købmanden og lagde de 500 Rdl. paa Disken med de Ord, at dem kunde han godt laane ham! For Skams Skyld maatte Købmanden tage imod dem, og da Hess kom hjem, var han i straalende Humør, fortalte Historien og tilføjede, at han aldrig havde set et saa flovt Ansigt som Købmandens!

Det lille, 1-etages Stuehus ud til Algade var af Bindingsværk med Tegltag. I dets østre Halvdel laa Kontoret og Butikken med Indgang lige fra Gaden, og i dets vestre Halvdel var Familiens Beboelse, sikkert et smukt Borgerhjem med fine Mahognimøbler i Empirestil stift opstillet paa det hvidskurede Gulv i Dagligstuen, saaledes som Moden var dengang. Adskillige af disse Møbler ejes nu af Børnebørnene. Alle tre Drengene havde deres Værelse helt ude i Gavlen, hvor der, som Albert Hess fortæller, var gnistrende koldt om Vinteren. De laa i samme Seng, og naar der var blevet stille om Aftenen, og Musene løb hen over

FAMILIEN HESS 1862

Fra venstre: Pauline Hess, Fru Christiane Hess, Christian Hess, foran ham Emilie Hess, Peter Hess, Jørgen Hess med Albert Hess paa Knæet.

Billedet taget af en omrejsende Fotograf.

Dynen, øvede de sig i den Sport at gribe dem og slynge dem ned mod Gulvet. Kl. 6 om Morgenen vækkedes de af et infernalsk Spektakel, naar Svendene inde hos Kobbersmed West hamrede paa de store Kobberkedler.

Brevene fra Moderen giver Indtryk af et godt Samvær i Familien og en tiltalende Tone mellem Forældre og Børn. De havde mange Venner og synes at være kommet meget sammen med Byens andre Borgere. Fru Christiane Hess var mørk af Lød, og herfra stammer altsaa det mørke Islæt i Børneflokken. Hesserne var jo ellers gennemgaaende blonde eller lyse. Hun var en betydelig Personlighed, en fortræffelig Moder, meget religiøs og dygtig. Med Kærlighed tog hun sig af sine Børn og opdrog dem strengt til Samvittighedsfuldhed, Pligtfølelse og Arbejdsomhed. I 1871 fejrede hun og Jørgen Hess deres Sølvbryllup ved en stor Fest. Albert Hess fortæller, at man havde arrangeret det saaledes, at naar der raabtes Hurra for Sølvbrudeparret, skulde der ogsaa salutes med en gammel Kanon.

FAMILIEN HESS ca. 1864

Fra venstre: Albert Hess, Jorgen Hess, Emilie Hess, holdende sine Forældre i Haanden, bag hende Christian M. Hess, Fru Christiane Hess, bag hende Peter Hess, Pauline Hess.

Den var imidlertid opstillet parallelt med Støberiet med det Resultat, at da det første Skud blev fyret af, raslede en Snes Ruder i Stykker! I en Sang hedder det:

Vi drikke Skaalen for den væne Brud,
 som trofast Hjemmets Lykke fremmer.
 For Hess vi tømmer hver en Draabe ud,
 en af vort Byraads bedste Lemmer.

Til Slutning vil vi komme blot ihu,
 hvor nyttig Hess han er for Staden.
 Var der ej Ovne, tænk dog hvilken Gru
 om Vinteren! – Og tænk paa Maden!
 Hver Middag, naar vi faar vor Gane smurt,
 vi takke maa for Gryden, han har gjort!

Det lidt, vi saaledes ved om Familien i Algade, giver os dog et Billede af Skønhed, Hygge, Nøjsomhed og Arbejdsomhed. Vi ser Jørgen Hess med sit gode Hess'ke Humør søge at skjule sine Pengesorger for Kone og Børn, medens hun slider af alle Kræfter for at holde Hjemmet standsmæssigt. En stor Opmuntring for dem var det lille Landbrug, som han i sine Velmagtsdage havde købt udenfor Byen, omtrent hvor nu Sindssygehospitalet ligger. Sikkert har de haft en Husmand til at passe de faa Tdr. Land, Køerne og Svinene, men naar de Foraars- og Sommersøndage drog derud, nød de Landlivet og glædede sig over at se, hvorledes alt vædede smukt og godt frem. Maaske har det ogsaa bidraget til, at Børnene senere hen nærrede en trofast Kærlighed til den frodige fynske Jord.

Fru Christianes Kræfter tog dog kendeligt af. Hun var træt og mødig, skrives der, fordi hun led af en fremskreden Sukkersyge, som omsider lagde hende i Graven den 30. August 1876, kun 52 Aar gammel.

Det var et haardt Slag for Jørgen Hess. I Oktober s. A. tog han op til Vejle i Anledning af Sønnen Christians 25 Aars Fødselsdag, og Datteren Emilie skrev til Broderen: »Hvorledes vil han [Faderen] stille sig paa en saadan Dag? Dog vil jeg haabe det bedste som Følge af, at han opholder sig hos dig, hvor hans Tilstand i det hele taget er langt bedre end i Middelfart«. I 1878 var han atter i Vejle, hvor han holdt af at være, og her døde han af et Hjerteslag den 20. September s. A., 54 Aar gammel. Begge er begravede paa Middelfart Kirkegaard.

Efter hans Død fremlagde Sønnen Peter Opgørelsen af Boet for Skifteretten og erklærede, at det overtoges af ham og hans Søsken. Hele Værdien androg knapt 200 Kr., og der skulde følgelig ikke betales Arveafgift. Naturligvis er dette ingen sikker Maalestok, men velstaaende synes han i alt Fald næppe at have været.

BØRN:

1. *Peter Henrik Jørgen Hess*, født 1848, Etatsraad, Jernstøber i Middelfart. Se Side 46.
2. *Christian Martin Hess*, født 1851, Fabrikerjer i Vejle, se Side 67.
3. *Pauline Marie Hess*, født i Middelfart den 22. Juni 1854. Hun var en sjælden elskelig og vennesæl Kvinde, lille og spinkel. Altid var hun i godt Humør, og interesseret fulgte hun Broderen Christians Virksomhed og var tilfreds, naar det gik ham godt. Hun var ogsaa den af Børneflokket, som lignede ham mest. Som ung Pige var hun i Huset hos en Familie i Nærheden af Vejle, men da Christian nedsatte sig her, skrev han øjeblikkelig til hende og bad hende om at styre Hus for sig og hjælpe lidt til i Butikken.

I 1876 blev daværende Tømmersvend *Jørgen Hans Petersen* af Arkitekten, Professor Ove Petersen, hos hvem han stod i Tegnelse, sendt op for at lede et Ombygningsarbejde ved Lerbæk, ikke langt fra Vejle. C. M. Hess fik Forretningsforbindelse med ham, og de blev gode Venner. Samme Aar den 6. December tog Jørgen Petersen Borgerskab som Tømmermester i Vejle. I Hess' Butik saa han Pauline, og det varede ikke længe, før de blev forlovede. Den 8. December 1880 – kort efter C. M. Hess' Bryllup – blev de viet i Middelfart Kirke, og Peter Hess gjorde Brylluppet.

JØRGEN PETERSEN

PAULINE PETERSEN,
født Hess

Jørgen Petersen var født i Kragvig i Vaabensted Sogn paa Lolland den 25. December 1847, Søn af Gaardejer *Hans Peder Jørgensen*.

I Vejle boede de en Tid paa Dæmningen Nr. 4 og flyttede senere hen i Jernbanegade Nr. 8. Jørgen Petersen var en dygtig og myndig Mand og blev efterhaanden en anset Borger. Han var med til at bygge de fleste større Bygningsforetagender, bl. a. i 1887 det nye Spir paa Sct. Nicolaj Kirke, C. M. Hess' Fabrikker, H. Steensens Margarinefabrik, De danske Bomuldsspinderier m. m. Han blev Medlem af Bestyrelsen for Vejle Haandværkerforening, Formand for Vejle Turist- og Forskønnelsesforening, Medlem af Bestyrelsen for Det tekniske Selskab, i 1901-08 Medlem af Byraadet, valgt af de højstbeskattede, og Medlem af Bygningskommissionen. Han døde i Vejle den 6. Oktober 1916. Fru Pauline Petersen var stærkt plaget af Gigt, men bar sine Lidelser med den største Taalmodighed og tilbragte sit sidste Aar i en Rullestol. Hun døde i Vejle den 25. April 1928. Begge er begravet paa Vejle Kirkegaard.

De havde 14 Børn, alle født i Vejle:

- a. *Anna Johanne Hess Petersen*, født den 26. September 1881, død 27. September 1946 i Aarhus. Hun blev gift 21. November 1921 med Prokurist *Johan Kølln*, født 30. Januar 1887, død 5. Maj 1944 i Aarhus.

- b. *Carl Valdemar Hess-Petersen*, født 5. Oktober 1882, Arkitekt i Vejle M. M. A., gift 1) 1918 med *Signe Christensen*, Ægteskabet opløst.
2) 30. April 1942 med *Bodil Bo Mørch*, f. 8. Oktober 1901.
Arkitekt *Carl Hess-Petersen* har adopteret en Søn, nuv. Arkitekt i København *Knud Leif Hess-Petersen*, f. 3. Juli 1922.
- c. *Christiane Pauline Hess Petersen*, født 13. Januar 1884, død ganske ung.
- d. *Emilie Elisa Hess Petersen*, født 22. Marts 1885, død 29. November 1918. Hun var gift med Urmager i Odense *Andreas Martin Berg*, f. 19. Januar 1877 i Vejle.
I Ægteskabet er 1 Søn og 1 Datter.
- e. *Vilhelm Christian Hess Petersen*, født 13. Juni 1886, lever i San Francisco.
- f. *Helga Pauline Hess Petersen*, født 1. Juli 1888, gift 27. November 1915 med Prokurist *Christian Marius Madsen*, død 20. April 1946.
I Ægteskabet er 2 Døtre.
- g. *Astrid Elna Hess Petersen*, f. 17. Maj 1889, gift 2. September 1914 med Bogholder *Carl S. Allerup* i København. Ægteskabet opløst. I Ægteskabet er 1 Søn og 1 Datter.
- h. *Jørgen Georg Hess Petersen*, født 25. Maj 1890, vistnok død s. A.
- i. *Holger Otto Hess-Petersen*, født 17. Januar 1892, død den 29. Marts 1946 som Bygningskonstruktør i Belice, British Honduras. Han var gift med *Grethe Larsen*, f. 10. December 1895. Ægteskabet blev opløst. I Ægteskabet er 1 Datter.
- j. *Gustav Johan Hess-Petersen*, f. 1. Maj 1893, d. 29. Maj 1944 som Læge i Pandrup. Han blev gift 24. Oktober 1926 med *Ingeborg Langgaard*, f. 28. November 1904. I Ægteskabet er 1 Søn og 1 Datter.
- k. *Karen Ida Hess-Petersen*, født 25. August 1894, Overlærer i Vejle.
- l. *Kamma Marie Hess Petersen*, født 18. December 1895. Hun blev gift 9. Juni 1923 med Apoteker *Georg Klem* i Fredensborg, f. 15. Juli 1897. I Ægteskabet er 3 Døtre.
- m. *Aage Johannes Hess-Petersen*, født 28. April 1897, Tandlæge i København. Han blev gift 11. December 1920 med *Ella Høffner Kjarup*, f. 5. August 1900. I Ægteskabet er 1 Søn og 1 Datter.
- n. *Hjalmar Ove Hess-Petersen*, født 30. Maj 1899, Landsretssagfører i København, gift 15. September 1924 med *Karin Lauritzen*, f. 10. Februar 1900. I Ægteskabet er 2 Sønner og 1 Datter.
4. *Albert Hess*, født 1858, Konstruktør, se Side 60.
5. *Emilie Elise Hess*, født den 31. Juli 1859 i Middelfart. Hun blev den 11. Oktober 1878 gift i Middelfart med By- og Herredsfuldmægtig *Adolf Martin Andreas Nielsen*, født den 7. August 1851 i Assens, Søn af Hattemager *Niels Peter Nielsen*, der var gift med Emilies Moster *Marie Sophie Petersen*, og *Emilie Hess* og *Adolf Nielsen* var saaledes Fætter og Kusine.
Han blev exam. jur. i 1872 og ansattes derefter som By- og Herredsfuldmægtig i Assens, senere i Hasle paa Bornholm. I Maj 1889 nedsatte han sig som Sagfører i

EMILIE NIELSEN,
født Hess

ADOLF NIELSEN

Helsingø i Nordsjælland, men paa en Rejse til Bornholm Natten mellem den 5.-6. Marts Aaret efter var han ombord paa Damperen »Jarl«, som forsvandt sporløst med Mand og Mus. Han var en meget tiltalende Mand og en god Ven af Familien Hess i Middelfart. Efter hans Død tog Emilie Nielsen Uddannelse som Børnehavelærerinde og havde i en Aarrække en Børnehave ved Vesterbros Passage i København for at kunne ernære sine Børn. Hun var en spinkel, klog, mild og kærlig Kvinde, som tappert og taalmodigt bar de tunge Byrder, der blev lagt paa hendes Skuldre. Ved Siden af formaaede hun gennem sin fine Menneskelighed og sin Glæde over Musik og Kunst at give sine Børn en udmærket Opdragelse. Det vakte altid Broderen Christians Beundring, og de to følte hele Livet gensidig Hengivenhed og Højagtelse for hinanden. Efter et Besøg i 1928 hos Datteren Elna i Vejle kom hun den 9. Februar til sin Datter Thyra i Middelfart. Her blev hun syg og døde den 12. Februar s. A. (1928) og begravedes paa Middelfart Kirkegaard.

BØRN:

- a. *Axel Valdemar Hess-Nielsen*, født 31. December 1879, cand. jur., død 1929.
- b. *Thyra Margrethe Hess-Nielsen*, f. 9. Februar 1881, gift 28. April 1904 med Bankdirektør i Middelfart *Johan Koenen Behrendt*, død 6. September 1940.
- c. *Emmy Ingeborg Hess-Nielsen*, f. 5. November 1883, ugift, Kommunalærerinde i Skive, død 1933, begravet i Middelfart.

- d. *Elna Marie Hess-Nielsen*, f. 2. Juni 1886, gift 9. September 1917 med Lektor ved Vejle Gymnasium John Christian Frederik Wesarg Steffensen, f. 1891, Dattersøn af Jørgine Kirstine Hess og Skomager F. T. Wesarg, se Side 22.
- e. *Paul Andreas Hess-Nielsen*, f. 30. November 1888 i Hasle, Forsikringsmand i København. Han døde ugift den 1. Februar 1946 i Nykøbing Sjælland.
- f. *Andrea Hess-Nielsen*, f. 11. Marts 1890, gift 6. Maj 1916 med Toldforvalter paa Samsø *Victor Struch Behrendt*, født i Middelfart 15. Februar 1881.

Peter Henrik Jørgen Hess

1848–1917, Etatsraad, Jernstøber i Middelfart. [Side 42].

UNGDOM

I en alvorlig Stund for Middelfart under den første slesvigske Krig kom Jørgen Svendsen Hess' ældste Søn, *Peter Hess*, til Verden den 14. Maj 1848. Som nævnt var Byen kun en Uge i Forvejen blevet bombarderet, og endnu stod Prøjerne truende paa den anden Side af Lillebælt. Forældrene lod deres Førstefødte hjemmedøbe Dagen efter Fødslen, og først den 7. Juli, da den værste Fare var overstaaet, blev Drengen fremstillet i Kirken.

Hans Barndom gik i et fornøjeligt og friskt Samliv med sine Brødre, især med den tre Aar yngre Broder Christian. I Sommertiden var der herligt nede ved Stranden, hvor Sejlerne med Strømmen gled let og smukt gennem Snævringen mellem Strib og Snoghøj, men havde de Strømmen imod, maatte de ofte kæmpe en haard og undertiden haabløs Kamp, hvis Skipperne da ikke var saa stedkendte, at de ved en snedig Udnyttelse af Idvandet langs Kysterne kunde vinde frem. Om Vinteren rutchede de paa deres Slæde ned ad Kongebrobakken eller bandt den til en Bondevogn og lod denne slæbe dem ud ad de glatte Veje. Et Aar gik det galt. Bonden havde nemlig faaet fat i Tovet, hvorved Slæden var gjort fast til hans Vogn, og trods al Tryglen for at slippe fri travede han videre med dem. Først da de var kommen en Mils Vej fra Byen, lykkedes det dem at file Tovet over med en Stump Kniv, og de var fri. Sneen laa flere Meter høj til begge Sider af Vejen, men hjem kom de. De vovede dog ikke at fortælle Forældrene noget om, hvad der var sket dem – Nej Tak, skriver den yngste Bror Albert, for saa var der vanket Strambuks!

Naturligvis tilbragte de deres meste Fritid ude i Støberiet, hvor det var alt for interessant at følge Arbejdet. De var gode Venner med Arbejderne, og engang, da de fandt Pindsvin i Støbesandet, forærede de dem til en af Svendene, som tog dem med hjem og spiste dem som en Delikatesse!

Peter gik i Realskolen og har sikkert taget Præliminæreksamen, hvorefter han kom i Lære hos sin Fader. Under Krigen 1864 blev han ogsaa i Byen for at hjælpe denne, og omsider fik han Svendebrev. Saa forestod Soldatertjenesten.

Den 25. April 1869 mødte han som Rekrut ved 19. Bataillon i Nyborg. I Oktober kom han paa Korporalskolen for endelig den 30. Juli 1870 at kapitulere som Korporal i to Aar. Han fortsatte ind i Officersskolens yngste Klasse paa Frederiksberg Slot i København. Opholdet i Hovedstaden huede ham dog ikke, skriver han hjem til sin Mor, og han var tilfreds, da han den 30. Juli 1871 udnævntes til Sekondløjtnant og vendte tilbage til sin Bataillon i Nyborg. To Aar efter forsattes han til 25. Bataillon, og i 1876 overgik han til Forstærkningen ved 36. Bataillon, som dengang laa i Middelfart.

Det har næppe været hans Hensigt at fortsætte ad Militærvejen, selv om man kan studse over, at han paatog sig Tjeneste til 1. August 1872. Officersvejen var lang og trang, og en ung Officer skulde dengang have en vis Minimumsindtægt for at faa Lov til at gifte sig. Det vilde tage mange

slidsomme Aar, før en ung, ubemidlet Mand som Sekondløjtnant Peter Hess kunde naa saa vidt, og han havde netop forlovet sig. Der var altsaa intet andet for ham end at blive ved Støberiet. Den 31. December 1872 optoges han som Medindehaver af Faderens Forretning, der samtidig tog sit nuværende Navn: »J. S. Hess og Søn«.

Hans udkaarne var *Elise Petrine Hansen*, født den 30. August 1850, Datter af Gaardfæster *Hans Hansen* paa Fønsskov Ellegaard under Hindsgavl og Hustru, *Mette Margrethe Jeppesdatter*. Broderen Albert har engang fortalt, at Peter havde friet paa stands-mæssig Maade, og at det var ham, der som Dreng var blevet sendt til Ellegaard med Frierbrevet! Brylluppet stod paa hans 25 Aars Fødselsdag den 14. Maj 1873 i Føns Kirke.

Ellegaard var en ret stor og god Gaard med Aalerettigheder ude ved Lillebælt. Hans Hansen havde drevet den godt, og Afgiften til Stamhuset Hindsgavl var rimelig. Da han døde den 24. Juni 1861, kun 57 $\frac{3}{4}$ Aar gammel, blev hans Bo vurderet til 24.000 Rdl., en i Datiden ikke ringe Sum, ikke mindst for en Gaardfæster. Hans Enke fortsatte Driften og har vel ogsaa øget Formuen, men der var 6 Børn, hvoraf Elise var den næst yngste. Hendes eneste Søster var *Karen Kirstine*, gift med Gaardejer *Jens Jørgen Jensen* i Rorslev paa Fyn, og hendes ældste Broder den senere Klædefabrikant *Hans Hansen* i Favrskov. Antagelig kort efter Elises Bryllup overlod Fru Mette Gaarden til sin yngste Søn *Carl* og flyttede ind til Middelfart, hvor hun boede hos sin Datter og Svigersøn. Hun døde den 20. Juli 1886, 76 Aar gammel under et midlertidigt Ophold hos sin ældste Søn i Favrskov.

PETER HESS
som Korporal

JERNSTØBER

DEN endnu kun 24-aarige Jernstøber betød en haardt tiltrængt ny Kraft i den gamle Virksomhed. Han var en driftig og initiativrig Mand, som ogsaa tog fat med Energi, men Forretningen skulde jo nu føde to Familier samt Elises Moder. Til Gengæld har sikkert Støberiet nydt godt af hendes Formue.

Det følgende Aar gik det ogsaa støt fremad, og allerede paa Billedet fra 1876 staar Peter Hess omgivet af ikke færre end 14 Arbejdere, hvoriblandt Broderen Christian, og 4-5 Dreng, inclusive den yngste Broder Albert. Store Planer blev lagt, bl. a. om Udvidelse af Maskinværkstedet, men det lykkedes jo ikke at gennemføre det alt sammen. Derimod kunde Peter Hess i 1877 erstatte den gamle Hestegang med en Dampmaskine, købt hos Maskinfabrikant Johansen i Haderslev. Aaret efter døde hans Fader, og han var nu ogsaa paa Papiret Fabrikkens Eneindehaver.

Halvfjerdserne var jo, som allerede nævnt, industrielle Opgangsaar. Dampskibsfartens hastige Udvikling havde muliggjort en forøget Import af Kul, der var langt mere økonomisk og bekvemt at have med at gøre end det gamle Brændsel.

Koksene kom først til at spille en Rolle, efterhaanden som der oprettedes Gasværker. De benyttedes nok op i Firserne og Halvfemserne i Hjemmene blandet med Kul, men Udviklingen af rene Koksovne tog først Fart efter Aarhundredskiftet.

Fabrikken i Middelfart fremstillede naturligvis alt muligt Støbegods, saaledes ogsaa Bygnings- og Husholdningsartikler, men Kakkellovne og Komfurer var dog langt det væsentligste især nu i Overgangstiden fra Tørv og Brænde til Kul. Alle skulde have nye Ovne, lige fra Privathjem til Skoler og offentlige Lokaler, og i Overensstemmelse med Lov af 7. Juni 1873 begyndtes tillige i disse Aar Opstilling af Varmeapparater i Kirkerne paa Landet, mest blot de saakaldte »Ventilationsovne« d. v. s. store »Kappeovne« med Lufttilførsel fra det frie.

Den unge Jernstøber stilledes altsaa over for store Problemer. Han tog uden Vaklen Opgaverne op, og ved ihærdigt Arbejde og mange Forsøg lykkedes det ham at konstruere saa tidssvarende Ovntyper, at han kunde begynde at gøre sig gældende blandt de større Støberier i Landet. Saaledes fremstillede han i 1880 den saakaldte »Reguleroavn« med Kogeindretning, der gjorde stor Lykke. Albert Hess fortæller, at hans Broder engang over for en indbudt Kreds lod en af sine Kakkellovne fylde med Vand, og det imponerede, at Arbejdet var udført med saa stor Akkuratess, at der ikke sivede een eneste Draabe ud.

Han nøjedes heller ikke længere med Støberiets gamle Salgsomraade, men, takket være det i disse Tider stærkt stigende Antal Jernbaner, forstod han, trods den haarde Konkurrence, at vinde Indpas paa de fjernere Markeder. Hans runde Ovne blev mere og mere ansete, og skaffede ham, vistnok i Forbindelse med hans nye, fortrinlige Kakkellovnslister, en smuk Sejrs paa Udstillingen i København 1888, selv om han kun vandt Sølvmedaille, medens Broderen i Vejle fik den i Guld.

ARBEJDERNE PAA STØBERIET I MIDDELFART 1876

Siddende med en Sigte Albert Hess, staaende med rund Hat paa Peter Hess og henne til højre med Urkæde over Vesten Christian M. Hess.

Nu strømmede Bestillinger ind til Fabrikken, og det blev nødvendigt at foretage den ene Udvidelse efter den anden, saaledes en ny Værksted- og Lagerbygning. Arbejdsstyrken steg i 1890–91 fra ca. 50 til 100 Mand. Nye Grunde købtes, og i den følgende Snes Aar opførtes nye Fabriksbygninger, bl. a. et Beslagværksted, et Støberi og et Forniklingsværksted. Nye arbejdsbesparende Maskiner anskaffedes. I 1897 overgik Fabrikken til udelukkende elektrisk Drift fra eget Elektricitetsværk (fra 1951 kommunal Strøm). Dens samlede Areal omkring Aarhundredskiftet udgjorde 11,500 Kvadratmeter, hvoraf de 4.000 var bebygget.

Den var med andre Ord under hans Ledelse blevet en Virksomhed med et landskendt Navn og en baade kvantitativt og kvalitativt betydelig Produktion. Peter Hess kunde med Tilfredshed se tilbage paa en virkelig stor Fremgang fra dengang, han i 1872 gik ind i Fa-

derens lille, antikverede Støberi med kun to Formere. Der var fra hans Side arbejdet med stor Dygtighed og Fremsynethed, og han selv var blevet en velhavende Mand og en anset Borger i Middelfart.

Han var en Arbejdsgiver af den gamle Skole, hvilket gav sig Udtryk i en vis patriarkalsk Myndighed, men ogsaa i tilsvarende Omhu for sine Folk. Jævnt og ligetil, men ogsaa som Manden paa Stedet, færdedes han i sin Fabrik. Nu og da kunde han vel være i daarligt Humør og skælde godt ud, men det gik altid snart over, og han jagede aldrig nogen bort, med mindre de havde forset sig groft.

I den døde Periode efter Nytaar sørgede han saa vidt gørligt for at beskæftige i alt Fald de gifte Arbejdere ved Reparationer, Fremstilling af Reservedele og lign. Kneb det meget haardt, aftalte han med Arbejderne at arbejde paa nedsat Arbejdstid, som Regel 4 Dage om Ugen, altsaa dengang 36 Timer i Stedet for 54, og det viste sig da som Regel, at denne Nedsættelse i Arbejdstiden ingenlunde betød en tilsvarende Nedgang i Produktionen og Ugelønnen, idet Arbejderne satte Tempoet op og søgte at indhente mest muligt af det mistede.

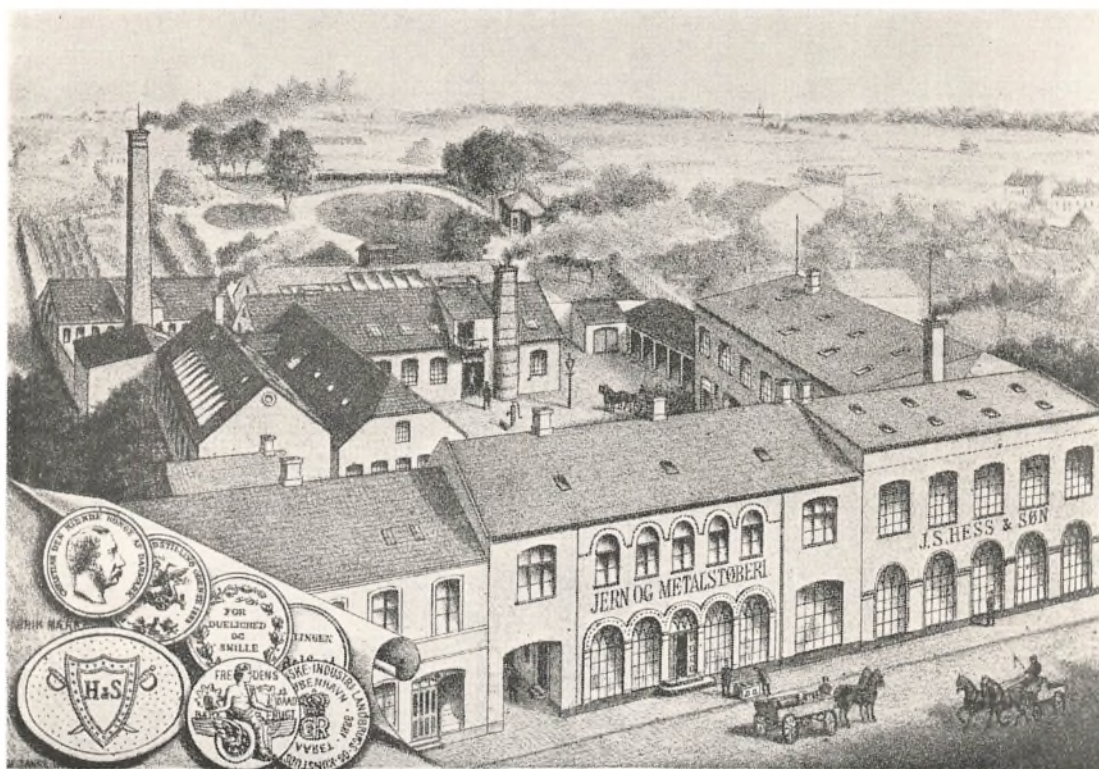
De første Aar fik hans Folk altid Æbleskiver paa Værkstedet en Dag før Jul. Om Sommeren inviterede han dem alle med Hustruer paa en Udflugt med Vogne ud paa Fyn eller med Dampbaad over til Jyllandssiden af Bæltet, og hver Vinter afholdt han et stort Bal for dem paa Behrendts Hotel (nu Hotel Melfar).

Der var Orden og Disciplin paa Fabrikken. Han havde jo været Løjtnant, og det fortælles, at naar han og hans Arbejdere mødte samlet op, for Eks. ved en Begravelse, kommanderede han dem som et Kompagni Soldater.

Alt gik imidlertid fredeligt op gennem Halvfemserne trods Tidens Uro og Spænding paa Arbejdsmarkedet. Dannelsen af de mange Fagforbund og disses tiltagende Krav, bl.a. om Ottetimersdagen, var vel ikke efter hans Hoved, men endnu gik han ikke ind i nogen Arbejdsgiversammenslutning, og Lockouten i 1897 kom derfor heller ikke til at omfatte hans Fabrik.

Paa 25 Aars Dagen for hans Optagelse i Firmaet – den 31. December 1897 – flagede hele Byen. Efter at have modtaget Byraadet in pleno, alle i Byen boende Frimurere o. fl. gik han ned i Fabriksgaarden, hvor hans Arbejdere stod samlet. Han holdt en Tale til dem og gav dem et Legat paa 10.000 Kr. (nu vokset til 26.000 Kr.) for de Gamle og disses Enker. Om Aftenen hyldede Arbejderne ham med et stort Fakkeltog med Musik i Spidsen.

Lockouten i 1897 havde imidlertid i Almindelighed ikke bragt videre Bedring i Forholdet mellem Arbejdsgivere og Arbejdere, og man var klar over, at før eller senere vilde man komme til at staa over for en afgørende Arbejdsstrid. Paa dette Tidspunkt, vistnok i 1898, indmeldte Peter Hess sig derfor i Foreningen af Fabrikanter i Jernindustrien i Provinsen (stiftet 1895). Den 28. Maj 1899 begyndte den store Lockout, som skulde komme til at vare i 3½ Maaned, støttet af Partiet Venstre i By og paa Land. Den sidste Arbejdsdag før Lockouten holdt Hess en djærv Tale til sine Arbejdere, hvoraf et Brudstykke blev gengivet af »Fyns Social-Demokrat« saaledes (23. Maj 1899): »For sidste Gang har Fløjten

J. S. HESS' FABRIK I ALGADE 1889

peben 6. Naar den atter skal lyde igen, bestemmer hverken jeg eller I, men den almægtige Gud i Himlen. Disse Forhold, som vi nu lever under, er aldeles utaaelige; vi er ikke mere Herrer i vore egne Værksteder og kan ikke selv bestemme, hvad Arbejde en Mand skal have; alt det Sløseri og Sladren i Krogene maa afskaffes; her kommer Arbejderne drivende med lange, søvnige Skridt, det maa vi bort fra, det passer kun for Røgttere paa Landet, men ikke for en By som Middelfart. Nogle Arbejdere søger at paavirke andre, for at der ikke skal bestilles stort, ligesom det er blevet en Skik her i Byen, at enhver Arbejder skal være Medlem af sin Fagforening. Jeg siger, at det holder aldrig Stik. Hvem skal passe Kreaturerne under de store Konflikter? De vil komme til at sulte ihjel.« I Tilslutning hertil udtalte Middelfart Venstreblad (2. Juni 1899): »– Det er ikke alene det, at han [Peter Hess] i stærke Ord bebrejder Arbejderne deres Handlemaade og giver dem alene Skylden for Lockouten, der efter hans Mening er en velfortjent Revselse til Arbejderne, men det er et sørgeligt Faktum, at Hr. Hess bestemt skal have udtalt, at han ikke begynder igen, før Arbejderforholdene paa hans Fabrik er betydeligt ændrede, før han, som han udtrykker sig, selv er Herre paa sit Værksted. Dette vækker Harm, fordi det er saa utaknemmeligt mod saa mange, der ved lange Aars trofast Slid har lagt Krone paa Krone til Hr. Hess'

voksende Formue, og det er uhyggeligt, fordi Manden har Magt til at holde sit Ord, da han har Kapital nok, saa han roligt kan lade sin Fabrik staa stille og endda leve. – – Hr. Hess har endvidere udtalt, at det er tvivlsomt, om han kan bruge alle, naar han engang begynder igen, ja, det forlyder endogsaa med Bestemthed, at en ikke ubetydelig Flok er udpeget som udelukkede for stedse, dog uden at Arbejderne har faaet at vide, hvem disse misliebige er«.

Naturligvis er hans Tale refereret til Bladene af en af Arbejderne paa et Tidspunkt, hvor Modsætningerne var allermest spændt. Noget synderligt og blivende Indtryk gjorde den heller ikke. Som saa mange andre skarpe Udtalelser druknede den ganske i det stærke Røre, som Storkonflikten hvirvlede op inden for de to Lejre. Da denne omsider sluttede med Septemberforliget den 5. September 1899, varede det dog i en Del Tilfælde, bl.a. i Fabrikken i Middelfart, nogen Tid, før Bølgerne helt lagde sig, og Arbejdet igen kom i rolig Gænge.

Lockouten havde maaske nok, som der er skrevet, rensset Luften, ogsaa i Middelfart, men i 1903 stod Fabrikken atter over for en Strejke, denne Gang af Arbejdsmændene. Striden blev dog bilagt ved en frivillig, faglig Voldgift med Borgmester *Rich. Ekeroth* som Opmand, men der skulde dog tre lange Møder til for at opnaa Enighed.

Den stadige Uro paa Arbejdsmarkedet i Forbindelse med private Ærgrelser har sikkert været medvirkende til, at han i 1904 trak sig mere tilbage til Privatlivet og omdannede Virksomheden til et Aktieselskab under samme Navn og med en Aktiekapital paa 400.000 Kr. Han selv overtog Formandsposten i Bestyrelsen, men den daglige Ledelse som Direktør overdrog han til sin Søn Hans.

Middelfart Venstreblad skrev den 24. December 1906: »Da P. Hess overtog Fabrikken, støbte man kun 1 Gang om Ugen, og den Smelteovn, man havde, og som ses paa det lille Gruppebillede (fra 1876), var 7 Timer om at smelte 2000 Pund Jern. Nu smelter den store, moderne Smelteovn 12.000 Pund i Løbet af 1 Time, og der støbes hver Dag«.

Videre fortsætter Bladet: »Og gaar man ind i selve Fabrikken, skønner man let, at dennes store Udvikling aldeles ikke er tilfældig. Her præsteres et Arbejde, der kræver den største Respekt. Med rastløs Opfinderiver forbedres i det uendelige de mange forskellige Ovn- og Komfurkonstruktioner, saa det helt ud er lykkedes at skabe et Produkt, der vækker stor Anerkendelse, hvor det kommer frem. En dygtig og maalbevidst Ledelse, der forstod at udnytte alle gode Ideer, og som tillige havde Held til at samle en solid og dygtig Arbejderstab til et energisk Arbejde, heri har man Nøglen til Fremgangen og Heldet. Som Helhed maa Forholdene paa Hess' Fabrik kaldes gode og sunde, og Arbejder og Arbejdsgiver levede fredeligt sammen her længe efter, at Forholdene paa andre Fabrikker var stærkt tilspidsede.

P. Hess satte en Ære i saa længe som muligt at bevare det patriarkalske Forhold til sine Arbejdere, og da det ikke længere lod sig gøre, fordi Tiden var en anden, og fordi Arbejderne vaagnede til større Bevidsthed og større Selvstændighed, var det P. Hess et Skaar i Glæden, og han var ikke fri for ret bitre Følelser«.

ELISE HESS,
født Hansen

PETER HESS

OFFENTLIGE HVERV

I sine yngre Dage var Peter Hess meget politisk interesseret og deltog ofte i Højres Delegeretmøder i København. I 18 Aar sad han i Byraadet, valgt første Gang i 1885 – 37 Aar gammel – af de højestbeskattede. Ved Valget i 1891 nægtede han at lade sig genopstille, med mindre det skete af de lavestbeskattede. Middelfart Venstreblad skrev hertil, at »det næppe var af Kærlighed til den almindelige Valgret, at han ønskede at bæres frem af den. Men den almindelige Valgret eksisterede nu engang, og bl. a. kunde han godt lide, at hans egne Arbejdere viste ham den Tillid at stemme paa ham«.

Det gjorde de ogsaa ved Valget i 1894, og han havde derefter Sæde i Byraadet lige til 1906, da han gled ud uden Omtale. Hans Navn findes sidste Gang i Forhandlingsprotokollen den 1. December 1905. Ved hans Død skrev Middelfart Venstreblad: »Taler var Hess egentlig ikke. Han sagde dog om enhver Sag, hvor han tog Ordet, netop det, han mente burde siges og ikke mere. Han var saglig og tør, men ogsaa fri for Vrøvl. Han var ikke Politiker, heller ikke Kommunalpolitiker i moderne Forstand. Han tog Stilling til Sagerne ud fra sit eget Syn paa, om de vilde gavne Byen eller ej. Taktikken laa ham fjernt. Han var uden at være for stor til sin By dog saa meget over dens Jævnmaal, at han i Forhold til sine Omgivelser maa kaldes en af de dygtigste Mænd, der har siddet i vor Bys Raad. – – – Der var noget særlig dansk over ham, men paa en egen jævn og bramfri Maade.

Han var konservativ og dog i saglig Henseende ikke uden Frisind. De gode Traditioner, som disse Karaktertræk affødte, fortsætter stadig, saa der er de bedste Forhold mellem Arbejdere og Arbejdsgivere paa Fabrikken«.

Det var naturligt, at man inden for Byraadet navnlig tog hans særlige Evner og Indsigt i Brug, hvorfor han valgtes til Formand for det tekniske Udvalg. Med Liv og Sjæl gik han ogsaa op i dette Arbejde og fik i sin 1. Periode Kirken restaureret, Kloakvæsenet ordnet, Gaderne brolagt og Havnen uddybet. I sin anden Periode lykkedes det ham at faa gennemført, at det kommunale Gas- og Vandværk blev moderniseret, Havnen udvidet, Grønnegade forlænget og meget andet. Ved hans Bistand blev omsider ogsaa den gamle Skolekamp afsluttet, saaledes at de to kommunale Skoler sloges sammen, og der indførtes Fællesundervisning. Paa et stort Møde i Gymnastiksalen i 1905 lagde han i smukke og vægtige Ord Byens Borgere paa Sinde, hvilke Pligter de havde over for deres Skole, og den Kærlighed, hvormed de burde omfatte den. Et Blad skrev ved hans Død:

— — — »At den store Virksomhed, som han stod i Spidsen for, ikke alene tog Hovedparten af hans Arbejdsevne, men ogsaa den største Part af hans Interesse, er kun naturligt og rimeligt. Og dog kan det sikkert med Sandhed siges, at ikke mange af vor Bys Borgere har omfattet deres By med mere Interesse og større Hengivenhed, end han gjorde. Her var han jo født og opvokset. Her, hvor hans Manddomsgerning kom til at ligge, var ogsaa hans Barndom og Ungdom gaaet. Han var bundet til Stedet i enhver Henseende. Han kendte Byen og dens Befolkning ud og ind. Og selv om der var nogen personlig Ærgerlighed med i Spillet, var det sikkert Ønsket om at tjene sin By, der for ham var Hovedsagen, da han i 1885 som en 37-aarig ung Mand traadte ind i Middelfart Byraad. Og det kan med Sandhed siges, at dette Ønske alle Dage blev ved at være Ledestjernen i hans offentlige Virksomhed. *Han vilde gøre Gavn, hvor han var, virke og være til Nytte. At sidde til Pynt interesserede ham ikke.*

Tillige var han Medlem af Bestyrelsen for Teknisk Skole og i Aarene 1903–06 Medlem af Assens Amts Skolenævn, valgt af Middelfart Byraad. Endelig viste han en meget stor Interesse for Sindsygehospitalet ved Middelfart (oprettet ved Lov af 7. Maj 1884) og fik Sæde i dets Bestyrelse fra 1894 til sin Død. I 1875 optoges han i Bestyrelsen for Middelfart Haandværkerforening og var Formand 1888–89.

Han paatog sig alt dette Arbejde som noget ganske rimeligt og uden anden Grund end for at tjene sin By. Naturligvis vandt denne hans uegennyttige Virke dog Paaskønnelse og Anerkendelse – af Byen ved at »Hessgade« (Forlængelsen af Grønnegade ud til Sindsygehospitalet) blev opkaldt efter ham samt af Kongen ved den 20. Juli 1901 at blive be-naadet med Ridderkorset og i 1904 ved at udnævnes til Etatsraad.

PRIVATLIVET

HAN var en firskaaren Skikkelse med lyst Haar og Fuldkæg og ikke særlig høj. Han havde regelmæssige, daglige Vaner og var personlig meget nøjsom. For Eks. spiste han

»HESSLUND« ca. 1905

Aaret rundt til Frokost aldrig andet end lidt Røræg og drak hertil lidt Maltekstrakt i et Glas Mælk.

Han elskede Børn, men de skulde være ordentlige, præcise og flittige, som han selv. Naar han traf nogle, han kendte, stillede han dem altid et originalt, morsomt Spørgsmaal, saa de syntes, at han dog var en umaadelig rar Mand. Hans Trofasthed mod Familie og Venner gav sig Udslag i storartet Sommergæstfrihed. Blandt Vennerne var navnlig hans gamle Soldaterkammerat, Kaptajn, Folketingsmand og Statsrevisor *Martin Madsen Halsted*. De var politiske Meningsfæller, og Peter Hess har altsaa tilhørt den mere moderate Fløj af Højrepartiet, som vilde Forlig og Samarbejde med det forhandlende Venstre.

Paa sin egen, lidt praktisk betonede Maade holdt han af Naturen og gik daglig sine regelmæssige Ture ud i den skønne Stavrby Skov – altid ad de samme Veje og Stier for at følge, hvad der skete fra Dag til Dag. Om Søndagen kørte Familien gerne en Tur i Landdauern med hans livréklædte Kusk *Hans Roulund* paa Bukken og »de Røde« spændt for i deres fint sølvbeslaaede Seletøj. Raskt gik det ud ad Vejen, oftest ud i Stavrby Skov, hvor Vandværket, som Peter Hess interesserede sig meget for, blev nøje besigtiget. Undervejs stillede han sin Kusk bestandige Spørgsmaal om, hvordan den Hvedemark stod, den Roemark o. s. v., og Svaret fra Hans oppe paa Bukken lød altid respektfuldt i Enstavelsesord.

ELISE HESS,
født Hansen, med sin Sønnedatter Margrethe Hess

I daglig Omgang var Hess hjertelig og fornøjelig, men kunde ogsaa være bestemt og stejl, hvis noget ikke passede ham. I sine senere Aar optraadte han med en vis Værdighed i Følelsen af at være Byens Matador – hvad han afgjort ogsaa var – og lidt afmaalt over for Folk, som han enten ikke brød sig om eller kun kendte lidt til. Han holdt meget af at se sig om i Verden, og ofte tog han og Etatsraadinden ud paa lange Rejser til Frankrig, Italien og Schweiz.

Uden for Byen ejede han det lille Landbrug, som havde været hans Faders, og som kaldtes »Avlsgaarden«. Driften af denne morede ham meget. I 1902 lod han opføre den store Villa »Hesslund« ude paa Gamle Banegaardsvej, bygget efter tysk Tegning af Svogeren *Jørgen Petersen* og omgivet af en 4 Tdr. Ld. stor og herlig Have. Nedenfor i Bæltet lige ud for »Hesslund« laa hans store Lystyacht med sin to Mands Besætning. I den sejlede han og Fru Hess, ofte med

Gæster, ikke blot kortere Ture omkring i de danske Farvande, men ogsaa til Norge og Sverige. Det var en herlig Sommerfornøjelse. I 1910 opgav de imidlertid »Hesslund« og flyttede til Stockholmsgade 25 i København.

Etatsraadinden var høj og slank og ikke uden Lune, selv om nok lidt afmaalt i sin Væremåde over for Fremmede. Folk, som kom hende paa nærmere Hold, kendte hende dog som en sympatisk Kvinde, der i Stilhed gjorde meget for Byens fattige. Især nød Asylet i Middelfart godt af hendes gode Hjerte. Hun skænkede det ikke blot Pengegaver, men Sommer og Efteraar sendte hun det ofte store Kurve med Jordbær og anden Frugt. Hun elskede Blomster, og navnlig var »Etatsraadindens Roser« kendt. Baade i Algade og senere paa Hesslund stod hendes Have fra Foraaret til langt ind i Efteraaret i et sandt Blomsterflor, og i hendes Stuer duftede der altid yndigt af Roser. Paa Hesslund havde hun en smuk Vinterhave.

Baade hun og Peter Hess var kirkeligt interesseret, og de forærede for Eks. Middelfart Kirke adskillige Gaver, saaledes en Varmeovn og sammen med nogle andre Borgere de nuværende Nummertavler til Salmerne, udskaaret i Træ med smukke Gavlforsiringer. Ved deres Sølvbryllup i 1898 skænkede de en Sum Penge til Kirkens Udsmykning. Han var ogsaa en god dansk Mand, som bl. a. skænkede en betydelig Sum Penge til Forsvarsindsamlingen i 1912–13. Endelig skal det tilføjes, at han var en høj Frimurer og blev som saadan ofte indbudt til Taffel hos Frederik VIII.

I sine sidste Aar var han stærkt plaget af Gigt og sad oftest i en Sygestol. Dertil kom en tiltagende Hjertesygdom, som tvang ham til længere Sygelejer. Endnu i Sommeren 1917 boede han og Fru Hess dog et Stykke Tid hos deres Søn paa Hesslund, men efter Hjemkomsten til København blev han betænkelig syg. To Dage før han døde, besøgte Sønnen ham, og han sagde til ham: »Farvel, min Dreng. Dette her bliver svært, men jeg skal igennem det som en Mand.« Stille sov han hen den 20. Oktober s.A. (1917). Hans Baare blev ført til Middelfart, og under meget stor Deltagelse begravedes han den 27. Oktober paa Middelfart Kirkegaard. Til hans Kiste havde Funktionærer og Arbejdere ved Fabrikken sendt en smuk Sølvkrans.

Etatsraadinden blev boende i Stockholmsgade, og i disse Aar udvikledes hendes Religiøsitet yderligere. Ingen fra kirkelige Kredse gik nogensinde tomhændet fra hende, og i lange Perioder indbød hun flere Gange om Ugen ubemidlede Studenter, navnlig fra Middelfart, til sit Middagsbord. Paa sine gamle Dage skildres hun som en statelig og rank Dame, som havde et pragtfuldt snehvidt Haar, sat flatterende op med en sort Fløjelsløjfe.

Hun døde den 26. Marts 1932 (Esajas Sogn) og blev ligeledes begravet – den 3. April – paa Middelfart Kirkegaard.

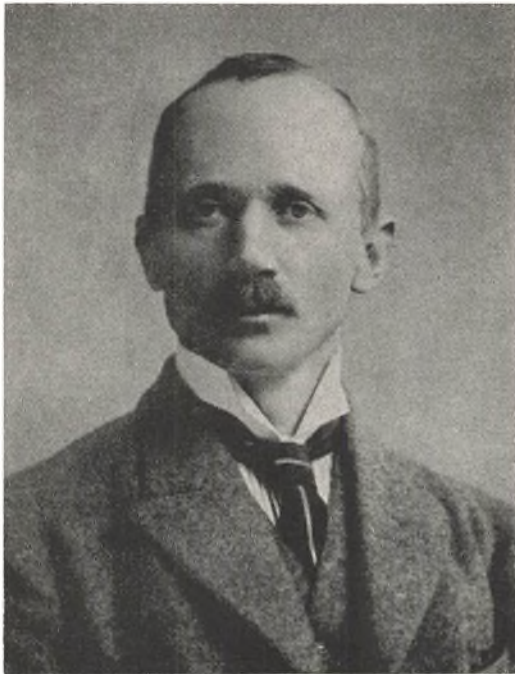
Hans Hess

1874–1920, Direktør i Middelfart.

ETATSRaad P. Hess' eneste Søn, *Hans Hess*, er født i Middelfart den 25. Januar 1874, og her fik han ogsaa sin første Skoleundervisning. Et Par Aar var han derefter paa Sorø Akademi og kom saa i Aarene 1891–94 i Formerlære hos sin Fader. Som Svend rejste han til København for at gaa paa den tekniske Skole. Medens han var herinde, gik han en Dag hen for at besøge sin kære Tante Emilie. Da han naaede ind i Gaden, hvor hun boede, saa han, at der var Ildebrand i hendes Hus, og flere Sprøjter holdt foran hendes Hus. Brandmændene nægtede ham Adgang, men han krævede Lov til at gaa op til Tanten paa 4. Sal for at berolige hende. Modigt sprang han op ad den røgfylde Trappe og naaede i god Behold op til hende.

I nogen Tid studerede han derpaa i Tyskland, bl.a. i Hannover, Berlin og Harzen, og sluttelig gennemgik han den tekniske Skole i Köthen i Anhalt, hvor han fik Afgangsbevis som Konstruktor. Under Opholdet hernede blev han gift med *Marie Naumann*, men Ægteskabet blev opløst efter en Del Aars Forløb, og hun rejste saa tilbage til Köthen, hvor hun nu lever i den russiske Zone.

Efter Hjemkomsten fra Anhalt i 1898 traadte han ind i Faderens Fabrik, og da denne i 1904 omdannedes til Aktieselskab, blev han dens Direktør. Endnu i nogle Aar opholdt Peter Hess sig i Middelfart som Formand for Bestyrelsen og har vel ogsaa den første Tid haft Haand og Hanke med i Virksomheden, men da han i 1910 flyttede til København, kom Sønnen til at staa mere alene.

HANS HESS

Hans Hess var absolut ikke uden Dygtighed, og han formaaede ogsaa at drive Fabrikken endnu et godt Stykke fremad, først omkring 1910 ved de saakaldte »Rundtræks-kaminer«, der vakte stor Opsigt, og senere ved »Danmarksovn«, som var en firkantet Kogeovn og blev en Sukces. Samtidig fortsatte han de af Faderen planede Udvidelser og Moderniseringer af Fabrikken. I 1914 nedsmeltedes der aarlig ca. 1.500 Tons Jern, og Arbejdsstyrken var da steget til 130 Mand.

Saa kom Verdenskrigen, og da den uindskrænkede Undervandsbaadskrig satte ind i 1917 og afbrød al Eksport af Kul og Koks fra England, maatte Hjemmene i Danmark tage deres Tilflugt til det indenlandske Brændsel. Nye Ovne skulde støbes, og Fabrikken i Middelfart fik travlt. Især gjorde Hess store Forretninger i Norge, og Mængder af Ovne transporteredes hertil. Den aarligt nedsmeltede Mængde Jern steg til over 2.000 Tons.

Hans Hess var en venlig og godmodig Mand, og som den glade og muntre Sjæl nød han i fuldeste Maal de Fornøjelser, som Livet nu engang byder paa. Man holdt dog af ham, ogsaa hans Arbejdere, flink og vennsæl, som han var, og han var en velkommen Gæst i det Hess'ske Hjem i Vejle.

Ligesom sin Fader var han Sejlsportsmand og dyrkede ikke blot cruising i vore Farvande, men var tillige en passioneret Kapsejler, som i Aarenes Løb hentede mange Sølvpræmier hjem baade fra de nationale og internationale Stævner, de sidste i Øresund, i Oslofjorden, ved Sandham og i Kielerbugt. Imidlertid tog denne Sejlads i Forbindelse med hans hyppige Besøg i København og Odense samt hans Udenlandsrejser alt for meget af hans Tid fra Fabrikken.

Som ung, nygift lejede han en nyopført Lejlighed i Algade ved Siden af Apoteket, og her boede han, indtil Forældrene flyttede ud paa Hesslund. Han overtog da Lejligheden efter dem i Forhuset til Støberiet. Medens han boede her, blev han gift i København med *Ella Vilhelmine Ruff*, Datter af Fabrikant *Georg Flemming Ruff* og *Hustru*, født *Coops*. Hun er født den 21. Januar 1878 i Altona, hvor hendes Forældre da opholdt sig paa Gennemrejse. 6 Uger gammel kom hun til Danmark.

Som nygifte boede de saaledes den første Tid i Støberiet, men da Forældrene kort efter rejste til København, flyttede de ind paa Hesslund. Lørdag den 26. Juni 1920 skulde han i Automobil til Odense sammen med Fabrikkens Værkfører *Jens Nørgaard*, som sad paa

Bagsædet, medens Hess kørte Vognen. Tæt uden for Udkørslen fra Hesslund løb nogle Jernbanespor fra Havnebanen. Formodentlig har han ikke passet omhyggeligt paa, for da de naaede ud fra Villaen, kom Havnetoget kørende og ramte Automobilet, som blev fuldstændig ødelagt. Det lykkedes Værkføreren i Tide at springe af, men Hess fik alvorlige indre Kvæstelser, bl. a. af Milten og Nyrerne. I lang Tid laa han med stærke Smerter og blev et Par Gange opereret paa Odense Sygehus, men til sidst sov han hen paa Hesslund den 8. December s. A., kun 46 Aar gammel. Han begravedes den 15. December paa Middelfart Kirkegaard.

Fru Ella Hess blev boende i Middelfart og tog selv Sæde i Fabrikkens Bestyrelse sammen med en Del fremtrædende Mænd fra Byen, medens Direktør V. F. Møller blev dens Leder.

Efter Krigen gik Eksporten til Norge tilbage, og Fabrikken blev atter henvist til det indenlandske Marked. Det var imidlertid ikke let igen at arbejde sig ind her, og Virksomheden gik stærkt tilbage. Hans Hess havde ikke efterladt sig nogen Søn, som kunde fortsætte den, og i 1928 traadte derfor Onkelen, C. M. Hess i Vejle til og overtog Aktiemajoriteten samt Formandsposten i Bestyrelsen.

FORHUSET I ALGADE 1951

Samme Aar solgtes Hesslund til Kabelfabrikkerne, og Fru Ella Hess flyttede til København, hvor hun nu bor sammen med sin Datter:

Margrethe (Grethe) Elise Christiane Hess.

Hun er født i Lejligheden i Algade den 29. Oktober 1910 og døbt i Middelfart Kirke den 11. December s.A. I fire Aar opholdt hun sig uafbrudt i Frankrig for at studere Musik, Sprog og Kunst. Atter var hun dernede i 1931–33 i Vintersaisonen og blev gift i den danske Kirke i Paris den 19. December 1933 med Disponent *Jean Martischang*. Ægteskabet blev dog senere opløst, og i 1938 vendte hun hjem til Danmark, hvor hun tog sit Pigenavn igen: Fru Margrethe Hess.

Hun er meget handelsinteresseret og knyttede sig først til Sølvvarefirmaet A/S Georg Jensen og Wendel paa Østergade i København, senere til Bing og Grøndahl. Begge Steder var hun i 3 Aar. Nu er Fruen Undervisningsassistent paa Magasin du Nords Træningskole for dets Personale.

Fru Ella Hess havde tidligere været gift, og i sit 1. Ægteskab havde hun en Datter, der blev adopteret af Hans Hess under Navnet *Ella Valborg Hess*. Hun var født 16. Marts 1899 og blev gift den 3. Maj 1919 med Grosserer *Poul Albeck*, som i sin Tid var ansat hos J. S. Hess og Søn i Middelfart, men senere flyttede til London, hvor han oparbejdede en større Eksportforretning. Fru Ella Valborg Albeck døde i London 13. Januar 1949.

Albert Hess

1858–1943, Konstruktør. [Side 44].

HAN blev født i Middelfart den 14. Maj 1858 og døbt i Middelfart Kirke den 14. Oktober. Som den yngste og mindste af Brødrene gik han i Middelfart under Navnet »den lille Hess«.

Han var seks Aar, da Krigen 1864 udbrød, og han maatte følge med sin Moder og sine Søstre ud til Smed Rasmussen i Gamborg, medens hans Fader og to ældre Brødre blev i Byen. Det kunde han dog ikke finde sig i, og en skønne Dag vandrede den lille Purk alene tilbage til Middelfart, hvor hans Fader modtog ham med Forbavselse, men dog tillod ham at blive hos sig.

Efter sin Skoletid sattes han i Lære i Støberiet, blev Svend og kom saa i Aarene 1880-81 paa den tekniske Skole i Odense, hvis Afgangseksamen han tog. Derpaa rejste han til Tyskland og arbejdede fra 8. Juli 1881 til 26. August 1882 paa Eisenwerk Carlshütte i Byen Alfeld i Hannover. Samme Efteraar rejste han til Broderen i Vejle, hvor han var til 1892 med Afbrydelser, hvor han dels arbejdede i Aarhus og dels hos Broderen i Middelfart. Her traf han *Maria Katharina Duus*. De blev forlovet i 1887 og den 30. Juni Aaret efter gift i Trinitatis Kirke i Fredericia.

MARIA DUUS

ALBERT HESS 1887

Maria Duus var Datter af Kolonialgrosserer *Frederik (Fritz) Julius Duus* i Fredericia (født 30. Juni 1841 i Slesvig By) og Hustru *Martine Emilie, f. Hansen*. Hun var fra Middelfart, og under et Besøg hos sine Forældre fødte hun den 15. August 1866 Datteren Maria, som blev døbt den 14. Oktober s. A. i Middelfart Kirke.

Som ung Pige gik hun i Fredericia Skole, hvor hun tog Afgangseksamen. Derefter kom hun i Huset hos den ansete Sagfører Philip Hansen i Middelfart (død 1911) og blev en hyppig Gæst i det Hess'ske Hjem.

Som nygifte boede de i Havnegade i Vejle, men op i Halvfemserne blev han angrebet af en alvorlig Sygdom og maatte tage Ophold paa Landet kun afbrudt af korte Ophold i Hjemmet i Vejle. Børnene lærte ham saa godt som slet ikke at kende i deres unge Dage, men han og hun holdt dog oprigtig af hinanden, og hun opdrog sine Børn paa den smukkeste Maade i Kærlighed til deres syge Fader. Det var hendes Familie, som fik dem separeret i August 1902 af Hensyn til et Arvespørgsmaal.

For at skaffe Udkomme til sig og Børnene overtog hun den 31. August 1892 Bolette Holst's Broderiforretning i Nørregade 303 (nu Nr. 7). Den gik godt, og 1899 flyttedes Forretningen til Wissensgade Nr. 4.

Efter nogle Aars Forløb var Albert Hess raskere, og en Tid ansattes han som Konstruktor hos Broderen Peter i Middelfart, hvor han blev meget afholdt af alle i Byen. Efter at Hans Hess var vendt hjem, blev det ham for svært at fortsætte paa den fædrene Fabrik.

ALBERT HESS

De to, den fyrraarige Onkel og den tyveaarige Nevø, kunde ikke godt arbejde sammen, og i 1898 tog han Plads som Konstruktor paa Maskinfabrikken Guldborg i Nykøbing Falster. Da denne blev slaet sammen med Fabrikken Bruunshaab (A/S I. B. Bruun og Søn) gik han med over til denne. En Overgang rejste han ind til København for at forsøge sig her, men han vendte snart tilbage til I. B. Bruun og Søn, hvor han arbejdede, til Selskabet i 1918 paa Grund af Materialeangel maatte afskedige ham.

I mange Aar arbejdede han derpaa privat som Maskinkonstruktør og boede i Gl. Toldbod Nr. 9. Paa sine ældre Dage sad han i smaa Kaar, hvad dog ikke slog hans Humør ned, og han var lykkelig, naar Brodersønnen i Vejle sendte ham Brev med lidt Penge.

Albert Hess havde en udmærket og tiltalende Karakter og var egentlig en velbegavet Mand, der ofte kunde faa udmærkede Ideer.

Saaledes skal det være ham, som i Firserne fandt paa de Kakkellovnsriste, som i høj Grad bidrog til, at Broderen Peter vandt Sølvmedaillen paa Udstillingen i København. Ved Siden af var han dog et uroligt Gemyt med til Tider lidt for fantasifulde Tanker. Det var ogsaa svært for ham at falde rigtigt til Ro noget Sted, og Pengene havde han absolut ingen Hold paa. Han var livlig og altid tilfreds, havde let ved at omgaas Mennesker af alle Slags og var derfor lige saa afholdt i Nykøbing, som han havde været det i Middelfart og Vejle. Han var ivrig Sejlsportsmand og elskede Søen. Allerede som ung Mand sejlede han ofte fra Fredericia til Gamborg, og i Nykøbing blev han naturligvis Medlem af de lokale Sejlklubber. Tidligt om Foraaret var han paa Baadepladsen for at gøre sin »Piratbaad« klar, og saa snart den var færdig, stak han i Søen og levede nu Sommeren over ombord paa Togter i de danske Farvande. Tillige var han en ivrig Cyklist. 77 Aar gammel cyklede han saaledes fra Nykøbing til Middelfart for at overvære Aabningen af Lillebæltsbroen i Maj 1935. Samme Aar var han ude for et alvorligt Havari med sin Baad i Guldborgsund. Det var blikstille, og han kunde ikke naa i Havn inden Nat. En Motorbaad kom ham til Hjælp og prøvede at bugsere ham, men Farten var for stærk for det gamle, skrøbelige Fartøj, og det gik ned. Albert Hess kunde ikke svømme med de tunge Træskostøvler paa. Han formaaede dog at holde sig oppe, til der kom Assistance. Man fik ham i Land – lykkelig over dog at have reddet sin kære Shagpipe! Kammeraterne inden for Sejlklubben samlede Penge ind og forærede ham en ny Baad.

I 1940 kom han til Skade paa en Vinterudflugt paa Cykle til Guldborg sammen med nogle Medlemmer af Sejlforeningen, idet han kørte i en Grøft. Han kom sig dog, men saa faldt han ned ad sin Trappe og knækkede et Ribben. Den Slags Smaauheld kunde dog langt fra tage Livslysten fra ham, og i 1941 deltog han i en »Algang« paa 10 km. Han brugte ganske vist to Timer om Turen, men for en 83-aarig var det dog en usædvanlig Præstation, som ogsaa indbragte ham en Æresmedaille.

Endnu i Sommeren 1943 var han paa Langtur med sin Baad. Samme Aar fejrede Sejlklubben »Viking« ham for 40 Aars Medlemsskab, men efter Saisonens Slutning lagde han op og solgte Fartøjet. I Oktober s. A. fik han Lungebetændelse og indlagdes paa Alderdomshjemmets Sygeafdeling, hvor han efter et Par Dages Forløb afgik ved Døden den 3. November.

Albert Hess havde været et virksomt Medlem af Røde Kors' Samariterkolonne i Nykøbing Falster, til han blev 77 Aar, de sidste Aar som dens Æresmedlem, og ved hans Bisættelse vajede Kolonnens Fane over hans Baare, ligesom mange af dens og Sejlklubbens Medlemmer og adskillige kendte Borgere fra Nykøbing var til Stede. Efter Ligbrændingen førtes hans Urne til Middelfart, hvor den nedsattes i Familiegravstedet paa Kirkegaarden. Ved hans Død skrev Nykøbing Dagblad (5. November 1943): »Hess kunde snakke med alle Mennesker, og han var slet ikke kedelig at tale med. Det var en Mand, der havde oplevet mere end de fleste. Det vil være et Savn paa Vikingebroen, at man ikke mere skal træffe den gamle Ulk, der i sin Alderdom har været i Stand til at klare sig selv paa en udmærket Maade«. Ligeledes skrev Lolland-Falsters Stiftstidende s. D.: »Albert Hess var en af Nykøbings kendte Skikkelser. Han var ikke noget Dusinmenneske. Til det sidste var han aandsfrisk og rørig. Han var interessant og morsom at tale med, og man vil komme til at savne ham i Bybilledet«.

Flittig og dygtig drev Fru Maria Duus Hess sin lille Forretning i Vejle. Hun afgik ved Døden 9 Aar før sin Mand den 10. Marts 1936 og begravedes paa Vejle Kirkegaard.

BØRN:

1. *Fritz Duus Svendsen Hess*, født den 2. April 1890 i Vejle. Under den første Verdenskrig var man i Amerika mod alt, som smagte af tysk, og han forandrede saa Fornavnet

FRITZ HESS

FRITZ HESS OG HSTRU
 paa Besøg i Nykøbing Falster August 1926.
 Fra venstre: Fru Wilhelmine Hess, Albert
 Hess, Ellen Duus Hess og Fritz Hess.

Fritz til det mere engelsk klingende Frederik. Fornavnet Svendsen fik han efter sin Bedstefader.

Efter at have taget Præliminæreksamen ved Fredericia Latinskole ansattes han i Fredericia Bank og aftjente sin Værnepligt i samme By i 1910. Derpaa rejste han og en halv Snes Soldaterkammerater til Buenos Aires, hvorfra de fleste snart vendte hjem igen. Fritz Hess blev derovre, og som alle Emigranter maatte han i Begyndelsen tage fat paa hvad som helst. Omsider lykkedes det ham dog at komme ind ved Jernbanen Ferro Carril Central America, først paa Kontoret, men efterhaanden som han lærte Sproget, avancerede han til højere Stillinger, bl. a. til Revisor. Senere blev det ham betroet at lede en Del Overrislingsarbejder med Kanaler og Damme oppe i Bjergene ved Cordova i Argentina.

Da Arbejdet var færdigt, vilde han rejse hjem. U.S.A. var imidlertid nu indtraadt i den første Verdenskrig, og han blev standset i Boston. Her i Byen havde han en Onkel, ansat ved Waltham Watch Company, og hans Tante sendte ham paa Besøg hos sin Familie i Canada, hvor han en Tid ernærede sig ved at afprøve Motorer for Farmerne. Herfra rejste han saa til en gammel Ven i Chicago, hvor han fik Ansættelse paa Værkstedet i The International Harvester Company. Samtidig gik han paa Aftenskole for at lære mere Engelsk. Da han var blevet dygtig nok, opnaaede han Tilladelse til at komme ind paa det berømte Northwestern Universitet i Chicago, hvor han i 1926 tog Graden Bachelor of Science in Commerce. Med denne Eksamen blev han Konsulent ved Firmaet Marquis Regan i New York og blev senere Manager of Sales and Advertising ved dets Kompagni i Rochester (i Staten New York). Imidlertid døde Regan, og Firmaet gik fallit.

Fritz Hess gik derefter tilbage til Universitetet for at uddanne sig til Lærer i Handelsvidenskab. I 1940 tog han Graden Master of Arts og i 1942 Graden Master of Business Administration.

Han opnaaede først Ansættelse som Professor i Forretningsbestyrelse ved Lewis and Clark College i Portland i Oregon, men efter nogle Aars Forløb fik han den større Stilling i Chicago som Professor og Supervisor of Distributive Education ved det der-værende Board of Education. Skønheden ude i Stillehavsegnene drog ham imidlertid tilbage mod Vest, og omkring 1950 tog han imod en lignende Stilling i Longview i

ELLEN DUUS HESS

SVEND TRØST HANSEN

Staten Washington. Samtidig med sin Gerning ved Universitetet giver han ogsaa Timer om Aftenen i det herværende Junior College. Hans Adresse i Longview er 636 22nd Ave.

Under Opholdet ved Universitetet i Chicago blev han forlovet med en Medstuderende *Wilhelmine (Willie) Deutschmann*, født i Amerika af tyskfødte Forældre. Deres Bryllup stod i 1924. To Aar efter rejste de paa Besøg i Danmark i Anledning af hans Moders 60 Aars Fødselsdag, der fejredes hos hendes Broder, Guldsmed *Christian Duus* i Faaborg. Siden har Fritz Hess ikke været hjemme i Danmark.

I 1944 døde Fru Wilhelmine Hess, og han giftede sig derpaa den 8. Juni 1948 i Portland i Staten Oregon med Bibliotekar *Adaline Dock*, født den 19. April 1912, Datter af de norske Leonard og Jensine Dock i Greenbush i Minnesota.

Søn (af 2. Ægteskab)

John Ray Hess, født den 28. December 1949 i Longview.

I sit 1. Ægteskab adopterede han en Søn, *Gordon Svend Hess*, født den 12. December 1929. Han er nu ansat i U.S.A. Navy.

2. *Maria Emilie Hess*, født den 3. September 1894 i Vejle. Sammen med sin Kusine, Erna Hess, tog hun i 1911 Realeksamen fra Vejle Døtreskole og ansattes derefter paa Kontoret hos A/S Ernst Voss' Fabrik i Fredericia. En Dag Aaret efter var hun ude at løbe paa Skøjter og faldt paa Isen, hvorved hun fik en Beskadigelse af Rygsøjlen,

der gjorde hende lam i Underlivet og i begge Ben. Hun flyttede hjem til Moderen i Vejle og indlagdes i Sommeren 1915 paa Sct. Mariæ Hospital, men Lægerne formaaede kun at lindre hendes Lidelser. Den følgende Sommer indlagdes hun paa Vejle Amts Sygehus, hvor der stødte Koldbrand til.

Marie Emilie Hess bar taalmodigt sine mange Smerter, og i den Tid, hun laa syg i Hjemmet, levedes der i Familien et smukt Samliv med hende. Hun døde den 16. November 1916, kærlig og aandsfrisk til det sidste og i Haabet om helt at kunne komme sig.

3. *Ellen Alberta Martine Duus Hess*, født den 3. Juni 1898 i Vejle. Hun var ansat i sin Moders Broderiforretning og fortsatte denne efter hendes Død. Første Paaskedag (24. Marts) 1940 blev hun gift med Kiropraktiker i Vejle *Svend Trøst Hansen*, født den 11. Marts 1890 i Lintrup Sogn i Haderslev Amt, Søn af Gaardejer, Amtsforstander *Jens Carl Hansen* og Hustru *Inger Kjestine, f. Pedersen*. En Tid var han i U.S.A., hvor han uddannedes og tog Eksamen i Kiropraktik. I flere Aar praktiserede han i Vejle, hvor han døde den 12. Juli 1946. Efter hans Ønske beholdt hans Hustru sit Pigenavn.

Fru Ellen Duus Hess er blevet Vejles Ekspert i Haandarbejde. Ikke blot er hun fuldt optaget i sin Forretning, men tillige er hun nogle Aftener om Ugen Kursusleder i Broderi, Vævning og Klipping paa den sociale Arbejdets Kvindeforening i Vejle og andre ugentlige Aftener i Nørre Vilstrup Syklub. Broderiforretningen flyttede hun i 1949 til Grønnegade. I Ægteskabet er ingen Børn.

Christian Martin Hess

1851–1929

Fabrikejær i Vejle

[Side 42]

UNGDOM

JERNSTØBER *Jørgen Svendsen Hess'* og Hustru, Fru *Christiane Hess'* næstældste Søn, *Christian Martin Hess*, kom til Verden i Middelfart den 14. Oktober 1851. Sammen med sine fire Søskende oplevede han en frisk og fordringsløs Barndom i den hyggelige og fredelige Lillebæltsby med de mange historiske Minder. Allerede som femaarig Gut vilde han gerne i Skole ligesom sin ældre Broder, men han maatte vente et Aar endnu, som han senere sagde til sine Børn, fordi han ikke kunde skrive 5-Taller! Denne lille Skuffelse maa altsaa have gjort et uudsletteligt Indtryk paa ham, siden han mindedes den helt op paa sine ældre Dage. Aaret efter, i 1857, sattes han saa endelig ind i Realskolen i Søndergade, hvis Førstelærer *Mathiasen* han erindrede som en energisk Mand, der forstod at meddele Børnene udmærkede Kundskaber.

Lægger man Nutids Bedømmelser til Grund, saa fortæller hans bevarede Karakterbøger os dog, at han ikke var nogen Bogorm, men alligevel forlod han Skolens øverste Klasse som Nr. 2. Han var ganske flink i Regning, ligesom sin Fader. Hele Livet huskede han Maal og Tal og kunde klare selv ret indviklede Regnestykker i Hovedet. Endvidere skrev han et fejlreit Dansk. I de sidste Aar i Realskolen gik han tillige paa Middelfart Tegneskole, af hvis dygtige Forstandere, Postmester, Kaptajn *Frederik Storm* og *Chr. Michelsen*, han fik god Uddannelse i Tegning og en Del tekniske Kundskaber.

Især naar det gjaldt Livets praktiske Foreteelser, var han en livlig og opvakt Dreng, som interesseret færdedes om paa Byens Værksteder, mest hos to Slægtninge, en Hattemager, vist hans Morbroder, og en Bager, og alle Steder satte han sig grundigt ind i Haandværket. Først og fremmest tog naturligvis Faderens Støberi ham fangen, og det i den Grad, at det var en given Sag, at han skulde den Vej. Det er betegnende for ham, at hans Skolekammerater kaldte ham »Christian Spekulant«, fordi han kunde vandre tankefuld omkring og overveje de praktiske Problemer, som han havde mødt paa sin Vej.

Forældrenes Indtægter var ikke store, og de havde fem Børn. Uhyre nøjsomt og strengt blev disse ogsaa opdraget. Pligterne var mange og Glæderne kun smaa. Som et Led i Opdragelsen maatte de for Eks. altid staa op under Maaltiderne, og første Gang, Christian fik Lov til at sidde med ved Bordet, var paa hans Konfirmationsdag den 8. April 1866. Den eneste Gave, han fik paa denne Dag, var en Salmebog.

Han holdt meget af at sejle paa Bæltet eller at vandre om nede ved Havnen for at se paa Skibene – en Lyst, som han bevarede ogsaa senere i Vejle, hvor han langt op i Aarene

ofte gik en Aftentur med en af sine Døtre ned til Havnemolen. Om Efteraaret fik han til-
tusket sig Lov til at komme med paa de store Marsvinefangster i Gamborg Fjord. I den
Tid, disse stod paa, var der Røre i Middelfart. Der maatte kun være 100 Medlemmer i
Marsvinejægerselskabet, men et Par Flasker Snaps kunde nok skaffe en Dreng Plads i
en af Baadene.

Undertiden var han ogsaa med paa Sejlskibene, som bragte Støbegods over til Fredericia,
og blev fortrolig med Sejladsen i det snævre og vanskelige Farvand med den stærke Strøm
og modgaaende Bagvand inde ved Kysterne.

I 1864 udbrød den 2. slesvigske Krig. Sammen med sin Broder Peter fik han Lov til at
blive i Byen for at hjælpe Faderen (se under denne). Det var oplevelsesrige, men ogsaa
alvorlige Dage for Drengene, og navnlig fra denne Tid stammer vistnok begges varme
Fædrelandssind.

Drengene elskede Middelfart, og selv om C. M. Hess' Manddomsgerning helt laa i
Vejle, som han ogsaa kom til at elske højt, var Erindringerne fra hans Fødeby ham altid
kære, og hvorledes kunde det være anderledes? Det inderlige Sammenhold i Familien,
de mange Barndomsvenner i den lille, venlige By, som han kendte ud og ind, hans stærke
Kærlighed til den frodige, fynske Natur med de mange levende Hegn og Skove og til
Bæltet, som Foraar og Sommer snoer sig smilende mellem den jyske og fynske Kyst,
men som ogsaa Efteraar og Vinter kan trodse sig Vej syd paa for en barsk Nordenstorm
gennem den dybe Snævring med en Fart af 6-7 Knob. Der var alt, hvad en Dreng som
Christian kunde ønske sig af Skønhed og Afveksling.

Nogen Eksamen tog han ikke, og efter Konfirmationen kom han i Lære i Faderens
Støberi og Maskinværksted. Om Søndagen og i Hverdagsaftenens sparsomme Fritid fort-
satte han Undervisningen paa Tegneskolen og høstede megen Anerkendelse for sin Fri-
haandstegning. Tillige fik han og Broderen Peter Undervisning i Matematik og i Tysk,
det levende Sprog, som en Industrimand dengang havde mest Brug for. De læste det med
en Lærer en Mils Vej ude paa Landet, hvilket altsaa vil sige, at de for en Times Under-
visnings Skyld et Par Gange om Ugen skulde tilbagelægge to Mil, naturligvis til Fods,
men saadanne smaa Spadsereture regnedes jo ikke for noget i Datiden.

Jørgen Hess sørgede omhyggeligt for, at Drengene lærte alt, hvad læres kunde i Byen og
Omegnen. De maatte aldrig gaa ledige, og hændte det, at der ikke var saa meget at be-
stille i Støberiet eller i Smedien, anbragtes de paa Kontoret for at øve sig i at føre Bøger
og skrive Forretningsbreve.

Som Medlem af Odense Amts Skyttekreds i Middelfart lærte Christian om Søndagene
omkring 1868 at skyde med Riffel.

Ofte var han ude med sin Fader at sælge eller opsætte Ovne eller Komfurer. Ganske
vist var Jernbanen Nyborg-Middelfart anlagt i 1865 og Aaret efter ført videre til Strib,
men det var billigere at sende Gods ad Landevejen for Eks. til Odense. Det var tunge Læs
for Hestene, og han huskede senere hen Kroerne i Indslev, Gribsvad, Vissenbjerg og
Blommenslyst, hvor de saa ofte havde bedet.

I Efteraaret 1872 kom hans ældste Broder hjem fra Militærtjenesten, og nu var det Christians Tur til at trække i Trøjen. 21 Aar gammel var han paa Session, og den 1. April 1873 indkaldtes han som »Maskinarbejder« til Marinen, hvor han udtoges til den saakaldte »Haandværkertrop«, der gjorde Tjeneste paa Værkstederne. I fire Maaneder var han her og lærte meget. De var fri hver Dag Kl. 16, og sine Aftener i Hovedstaden benyttede han til at lære lidt Engelsk og Bogholderi. Efter fire Maaneders Forløb udkommanderedes han den 1. September som »Bøssesmed« med Skrueskonnernten Sct. Thomas. Dens Chef var Kaptajn *H. G. B. Rambusch*, og den 5. September lettede den for Cowes, hvor den ankrede paa Reden den 18. Paa Turen havde Hess faaet Lov til ogsaa at være nede i Maskinen, saaledes at han lærte en saadan at kende som en Fortsættelse af sin faglige Uddannelse. Den 26. September gik det atter hjemad, og den 7. Oktober ankom de til København. Kommandoen blev strøget den 15. Oktober (1873), og tre Dage efter hjemkommanderedes han. Det havde været en herlig Oplevelse for ham – hans første Tur over det store Vesterhav – og han glemte den aldrig.

Efter Hjemsendelsen vendte han tilbage til Fabrikken i Middelfart, men nogen Tid efter fik han en god Plads hos den ansete Jernstøber *Rasmus Marius Obbekjær* i Ribe, nu A/S Ribe Jernstøberi, hvis Virksomhed blev drevet med moderne Maskiner og Damp. Her var han dog kun i faa Maaneder, fordi hans Fader kaldte ham hjem for at hjælpe til i hans Støberi. I Foraaret 1875 drog han Syd paa, og da danske Arbejdere var vel ansete i Tyskland, fik han let Plads i det kendte Skibsværft og Støberi Bloem & Voss i Hamborg, hvor han kom til at se noget af det rigtig store indenfor Faget. Han imponeredes over de tyske Svendes Dygtighed, Hurtighed og Flid og begejstredes over at se det ene Dampskib efter det andet løbe af Stabelen. Det var sikkert ogsaa paa dette Tidspunkt, at han et Øjeblik droges af Lyst til at blive Skibsbygger! Han skrev engang, at han under sit Ophold hernede i Hamborg erhvervede sig en Indsigt, som senere fik stor Værdi for ham som selvstændig Mand.

C. M. HESS SOM MATROS

Hermed var hans Uddannelse saa vidt færdig, at han kunde tænke paa at blive selvstændig. Det havde været en Række af strenge Aar, men som hans Yndlingsudtryk senere var, »maatte man smede, medens Jernet var varmt« og »man maatte tage sig selv i Nakken«.

DE FØRSTE AAR I VEJLE

I VEJLE havde Smedemester, senere Kammerraad *Andreas Rasmussen* den 1. Juli 1847 faaet kgl. Bevilling til at drive et Støberi med tilhørende Smedeværksted i Grønnegade 20 (Mtr. Nr. 411 a). Senere bortforpagtede han det til Smedemester *J. W. Aarup*, der dog aldrig naaede op over en Arbejdsstyrke paa 5 Mand. Forpagtningskontrakten udløb imidlertid den 1. April 1876, og Rasmussen ønskede at sælge Virksomheden.

Medens Christian Hess var i Hamborg, havde han nok hørt om Sagen, og i August 1875 modtog han et Brev fra en Kammerat i Ribe, Maskinbygger *Claus Gram*, der skrev: » . . En god Ven har tilmeldt mig, at Støberiet, som Aarup i Vejle har i Leje, skal sælges snarest, eftersom at Vedkommende ikke vil beholde det længere. Der forlanges 10.000 Rdl., og 4000 Rdl. skal udbetales. Det er en indelukket Gaard med Huse og Beboelseslejlighed. Kan eller vil du være med der? Hvorledes vil du tænke dig dette Regnestykke? Jeg har jo 2000 Rdl. foruden mit Værksted, som er assureret til 2000 Rdl. Jeg er lige ved at have Lyst, naar jeg blot havde Magt. Kan du gøre noget for at faa dette i sin rette Gænge, eller skal vi lade Døren hænge, indtil vi lettere kan forstaa at faa den hængt lige? Man kan jo ogsaa vente sig til Lykke, maaske er det godt for noget. I Vejle Avis har der i Sommerens Løb været Opfordring til Lysthavende om at anlægge et 3. Støberi i Vejle, eftersom de to nuværende ikke vare fuldkomne nok til at tilfredsstille Fordringerne. Manden, som har skrevet mig til, beder i Løbet af 8 Dage at høre fra mig. – – – Hvorledes gaar det med din Broder? Vil han lave Maskiner, eller skal vi hjælpe ham? Paa Fredericiaegnen spørges efter en Maskinmand«. Hess svarede omgaaende den 29. August (efter Koncept): »Min gode Ven. »Det maa være godt for noget«, er jo, som dig, min trofaste Ven, bekendt mit Valgsprog, og om det derfor end er unødvendigt at gentage det oftere, end alt er sket, tror jeg dog dennegang at have bedre Anledning dertil end maaske nogensinde før, naa! Hjertelig Tak for dit særdeles velkomne Brev, hvilket jeg efter bedste Evne iler med at besvare. Desværre ser det ved første Øjekast noget mørkt ud hos dig [hans Kone var alvorlig syg], og jeg kan godt forstaa, at du har din Kraft nødvendig for at holde Modet oppe, endskønt jeg vel ved, at du har en mægtig Forbundsfølge i Ham, der styrer og leder alle Ting for os ellers hjælpeløse til det bedste, endskønt det ofte for vort indskrænkede Blik ikke ser saadan ud, men kun en urokkelig Tillid kan redde os fra at gaa under.

Ogsaa i en anden Retning giver dit Brev mig megen Anledning til Eftertanke, endskønt jeg i den senere Tid har haft en lignende Plan med Aarups eller rettere Rasmussens Jernstøberi, som du nu udvikler for mig, nemlig den om muligt at blive Aarups Efterfølger som Lejer, det vil sige, dersom du, min Ven, vil sætte dig selv med paa Kortet. Imidlertid

stiller Sagerne sig nu lidt anderledes, som jeg ser, idet Forretningen *skal* sælges, men hvornaar? Saavidt jeg ved, har han endnu $\frac{3}{4}$ Aar tilbage, eller [er] jeg maaske fejl underrettet? Efter min Mening er Tiden inde til at gøre noget i Vejle *netop nu*, thi ellers vil en anden vist ej lade vente paa sig; derimod er det et andet, om det er klogt at købe eller bedre at begynde fra bar Bund? Saavidt mig bekendt (jeg har aldrig set det) ere saavel Bygninger som alt andet tilhørende i en temmelig daarlig Forfatning og vist ikke meget værd, men paa den anden Side er dels Søgningen der, dels bliver man lettere fri for en anden Konkurrent, naar først der bliver Pres paa den gamle Skude. Forresten er Prisen vel heller ikke saa nederdrægtig fast?

Hvad nu endelig med Sølvtøjet angaar, da ved du, at det er min svage Side. Dog antager jeg, naar det først kommer dertil, at det temmelig let lader sig ordne ogsaa for mit Vedkommende, men derom maa vi jo tale sammen. At den hele Plan iøvrigt kan lade sig realisere, tvivler jeg ingenlunde om.

Idet jeg nu med Hensyn til min Broder kun skal meddele, at efter hvad jeg erfarede, da jeg var hjemme, har han foreløbig trukket Følehornene ind, vil jeg for denne Gang slutte med at bede dig endnu en Gang overveje og dernæst gøre det fornødne, og endelig med de bedste, venligste Hilsner til Eder to, hvis egentlige Venskab jeg paa en saa underlig Maade kom i Besiddelse af, fra din altid hengivne Ven

C. M. HESS.

Det er en Selvfølge, at jeg, dersom der straks er noget at gøre, svipper ned til dig.«

Øjensynlig saa Christian Hess optimistisk paa Sagen, ogsaa hvad den økonomiske Side for hans Vedkommende angik. Samme Dag skrev han til sin Broder: » En anden Ting er i disse Dage dumpet ind paa mig og fra en Kant, som jeg ikke havde ventet det, hvorfor den da ogsaa har givet mig en Del at bestille. Som du ved, har Aarups Støberi i Vejle allerede i længere Tid spøget om i min Hjerne, og det kan snart lade til, at Spøgelset skal blive til Virkelighed, dersom der ellers skal være Held med i Spillet. Jeg modtog nemlig forleden Dag Brev fra Gram, hvori han meddeler mig, at omtalte Støberi skal sælges eller maaske rettere (da det er ved Trang) kan faas tilkøbs for en 10.000 Rdl. med 4.000 Rdl.s Udbetaling – ej saa galt endda! Hans Plan gaar ud paa, som du vel kan tænke dig, at vi to skulde brænde paa i Forening – det vil jo sige, dersom jeg vil og kan – og saaledes prøve vor Lykke der. Hvad siger du dertil? At jeg naturligvis ikke kan lade en saadan Lejlighed gaa fra mig, vil du let indse, men der er jo den aber dabei, om jeg eller vi begge i Forening kunde slaa noget Mønt, thi de Kontanter, han alt har, ere vist næppe tilstrækkelige. Imidlertid har jeg svaret ham, at jeg gaar ind paa Forslaget, dersom de vedrørende Forhold kunde ordnes paa en tilfredsstillende Maade, saaledes at vi begge kunde være tjent dermed, thi hvorfor kunde vi ikke lige saa godt som en anden tjene Penge der, hvad der jo dog ellers vil blive Tilfældet. Jeg afventer nu altsaa de nærmere Meddelelser for at kunne tage en endelig Beslutning.

Haabende, at du ogsaa vil meddele mig din Mening herom i en ikke for fjern Fremtid, bringes dig og Familie«

Dagen efter, altsaa den 30. August, skrev han til Gram, at han nu var blevet arbejdsløs, men inden han søgte nyt Arbejde, vilde han gerne have et Telegram fra ham om, hvordan det stod til med Vejle-Planen. Den 1. September skrev han til sine Forældre og udbad sig deres Raad. Gram havde nogen Kapital, og dersom han paa en eller anden Maade ligeledes kunde slaa lidt Mønt, troede han nok, at det kunde gaa, og »da kan vi lige saa godt som andre hjælpe med at forsyne Jyderne med haarde Varer, ja maaske tjene Penge der. Jeg har da ogsaa meddelt ham, at jeg, forudsat at de forskellige Biting lader sig ordne, gaar ind derpaa. Tror I ikke, at det er det rigtigste?«

Familien var ikke glad ved det og Peter direkte imod hans Plan, vel mest fordi Vejle laa indenfor Middelfart-Fabrikkenes Opland, og et Støberi her vilde blive en direkte Konkurrent. Han skrev til Broderen den 3. September (1875): » Hvad Købesummen angaar, da er det jo først og fremmest et Hovedspørgsmaal, om Aarups Støberi er 10.000 Rdl. værd og i det hele taget til at bruge; thi det forekommer mig, at naar der af en saadan Sum kan blive over Halvparten indestaaende, er det ikke rigtigt fat. Dernæst vil det næste Punkt jo være at skaffe de 4.000 Rdl. til Veje, men selv om dette lykkes, er det dermed ikke nok. Thi der mangler Driftskapital, og hertil behøves allermindst 4.000 Rdl. for at kunne sætte noget igennem. Altsaa her er mere at gøre ved denne Sag, end man ved første Øjekast skulde tro.

Med Hensyn til Gram, da har Erfaringen jo vist, at medens han var i Fredericia, turde eller maatte han ikke bruge sine Penge, saa jeg frygter for, at et Interesseskab med ham ikke vil føre til noget i Tidens Længde, det vil sige til nogen Fordel for dig. Hvad Projektet i sin Helhed angaar, da tror jeg oprigtigt, at du ikke skal gaa ind paa det, og jeg kan kun sige saa meget til det hele, at hvis du og Gram vil og mener at kunne arbejde sammen, navnlig i Maskiner, da tror jeg, at Pladsen vist maa være her, naturligvis under den Forudsætning, at I begge har Lyst dertil. Udsigterne for din Fremtid vil da være, at du med Tiden – hvis det er et ordentligt Maskinværksted eller kan trives her i Byen – vil blive Fører for en saadan Afdeling, medens M. Larsen til den Tid som Formand i Støberiet vil faa nok at gøre med at passe dette tilligemed de nuværende Værksteder, Lager og Butik. Alt naturligvis under den Forudsætning, at Forretningen vil gaa fremad i en tilsvarende Grad.

Dette er min oprigtige Mening, og jeg tror, at Fuldførelsen af denne Tanke vil være lidt mere fast end Planen om i Forening med Gram at blive Aarups Efterfølger i Vejle. Ved lidt nærmere Eftertanke tror jeg, du kommer om ikke til samme, saa dog til et andet Resultat.

Forældrenes Stilling kan vel bedst udtrykkes ved to Breve, som Moderen sendte Christian, dateret 6. September 1875 og 4. Oktober s.A. I det første skriver hun: »Tak for dine kære Breve, vi rigtigt har modtaget, og glæder det os, du er rask og har det godt. Dit sidste Brev er imidlertid en hel Del forskelligt fra de sædvanlige og indeholder helt alvorlige Spekulationer. Vi gik ind til Peter samme Aften for at tale med ham om det, men det mødte meget stor Modvilje, som vi nok havde tænkt os. Han lovede os at skrive til dig og tillige at tilbyde dig og Gram temmelig gode Vilkaar. Du ved jo nok, vor Vilje er god, men

hvor er Evnen? Fader har tænkt meget over Sagen, men han kommer stadig til det Resultat, at det visse er bedre end staa med tomme Hænder i en Bedrift, som udfordrer saa meget. Han har prøvet og kæmpet saa meget, og han vil nødig, at nogen af vore kære Børn skulde prøve det, han har. Det skulde jo være vor største Glæde at se dig i en Stilling, thi det er ikke for tidligt. Jeg sagde til Peter, jeg mente, det var det samme, enten du og Gram fik Støberiet eller nogle andre, men det vilde han slet ikke gaa ind paa, thi, sagde han, fik I fat paa det, saa vidste han, det blev drevet til Gavns. Saa meget kendte han dig, og mente han, at det vilde skade ham alt for meget. Vi længes nu imidlertid efter at høre og vide noget nærmere om Tingene og navnlig, hvad Peter har skrevet til dig«.

I det andet Brev følger hun til: » Dog er der altid en vis Vemod hos os med Tanken om, at du ikke ogsaa er her. Det var i fordums Dage altid vor kære Tanke, at du og Peter i Forening skulde have arbejdet og virket i den Forretning, Eders kære Fader har kæmpet saa meget for at holde gaaende. Det er endnu altid mit Haab, det en Gang vil ske. Det kan nu imidlertid ikke nytte hverken mig eller dig at hengive sig til Grublerier i den Retning, og vi maa nu som altid trøste os med dit gamle Valgsprog, at ogsaa det maa være godt for noget«.

Christian Hess vilde imidlertid være sin egen Mand – være sin egen Lykkes Smed, som man siger – og har maaske ogsaa set, at han ikke i Længden kunde arbejde sammen med Broderen. Dertil var begge for selvstændige Karakterer. Den 9. Oktober forlod han Hamborg, og kort efter rejste han og Gram til Vejle. Det var dog ikke noget lysteligt Syn, der mødte dem ved Støberiet – gamle Bygninger, ingen Dampmaskine, kun faa mere eller mindre forældede Maskiner o.s.v. De to Unge og navnlig den endnu ikke 25 Aar gamle Middelfart-Former tabte dog ikke Modet. Kunde han blot skaffe Pengene, skulde han nok klare Resten!

Vel var Vejle med sine 4.000 Indbyggere kun lille, men dog større end Middelfart, og Jørgen Hess' Søn var jo ingen ukendt Mand paa disse Kanter. Ofte havde han været her for at stille Ovne og Komfurer op og vidste nok, at det var en ganske driftig By. Med sit praktiske Klarsyn og sit Vovemod, som aldrig svigtede ham, forstod han, at der trods alt var Muligheder. Der laa jo ydermere en Verden udenom Byen, og han saa, at Tiden gav Jernstøberierne gode Kort paa Haanden. De samme Konjunkturer, som skulde bringe Middelfart-Fabrikken op, kunde ogsaa hjælpe ham i Vejle.

Købesummen for Støberiet og hele Grunden med derstaaende Bygninger var en Del højere, end Gram havde meddelt, nemlig 12.000 Rdl. Det lykkedes dem dog at faa den ned til 11.500 Rdl. (23.000 Kr.), hvoraf de 2.000 skulde betales straks ved Papirernes Underskrift og 2.000 ved Overtagelsen den 1. April 1876, medens de resterende 7.500 Rdl. kunde blive staaende uopsigeligt til en Rente af 5 pCt. i 5 Aar, regnet fra 11. Juni 1876, og Rasmussen gik ind paa, at denne Sums Udbetaling skulde lempes efter Forholdene. Husene, der var lejet ud, skulde være til deres Raadighed fra Overtagelsen, dog at Rasmussen selv kunde blive boende til Oktober Flyttedag s.A. Omkostningerne ved Salget skulde bestrides af begge Parter. Det var billige Betingelser.

Det synes, da det kom til Stykket, som om Gram langt fra raadede over de mange forventede Penge, muligt fordi hans Familie har nægtet at støtte Foretagendet. Hess havde næppe faaet sparet ret meget op i den korte Tid, han havde arbejdet som Svend, men omsider kom hans Fader og Broderen Peter ham til Hjælp, sidstnævnte maaske ogsaa fordi han ønskede alene at kunne overtage den fædrene Fabrik i Middelfart! Nogen skriftlig Overenskomst herom findes dog ikke. I Vends m.fl. Herreders Landbo-, Spare- og Laanekasse opnaaede de et Laan til Christian paa 12.000 Kr., og Kautionisterne var Peter, dennes yngste Svoger, Gaardbestyrer Carl Hansen, Fønsskov Ellegaard, og Gaardfæster *Hans Rasmussen* i Fønsskov. Sidstnævnte har antagelig været en god Ven af Familierne Hansen og Hess, og da Carl Hansen døde ung i 1883, giftede hans Enke, *Ane Elise Jespersen* fra Viby Ellegaard, sig i 1886 med Hans Rasmussens Søn, Jens Christian Hansen.

Laanet blev givet med 3 Maaneders Opsigelse og formodentlig til 6 pCt., thi i 1881 takker C. M. Hess Sparekassen, fordi den har vist ham den Venlighed at nedsætte Renten til 5 pCt. Ved Jubilæumsmiddagen i 1901 udtalte han: »Som den første her bør nævnes min Broder Peter, uden hvis værdifulde Bistand paa saa mange Maader jeg vel næppe havde siddet her nu«.

Disse 12.000 Kr. har altsaa været C. M. Hess' hele Startkapital, og Grams Medinteressentskab synes at have indskrænket sig til Anskaffelsen af nogle mindre Maskiner. Den 20. December 1875 fandt Købet Sted, og det var altsaa C. M. Hess, som blev Ejer af Støberiet. Hans jævnaldrende Fætter og Svoger, dav. Herredsfuldmægtig i Assens *Adolf Nielsen*, var hans juridiske Hjælper og Raadgiver. Til Moderen skrev han, at han nok var klar over, at han stod overfor en Opgave, som han ikke magtede af egen Kraft, men han tog den op i Tro paa, at Gud nok vilde hjælpe ham – en Livsindstilling, der som en rød Traad gaar gennem hele hans Liv. Kort Tid efter rejste han hjem. Han havde jo ikke Raad til at miste alt for mange Arbejdsdage og maatte derfor tage lidt fat i Faderens Støberi.

Fra Middelfart forberedte han alt til Overtagelsen af sin fremtidige Virksomhed i Vejle – søgte Myndighedsbevilling og Borgerskab, købte en brugt Dampmaskine af en Mand i Vejle og bestilte en Kedel paa 6 Hestes Kraft hos Maskinfabrikant *J. Johansen* i Haderslev samt en Dampføjte, der paa Grund af Jernbanens Nærhed skulde lyde anderledes end Lokomotivernes for ikke at blive forvekslet. En 7-8 Svende blev antaget, deraf nogle fra Obbekjær i Ribe.

Gram skrev til ham den 19. December (1875) fra Ribe, at »med Guds Hjælp er vi næste Aar i Vejle«, og i Januar gik han i Gang med at købe Remskiver og Boremaskiner til deres Fabrik. Endnu var han altsaa fuldt med, men vistnok kort efter sprang han fra til Christians store og bitre Skuffelse. Han er utvivlsomt identisk med den Maskinbygger og Jernstøber H. K. (Claus) Gram, som i 1879 boede i Vejen. C. M. Hess havde endnu i 1881 Forretningsforbindelse med ham, idet han leverede ham Støbegods, men 1884 solgte han sin Forretning til Faderen til den nuværende Indehaver af Svennings Maskinfabrik og Jernstøberi i Vejen og flyttede nogen Tid efter til Kolding.

C. M. Hess stod altsaa alene, men med ukuelig Energi og forbavsende Modenhed fortsatte han med Forberedelserne. Straks efter Overtagelsen gik han i Gang med Indretningen. Paa Førstesalen i det gamle Forhus indrettede han sig sin Bolig og nedenunder Butik og Kontor. Den første Tid styrede Pauline Hus for ham i yderste Nøjsomhed, og hjalp ham tillige en Del i Butikken.

Det var gaaet smaat i Aarups Tid, fordi, som denne sagde, man slet ikke havde kunnet støbe i det Støberi, da Gulvet var fugtigt. Særlig, fortælles der, kunde det ofte hænde, at Aaen langs »Dæmningen« gik over sine Bredder og trængte ind i Støberiet, hvor Vandet ødelagde, hvad der var formet i den forløbne Uge. Hess lod derfor dræne og fylde Grunden omtrent 1 Meter op, hvorefter denne igen blev brolagt. Støberiet ombyggedes, og en høj Skorsten blev opført. Da den var færdig, kravlede Hess op igennem Lysningen, og staaende øverst oppe med

en Fod paa hver Side af Skorstenspiiben saa han over mod sin Fødeø. Dampmaskinen installeredes til Afløsning af den gamle Hestegang o. s. v., og snart lød den første Fabriksfløjte Morgen, Middag og Fyraften i Vejle. »Nu piber Hess«, sagde Vejleserne med en vis Betoning af Beundring for den nye Jernstøber, og denne Piben, er der engang skrevet, kom til at betyde en Nytid for Byen. Det lille Støberi i Grønnegade, omfattende det meste af, hvad støbes kunde, blev Indledningen til Vejles Udvikling som Industriby og dermed et Stykke af dens Historie.

Ved Overtagelsen havde Aarup sagt til Hess: »Ja, sæl(ge) ka en sagt, men ka De law?« Det kunde han! Allerede den 20. Juni 1876 fandt den første Støbning Sted. Den i Datiden ikke ubetydelige Mængde af 3.000 Pund Jern fyldtes i Smelteovnen og blev til forskelligt Støbegods, men dog først og fremmest til Kakkellovne og Komfurer til Kulfyring. I den følgende Tid støbtes gerne hver tiende Dag, og det var altid en Begivenhed, man gik til under store Forberedelser.

I 1876 naaede han op paa 150 Kakkellovne. »Hvad vil De med alle de Ovne«, spurgte Aarup, »jeg har forsynet hele Vejle!« Men Hess sled uanfægtet videre. Efter hans egen Mening gik det dog de tre første Aar for smaat, og han indsaa, at skulde hans Støberi have nogen større Fremtid for sig, maatte han opgive Forfærdigelsen af adskillige Artikler, bl. a. af al »raat« Støbegods til Fremmede, for at kunne specialisere Produktionen mere

STØBERIET I GRØNNEGÅDE
i Halvtredserne.

Efter Tegning til Jubilæet i 1916.

om Ovne og Komfurer. Dette viste sig at være rigtigt. De første Modeller var af samme Slags, som brugtes andetsteds, mest efter tyske Tegninger, men det varede ikke længe, før han selv kunde konstruere og lave sine egne.

Vanskeligheder var der nok af, mest økonomiske, men den Slags Modgang forstod han hele Livet at tage med en knusende Ro, og det lykkedes ham ogsaa at opnaa de fornødne Kreditter. Mest kneb det nu og da med at skaffe Penge til Arbejdsløn, men Tilliden til ham var dog snart saadan, at han kunde laane sig frem paa sit glatte Ansigt, bl. a. hos den velstaaende Købmand *Bødker Jensen* i Grønnegade og sin senere Svoger, *Emil Brincker*. En Dag stod han tankefuld og betragtede Naboejendommen, da en Stemme lød i hans Øre: »De staar nu og spekulerer paa at udvide, Hess?« Han vendte sig om og saa Kammerraad Rasmussen. »Ja, akkurat«, svarede han, »men det koster Mønt!« »Ja«, sagde Rasmussen, »det koster Penge. Kom, lad os gaa ind og snakke om det«. Det gjorde de, og Ejendommen blev købt (Grønnegade 20).

Det var ikke sidste Gang, at Kammerraaden hjalp ham. Han var en velstaaende Mand og anset Borger, Medlem af Byraadet og af Bestyrelsen for Haandværkerforeningen i Vejle, i 1883–94 endog Bestyrelsens Formand (han døde i April 1897), og han har øjensynlig hurtigt faaet Sympati for den unge, energiske Mand, ligesom C. M. Hess hele Livet mindedes ham i Taknemmelighed.

BRYLLUP

UDE i den skønne Grejsdal laa Brødrene *Carl* og *Fritz Brinckers* Hammerværk, hvor der navnlig fabrikeredes Høstle'er og Spader. De var Sønner af *Johan Peter Frederik (Fritz) Brincker* (1798–1872), som havde ledet en Fabrik i Vejleaaalen, Haraldskær Fabrik, der ejedes af et hollandsk Kompagni. Han var sammen med sin meget yngre Kone *Juliane*

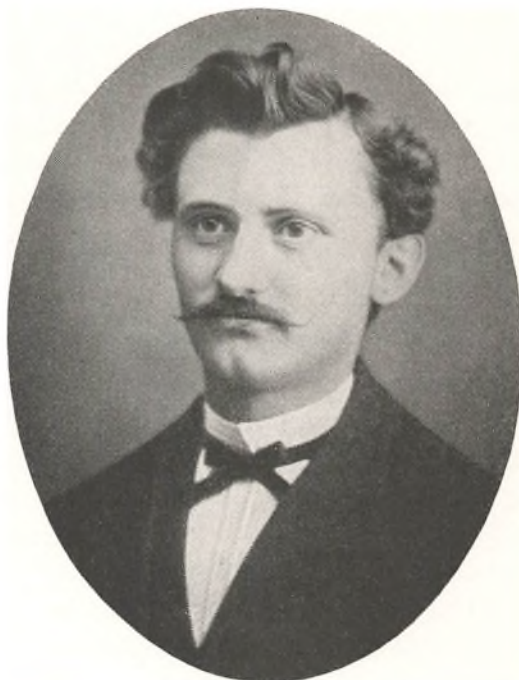
FRU EMMA HESS' FØDESTED (nu nedrevet)
ved Haraldskær Fabrik. Tegning af
Ulf Clausen efter et gammelt, medtaget Fotografi.

Vilhelmine, født *Neuhaus* (1813–1904) indvandret fra Tyskland til Danmark i 1842 og havde straks sluttet sig til sit nye Land. For Eks. var hans ovennævnte to Sønner med i Krigen 1864 paa dansk Side, den ene som Værnepligtig og den anden som Frivillig. Med smaa Midler havde Brødrene slaaet sig ned i Grejsdalen i 1867, havde købt Vandkraften af Greisaa og opført en lille Fabrik, som ved Flid og Dygtighed i Aarenes Løb blev til den store Virksomhed, A/S Grejsdal Hammerværk.

En tredie Broder, den ovenfor omtalte *Emil Brincker* (død 1893) blev Isenkræmmer i Vejle. Han var ugift, og Søsteren *Emma*

EMMA HESS, f. BRINCKER, 1881

C. M. HESS 1881

styrede Hus for ham. Hess blev snart god Ven med Emil Brincker, og en skønne Dag forlovede han sig med Emma.

»Grossvater« var død, men »Grossmutter«, som hun altid kaldtes, levede hos sine Søner ude i Grejsdalen. Hun var tysk og talte helst Tysk, men hun var en stor Personlighed og en stolt Kvinde – stolt af sin Herkomst som nedstammende paa mødrene Side fra en Adelsfamilie og paa fædrene Side fra en velhavende Møllerslægt, stolt af sine 7 Børn og sine Sønners Dygtighed, tillige en myndig og viljestærk Kvinde og en Karakter, der maatte vindes, især naar det gjaldt hendes yngste og kæreste Datters Haand. Da den unge, endnu ret ukendte og ubemidlede Jernstøber fra Vejle forlovede sig med Emma, var hun straks ikke videre tilfreds med Partiet. Tilmed havde han brune Øjne, medens hun og hendes Børn havde blaa! Men C. M. Hess havde lært at tale godt Tysk og forstod at vinde hende. Og selv om hun og han havde nationalt stik modsatte Meninger, var de begge kloge nok til i Begyndelsen at undgaa pinlige Emner af den Art. Hun kom ogsaa snart til at sætte stor Pris paa ham, men længe sagde hun »Sie« til ham!

Emma Frederikke Mathilde Brincker var yndefuld med lange, lyse Lokker. Hun var født paa Haraldskær Fabrik den 29. Juli 1854 og saaledes 26 Aar, da hendes og C. M. Hess' Bryllup stod i Hover Kirke den 18. September 1880. Brylluppet fejredes naturligvis i Hjemmet i Grejsdalen, hvor der var dækket i den med grønne Guirlander pyntede Lade, der var forlænget med et Telt. Hammerværkets Arbejdere ærede Brudeparret ved om Aftenen at følge det til Vejle med Fakler.

FABRIKEJER

Nu havde Hess altsaa faaet et fast Midtpunkt i sin Tilværelse, noget at arbejde for – og arbejdet blev der. Til op i Halvfemsene var han paa Pletten selv hver Morgen Kl. 6, enten paa Støberiet eller paa Kontoret. Det er utroligt, hvad han overkom. Han skulde være her og der, ofte være sin egen Støbemester og samtidig udarbejde Tilbud med Tegninger ikke blot til Komfurer og almindelige Kakkellovne i forskellig Størrelse, men ogsaa til Kappeovne med og uden Ventilation til Opvarmning af store Rum. Den 16. September 1881 skrev han til sin Broder Albert, der paa det Tidspunkt arbejdede i Hannover, om at komme hjem og hjælpe sig med at installere Luftopvarmning i en Kirke i Aalborg. Han slutter sit Brev: »Forretningen gaar Gud ske Lov rigtig godt. Vi havde en lang Tid støbt hver 3. Dag, men et Par Formere ere til Lejren [indkaldte til Lejrøvelse], saa nu støber vi hver 4. Dag, saa jeg har fuldt op at gøre selv«. Broderen kunde dog ikke komme, og Hess maatte klare sig uden ham. De følgende Aar forsynede han Vejle Teater, flere Landsbykirker, Vejle Haandværkerforening og Borgerskole med lignende Ovne. I 1882 maatte han opføre en ny Lagerbygning.

Hans Støbegods var altid Kvalitetsvarer til faste Priser. Naar Bønderne kom til ham for at købe et eller andet, vilde de, som det laa i deres Natur, gerne »handle« om Prisen, men det indlod han sig ikke paa. Han svarede, at hvis han kom ud til dem for at købe en Ko, var det dem, som bestemte Prisen. Nu var det ham, og hans Varer kunde ikke leveres billigere.

Paa Grund af den stærke Beskæftigelse i Industrien var det ofte vanskeligt for ham at skaffe Formere, og pinligt blev det derfor, da næsten alle hans Svende forlod ham i Begyndelsen af August 1882 – dobbelt pinligt, fordi der netop var meget at bestille, og fordi det tegnede til at blive et fortrinligt Efteraar for Fabrikken. Tilbage havde han kun Støbemester *Faurschou*, et Par Svende og Drengene. Den 6. August skrev han igen til Broderen Albert i Hannover (efter Koncept): » . . . Vi have jo nu, som du maaske har erfaret, endelig faaet den nye Lagerbygning færdig, men saaledes er det jo, at der skal være noget til at holde en i Aande, og denne Gang er det da noget meget ubejlignet, idet nemlig alle vore dygtige Formere (selv Jørgensen, som tjente 3,25 pr. Dag) er stukne af, saa der nu kun er 2½ foruden Drengene tilbage. Det er en meget kritisk Situation, da det nu netop skulde gaa rask. Faurschou har nu i 2 Søndage rejst det halve Land over for at skaffe mig nye, men uden Resultat. Der er overalt travlt, og de ville kun flytte mod en uforholdsmæssig høj Løn, eller ogsaa er de nogle Svin, som ingenting kan. Konkurrencen fører jo, som bekendt, med sig, at alt skal være billigere, og det kan derfor ikke gaa an at give en saa kolossal Løn, naar der tilmed ikke leveres noget for den. Der er nu saaledes kun den Udvej tilbage at skaffe sig et Par Formere paa en eller anden Maade og da hjælpe sig over Efteraaret og samtidig selv oplære nogle, men dette er ikke gørligt, naar Faurschou selv skal være overalt, og vi tilmed har mange nye Ting under Arbejde, som kræver Omhu og Eftertanke. Mit Forslag er derfor, at Faurschou skulle kun være i Støberiet for at ordne dette, og til at give Snedkeren Besked, efterse Støbegodset, drage Omsorg for de nye Mo-

dellers Tilblivelse o. s. v. har jeg tænkt mig, at du vel nok for et halvt Aars Tid kunde afbryde det, du er i Færd med, og vende her tilbage for at være mig behjælpelig med at bringe det saaledes paa Fode igen, at vi fremtidig kan være nogenlunde sikker mod den Slags Historier, og jeg haaber ikke, at der fra din Side vil være noget til Hinder derfor«. Denne Gang kom Broderen og blev hos ham i længere Tid. Det var ogsaa paa dette Tidspunkt, at han trak sig ud af Bestyrelsen for den kommunale Vælgerforening – altsaa fordi han ganske simpelt ikke havde mere Tid til at tage Del i dens Virksomhed.

Endnu havde han ikke tilbagebetalt noget af Laanet i Nr. Aaby Sparekasse, men da Carl Hansen døde i 1883, bad Enken om Fritagelse for at overtage hans Kautionsforpligtelse. Det lykkedes ogsaa C. M. Hess i December s. A. at faa det ordnet saaledes, at han straks afbetalte 4.000 Kr., mod at Sparekassen lod de resterende 8.000 Kr. blive staaende alene under Kautionsforpligtelse af Peter Hess og Hans Rasmussen. Dennes Kautionsforpligtelse bortfaldt i 1886, og C. M. Hess indbetalte da 2.000 Kr., medens Resten blev staaende under Kautionsforpligtelse af Peter Hess (fra 11. Juli Termin at regne fastsattes et halvaarligt Afdrag paa 300 Kr., og sluttelig indfrie Hess Resten af Laanet den 15. December 1892 med 2.700 Kr.).

Op i Firserne gik det støt fremad med Forretningen. Nye brændselsbesparende, smaa og store Magasinovne, Kaminer og Komfurer sendtes ud paa Markedet, og især efter Udstillingen i Odense 1885 steg hans Omsætning betydeligt.

En endnu større Sejr vandt han paa den store Industriudstilling i København i 1888. Han rejste selv derover og præsenterede sine Fabrikata. Fru Emma skrev til ham den 17. Maj, at hun fulgte ham i Tankerne og ønskede, at han maatte faa rigtig godt Udbytte og Glæde af »al din store Slid og Udholdenhed«. Der var Fest i Hjemmet i Grønnegade den Dag, han vendte hjem med intet mindre end Udstillingens Guldmedaille (Prismedaille).

Med sig hjem fra Udstillingen havde han en Boremaskine, som var meget praktisk til Kakkellovsarbejdet. Med den som Model fremstillede han alle de Boremaskiner, der brugtes i hans Tid og senere hen, til Fabrikken fik en bedre, elektrisk drevet Maskine.

Guldmedaillen var naturligvis givet ham som en Anerkendelse for hans almindelige Fabrikationsstandard, men dog mest for hans udstillede »dobbelte Søjleovn«, der var en nyere Udformning af hans ældre Kappeovne. En af sine udstillede Ovne havde han ladet fornikle til denne særlige Anvendelse, og den vakte ligefrem Opsigt. »Skoletidende« havde iøvrigt før Udstillingen, nemlig i sit Nummer den 9. Marts 1888, meget kraftigt anbefalet de dobbelte Søjleovne med Friskluft, tilført udefra, som særlig egnede for Skolestuer.

Anerkendelsen paa Udstillingen kom for Fabrikken til at betyde det første store Gennembrud. Dens Navn var blevet landskendt, og fra alle Egne i Landet strømmede det ind med Ansøgninger fra Folk om at blive Forhandlere af dens Støbegods. I de følgende Aar maatte Hess derfor ogsaa stadig foretage Udvidelser. Adskillige Nabogrunde blev indkøbt, og paa disse opførtes nye Værkstedbygninger til mere og mere specialiserede Formaal.

Alt syntes saaledes at lykkes for ham, og Udviklingen skete i et Tempo, der opmuntrede til fortsatte Krafttag. I Slutningen af Firserne kom Arkitekt *Emanuel Fleischer* til ham

FORHUSET I GRØNNEGADE 1893

*Foran Huset Barnepigen »Gamle Kristine« med Børnene, Harald, som holder sin
Barnepige i Haanden, Christian, Julie og Elise.*

med en Ide til en Kakkellovn, som han med sit hurtige Blik straks saa kunde gøres endnu bedre. Resultatet blev »Røgforbrænderen«, paa hvilken der blev taget Patent, og om hvis mellemste Laage sattes begge Konstruktørernes Navne, Fleischer og Hess. En tilsvarende Konstruktion var Aaret forud fremkommet hos Lange i Svendborg, men Vejle-Ovnen var den mest fuldkomne og skabte efterhaanden Fabrikken mange begejstrede Venner. »Røgforbrænderen« er den første Stedsebrænder og danner Afslutning paa de kulfyrede Ovnes Udvikling.

Tillige arbejdede C. M. Hess videre med sine Storrumssovne. Dels lykkedes det ham saaledes i 1893 at fremstille de første »Calorifères« til Kirkeopvarmning m.m., og dels anvendte han Røgforbrænder-Systemet i de saakaldte »Centralrøgforbrændere«, der kunde opvarme flere Stuer paa een Gang. Brændselet var i Begyndelsen de særlige, magre Røgforbrænderkul, senere en Blanding af Kul og Koks.

KOM Udviklingen nu og da ind i et Dødvande, havde han med sit livlige Hoved let ved at finde en Udvej, som atter bragte Liv i den. Som han sagde: »Stilstand er det samme som Tilbagegang«. Mest havde den tekniske Side af Virksomheden hans Interesse. Model-

BAGSIDEN AF C. M. HESS' HUS I GRØNNEGADE 1893

værkstedet er jo Hjertekammeret i et Støberi, det Sted, hvorfra Pulsslaget udgaar, og Hess besøgte det gerne et Par Gange daglig. Her var det ogsaa, at han vandt sine Triumfer. Han kendte alle Finesser ved en Model og kunde udforme den, saa den blev netop, som den skulde være. Sammen med Modelsnedkeren tilbragte han ofte flere Timer med at studere Tegninger, maale med sin Tommestok og give Anvisninger. Med sine smidige og dygtige Hænder fulgte han Profilen i Træet, saa efter, om »Slippet« laa rigtigt og fandt paa Forbedringer. Naar saa Modellen var helt færdig, straaledede hans Øjne af Skaberglæde, og med et hurtigt Nik og et Blink i Øjet ilede han op paa sit Kontor.

Fabrikken var hans Liv, og han kendte hver Gren af Virksomheden og hver Lyd fra Værksteder og Støbehaller, Maskinernes Drønen og Slibestenenes Summen. Hørte han en eneste Forandring fra det normale, for Eks. ved Blæseren, kunde man se ham i Løb over Fabriksgaarden for at undersøge, hvad der var i Vejen.

Altid gik han med et Stykke Pap, hvorpaa han havde noteret, hvad der skulde huskes, naar han gik rundt paa Kontorer, Tegnestuer og Værksteder. Med sin vante Nøjsomhed og Sparsommelighed kunde han ikke lide selv den mindste Ødselhed. Da han for Eks. en Dag kom ind paa et af Kontorerne og saa, at en Kontorist havde kastet et ubeskrevet Ark

Papir i Papirkurven, tog han det op, men i Stedet for at irttesætte Kontoristen sagde han blot: »Det kan jeg bruge til at koncipere Breve paa«. Denne venlige Maade at tage den lille Sag paa gjorde straks den tilsigtede Virkning. Han var altid elskværdig mod sine Folk, fortæller en gammel Funktionær, og udrettede de noget godt, fik de et lille, anerkendende Nik.

De første 15 Aar af Fabrikkens Historie tæller godt med i det imponerende Afsnit om dansk Jernindustri Sejrsang i Slutningen af 1800-Tallet. Slag i Slag var Virksomheden vokset. Støbning var blevet en dagligdags Begivenhed, og Antallet af Arbejdere steg op i Halvfemserne til over 200 Mand.

I Midten af Firserne havde Arbejderne begyndt at samle sig i Fagforbund. Med Dygtighed og Disciplin styrkede de deres Organisationer, og Halvfemserne var fyldt med Uro og Spænding paa Arbejdsmarkedet. Midt under dette ramtes Fabrikken af en alvorlig Tildragelse.

Om Aftenen den 14. Marts 1894 sad Familien, d.v.s. Mor og Far og de ældste Børn inde i Dagligstuen, medens de Smaa allerede sov trygt i deres Senge, da Kokkepigen ved 10-Tiden kom løbende ude af sig selv ind til Hess og sagde: »Dæ ær Lyvs deroppe og æ Vinder falder ud!« Øjeblikkelig styrtede hun og Hess ud og saa, at det brændte i Maskinhuset. »Kathrine, vil De bære Lampen for mig«, sagde han til Kokkepigen, »mens jeg gaar ind og lukker Dampen ud af Kedlen, - vi risikerer, at den eksploderer«. Frygtløs gik de begge ind i Kedelrummet, fik lukket op for Dampen, og en Eksplosion var undgaaet. Byens Brandvæsen blev alarmeret og mødte op, men formaaede kun lidt, og paa faa Timer nedbrændte Maskin- og Kedelrummet, Beslagværkstedet, Modelkammeret og Lagerbygningen.

Det var et haardt Slag for ham, netop paa et Tidspunkt, hvor man stod over for nye Fremskridt, og hvor han var ved at tage Føringsind for dansk Kakkellovsindustri. Langt fra at lade sig kue samlede han sig dog tværtimod til nye Kraftanstrengelser – som der engang er sagt om ham: »Han var stærk i Modgang, beskeden i Medgang«. Først og fremmest gjaldt det om i videst mulige Omfang at fortsætte Virksomheden, og resolut anskaffede han sig derfor et Par Lokomobiler, som snart stod hvæsende nede i Fabriksgaarden. Det er maaske de Aar i hans Liv, hvor hans Initiativ, Handlekraft og Udholdenhed fejrede sine største Triumfer. Ikke blot blev de nedbrændte Bygninger hurtigt genopført, men de nyeste og mest moderne Maskiner og Anlæg blev anskaffet og endda et eget Elektricitetsværk – det første i Byen.

Den gamle Fabrik i Grønnegade maatte imidlertid aflastes, og i 1897 købte han af en Købmand i Nørregade en Grund ude i Vejledalen. Den næste Dag kom Købmanden igen til ham og havde fortrudt Salget. Hess lod da Handelen gaa tilbage, og i Stedet købte han Konsul J. P. Møllers Købmandsgaard med tilhørende store Grund ude i »Engene« i Vejleaaalen ved Flegborg, og Aaret efter byggede han en Fabrik ogsaa her. Med sin praktiske Sans for god Arbejdsfordeling ordnede han det saaledes, at de runde Ovne blev i Fabrikken i Grønnegade, medens de firkantede samt Kaminer, Komfurer, Bygningsartikler som Staldvinduer m. m. henlagdes til den nye Fabrik.

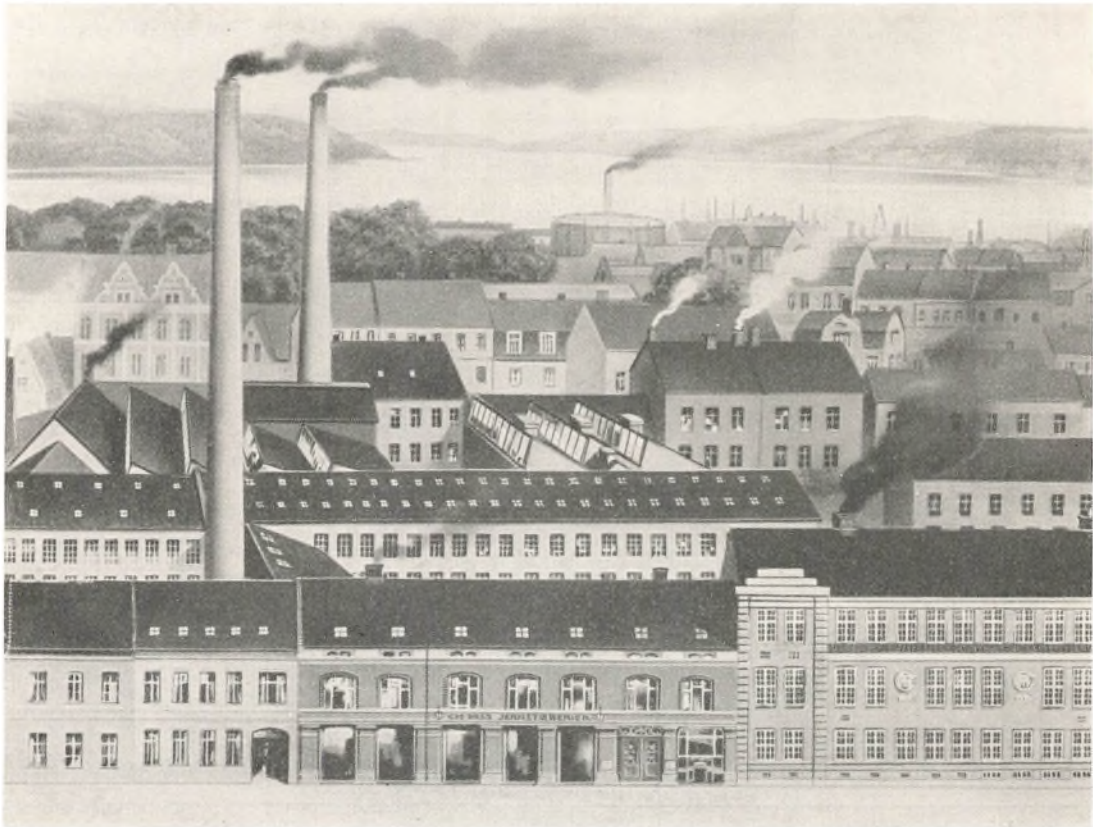
C. M. HESS BLANDT SINE FUNKTIONÆRER OG ARBEJDERE 1885

C. M. Hess ses staaende i Midten, lidt til venstre, med Armen om Datteren Julie. Foran Hess sidder Bogholder Theodor Jørgensen.

Forlængst var han sejlet forbi flere af sine Konkurrenter, og hans Fabrikker var nu oppe paa en aarlig Nedsmeltning af Jern paa 3.000 Tons i to Smelteovne. Det gav ca. 25.000 Kakkelovne og Komfurer foruden meget andet. Den tyske Konkurrence var slaet ned, og C. M. Hess' Fabrikker havde sin store Andel heri. Rundt om i Landets Købstæder og store Landsbyer var der Forhandlere, i København saaledes fra 1899 det store Udsalg Matthissen og Dittmann (se senere).

Op i 1900-Tallet vandt det mere renlige Brændsel, Koksene, efterhaanden Overhaand over Kullene i Hjemmene, og en stor Succes fik hans nye, stedsebrændende »Daniaovne«, først de firkantede og senere ogsaa de runde. De sidste fremstilledes som Skærmovne ligesom Røgforbrænderne, hvorved de kom til at give en behageligere, mere jævnt fordelt Varme. Det var de første, udelukkende Koksovne med højt Magasin og Opfyring fra neden i Modsætning til de hidtidige Kulovne, altsaa en stor Forandring. Formen stammede fra Tyskland, men Hess greb den, og det var hans Fabrik, der udarbejdede de Fyringsregler, som krævedes for det nye Brændsel.

SIDST i Halvfemserne kulminerede Uroen paa Arbejdsmarkedet. Hos C. M. Hess var imidlertid Forholdene gode, og han havde ikke fundet Anledning til at gaa ind i nogen

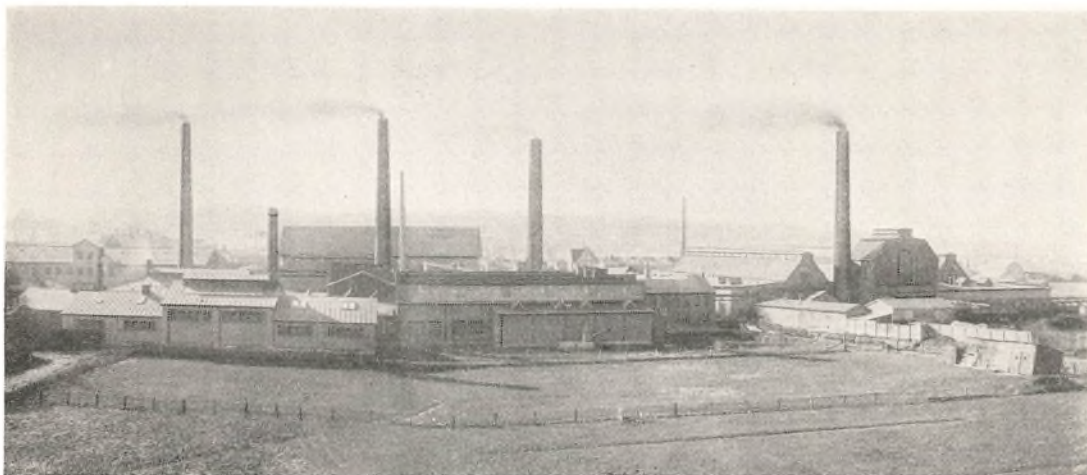
FABRIKKEN I GRØNNEGÅDE CA. 1920 (efter Tegning).

Forrest Administrations- og Lagerbygningerne. Bag disse Smedie og Beslagværksteder, bag disse igen Støberierne. Ved den bageste, høje Skorsten ses det Hus, hvor Kammerraadinde Rasmussen og senere Tante Line boede.

Arbejdsgiversammenslutning (se senere). Hans Fabrikker var derfor heller ikke indblandet i Lockouten i 1897. Efter denne saa han sig imidlertid nødsaget til at indmelde sig i Jernindustriens Fabrikantforening i Provinsen og dermed ogsaa i Arbejdsgiverforeningen, og hans Fabrikker var derfor med i den $3\frac{1}{2}$ Maaned lange Lockout i 1899. Den efterlod dog ingen Misstemning paa nogen af Siderne, og med den varmeste Begejstring sluttede hans Arbejdere op om ham ved hans 25 Aars Jubilæum som Jernstøber den 1. April 1901.

Det blev en straalende Byfest af virkelig store Dimensioner – en uudslettelig Begivenhed for de allerfleste i Vejle, og det er næsten et Eventyr fra gamle Dage for os Mennesker af i Dag at læse om, at en hel By fejrede en af sine store Arbejdsgiveres Jubilæum.

Vejle var flagsmykket næsten overalt, men naturligvis navnlig Grønnegade. Om Morgenen samlede hans 300 Arbejdere sig ved den nye Fabrik i Engene, hvorfra de med fuld Musik marcherede til Grønnegade og tog Opstilling i den smukt pyntede Fabriksgaard, medens Musikkorpset spillede. Hess takkede bevæget sine Folk for godt Samarbejde i de

DEN NYE FABRIK I ENGENE, SET FRA NORD

Fra venstre Emaillværket, Rensseriet og Støberiet. Bag Emaillværket ses længst til venstre det øverste af Lagerbygningen.

mange Aar og for den Ære, de viste ham i Dagens Anledning. Derpaa traadte en Arbejder, *Anders Jensen*, frem. Han havde arbejdet som Former i Fabrikken i omtrent alle de 25 Aar, og han takkede nu sin kære Arbejdsgiver og udraabte et Leve for ham og hans Familie. Atter takkede Hess og svarede med et Leve for den gamle Former.

Hele Dagen strømmede det ind med Gratulanter, over 350 Adresser, Blomster og store Gaver – fra Arbejderne et kunstnerisk udført Skrivetøj af massivt Sølv forestillende to Formere, der er i Færd med at støbe. Den flydende Masse, der løber ud af Støbeskeen danner Aarstallene 1876–1901. En Deputation af Forhandlere overrakte en pragtfuld Sølv-Jardinière.

Hess og Fru Hess havde indbudt omtrent 500 Gæster til Middag, nemlig Familie, Venner og Forretningsforbindelser samt Byens Honoratiores i Hotel Royal og alle deres Funktionærer og Arbejdere med Hustruer i Vejle Teater. Foran hver Kuvert stod en nydelig, i Pampaché udført lille Kakkellovn, indeholdende en Sang og en Cigar. Hver Gæst fik en smuk, af Bing og Grøndahl fremstillet Porcelænsplatte, som Hess havde bestilt, fremstillende Støberiet og en Støberiscene med den nye Fabrik og de rygende Skorstene i Baggrunden. Efter Middagen kørte hele Familien og Tante Line i aabne Landauere gennem Byen hen til Teatret for at hilse paa Arbejderne. Mørket faldt paa, og næsten hvert eneste Hus, især i Grønnegade, havde Lys i Vinduerne. Det var en herlig Foraarsaften, og Byens Gader var fulde af Folk, da et Tog af Funktionærer, Arbejdere og en stor Del af Befolkningen med ca. 200 Fakler bevægede sig til Raadhustorvet, hvor det opmarcherede i en Bue fra Løveapoteket forbi Raadhuset og hen til Hjørnet af Hotel Royal, paa hvis Balkon C. M. Hess og Familie stod i Skæret af de mange flammende Blus. Smed *H. P. N. Jacobsen* holdt en gribende Tale op til Familien, efterfulgt af jublende Hurra'er. Alle vilde være med til at hyldede Jubilaren. Bagefter gik Dansen til den lyse Morgen.

I Dagens Anledning havde Hr. og Fru Hess betænkt adskillige Institutioner i Vejle og Middelfart med store Pengegaver, blandt de første saaledes Teknisk Selskab og Blindeinstituttet. Dansk Handelstidende skrev den 23. Marts (1901): »Hess har noget af den aldrig tilfredsstillende Forretningsærgerrighed, der stadig sætter sig nye og større Maal, og hvis Virken ikke standser ved egen Betryggelse i økonomisk Henseende.

Men Tiden og den rastløse Virken synes at være gaaet sporløst hen over Hess' ungdommelige og livlige Skikkelse. Det bør nævnes, at naar der i en saa lang Aarrække har hersket et særlig godt Forhold mellem Hess og hans store Stab af Arbejdere, da skyldes dette først og fremmest Chefens elskværdige Karakter og overordentlig humane Sindelag i Forbindelse med hans sjældne Evne til at oplære sine Arbejdere til »at tage rigtigt fat paa Jernet«, d. v. s. faa noget fra Haanden. Fabrikken har stedse som Helhed baaret Præget af denne tidssvarende Rastløshedens Aand, og dette har mægtigt bidraget til, at Lønnen kunde blive tilfredsstillende ogsaa for Arbejderne«.

I DEN første Snes Aar havde det navnlig været Ovnenes indvendige Konstruktioner, som stadig var forbedret, men da de var blevet saa fuldkomne, som det endnu var muligt at gøre dem, begyndte Hess ogsaa at tænke paa det udvendige. I Halvfemserne havde Familiens gode Ven, Arkitekt Emanuel Fleischer, som alt nævnt, givet Tegning til nogle Ovne, men det var dog først i Jubilæumsaaret 1901, at denne Side af Sagen for Alvor blev taget op, idet Hess i Samraad med Fleischer uskrev en Konkurrence mellem saa ansete Arkitekter som Professor *V. Koch*, *Magdahl-Nielsen*, *Mørk-Hansen*, *S. Lemche* og *Thorvald Jørgensen*. En Komité, valgt af Akademisk Arkitektforening, foretog Bedømmelsen af de indsendte Tegninger, hvoraf en Del blev udstillet paa Charlottenborg.

Ideen til Konkurrencen var ganske vist gennem Fabrikkens Forhandler i København, Matthissen og Dittmann, udgaaet fra Forlagsdirektør *Ernst Bojesen*, men Hess saa straks Tankens store Værd. Om der ogsaa har slumret en kunstnerisk Aare i den gamle Haandværker, vides ikke, men han havde, som nævnt, altid haft Talent for at tegne, og der er absolut nedlagt kunstneriske Talenter i nogle af hans Børn. I al Fald satte han sig nu som Maal at lade sine Kakkelovne og Kaminer fremtræde ikke blot ved et konstruktivt bedst muligt og mest moderne Indre, men ogsaa ved et smukt Udseende. Hovedsagelig blev dette en Tilbagevenden til den firkantede Form, kendt fra de gamle Bilæggerovne, samt en kunstnerisk Opbygning med skønne Former og stilrene Dekorationer, der passede saa godt til Datidens Bestræbelser for at forbedre dansk Stuekultur. Det var intet mindre end et kunstnerisk Gennembrud for den danske Kakkelovns- og Kaminindustri, som vakte stor Anerkendelse viden om.

Arkitekt Fleischer boede i Aarhus, men kom nu og da til Vejle. Efter faa Aars Forløb var han dog, som han sagde, udkørt med Kakkelovnsideer, og Hess antog derefter daværende Billedhuggerinde, *Olivia Holm-Møller*, der endnu lever i København. Hun fik indrettet et lille, primitivt Atelier paa Fabrikken, hvor hun med en Frodighed paa Ideer ofte udarbejdede hele Serier af Tegninger til Udvalg efter de modtagne Maal og Direk-

tiver. Hendes Virksomhed paa Fabrikken varede dog ikke længe, fordi hun hellere vilde være Malerinde og kun havde taget Arbejde for at tjene Penge til en Udenlandsrejse. Efter hende fulgte en anden Kunstner, Billedhuggeren *Eduard Eggeling*. Han havde sit Atelier i København og blev boende her for at forny sig og faa Inspirationer, men i Perioder var han i Vejle. Det var en Mand efter Hess' Hjerte. De to kunde sidde i Timevis og vrage og vælge mellem hinandens Indfald. Stod Hess fast paa sit, tog Eggeling ham det aldrig ilde op, men søgte at sammenarbejde hans Ideer med sine egne Udkast. Paa denne Maade skabtes mange Ovne, der spredtes viden om, og Eggelin blev Fabrikkerne en værdifuld og trofast Medarbejder lige til sin Død i 1945.

C. M. HESS' UNDERSKRIFT

Her skal imidlertid ikke gøres Rede for Fabrikernes Historie, de stadigt forbedrede Arbejdsmetoder og de mange forskellige efterhaanden fremkomne Typer paa Kaminer, Kogeovne, Magasinovne, Komfurer til Privathjem og Restaurationer o.s.v. med stigende Nyttevirkning af Brændselet. Heller ikke for det voksende Salg baade herhjemme og til Eksport. Kun bør noteres enkelte Data.

Ved Udvidelserne i 1912–14 byggedes et nyt, moderne Støberi, det største i Landet. Daglig støbtes her 15 Tons Gods, som derpaa bragtes over i Værkstederne for at gøres færdigt. Samtidig gik Fabrikkerne over til elektrisk Drift med Strøm fra det kommunale Værk, og Forbruget af Elektricitet i de to Fabrikker var da lige saa stort som i hele den øvrige By tilsammen. Klogeligt beholdt dog C. M. Hess sin Dampmaskine endnu et Stykke Tid, og da det under den første Verdenskrig kom til at knibe for Elektricitetsværket med at producere den fornødne Mængde Strøm, satte han atter sin Maskine i Gang og hjalp godt til med at skaffe Elektricitet i disse vanskelige Aar.

Da Tyskerne i 1910 paany forsøgte sig med Import, nu med emaillede Ovne m. m., tog Hess resolut Kampen op og anlagde et moderne Emailleværk, der fire Aar efter maatte udvides til det dobbelte. Ved Udbruddet af den første Verdenskrig laa Fabrikkerne inde med gode Jernlagre, men alligevel kom det til at knibe, da Importen af Raa-jern fra de sædvanlige Importører helt standsede, især under den uindskrænkede Under-vandsbaadskrig i 1917. Hess beskæftigede paa dette Tidspunkt ca. 400 Familieforsørgere med en aarlig Lønkonto paa 6–700.000 Kr. Det var med Hustruer og Børn tilsammen et betydeligt Antal Mennesker i Vejle, og han følte sit Ansvar. Energisk kastede han sig derfor over de – iøvrigt meget interessante – Forsøg med at tillempe Fabrikationen efter andre og inden for Kakkellovsindustrien hidtil ret ubenyttede Slags Raa-jern, og det gik udmærket. I hele Krigstiden var hans Fabrikker omtrent de eneste i Vejle, som kunde fortsætte uden Standsninger.

FORHUSET I GRØNNEGADE 1926

I 1918–19 opførtes en ny Lagerbygning og i 1919 en ny Administrationsbygning i Grønnegade ved Siden af den gamle Ejendom, saaledes at godt Halvdelen af Fabrikernes $4\frac{1}{2}$ Tdr. Land i 1921 var bebygget med een- og toetages Ejendomme. Aarligt nedsmeltedes godt fire Tusinde Tons Jern, og Fabrikernes Motorer udviklede 681 Hestekræfter. I hans sidste Aar – 1929 – udsendtes de saakaldte »Rundtræksovne«, som blev meget værdsat, og som den Dag i Dag er efterspurgt.

Jævnside Calorifererne oparbejdede Hess ogsaa en Centralvarmevirksomhed, som i 1919 spaltedes i en jysk Afdeling i Vejle og en sjællandsk i København. Den første blev ophævet i 1938, men den anden er ført videre og har vokset sig til en betydelig Virksomhed. Aaret før – altsaa i 1918 – havde Fabrikkerne overtaget det tidligere nævnte store Forhandlerfirma, Matthissen og Dittmann i Bredgade, som indgik i det nydan-

nede Aktieselskab (se senere) og efterhaanden har faaet en betydelig Omsætning. Alt dette er et imponerende Værk, skabt fra ringe Begyndelse alene ved en Mands tekniske Snille, hans Viljekraft og sejge Udholdenhed samt hans sjældne Evner til at kunne knytte de rette Folk til Virksomheden og faa dem til at arbejde sammen med sig.

C. M. Hess var aldrig nogen Bogens Mand. Han læste sine Aviser grundigt for at følge med i Dagens Spørgsmaal, men han havde aldrig haft Tid til Studier.

Derfor havde han heller ingen større teoretisk Uddannelse paa den rationelt og videnskabeligt begrundede Opvarmnings tekniske Omraade. Tværtimod mødte han altid Teoretikere med en vis Mistillid. Fra sin Ungdom havde han imidlertid hyppigt staaet over for Opgaverne at forbedre en Ovns indvendige Indretning, og som den kloge Praktiker han var, havde han forstaaet at tilegne sig et fortræffeligt, naturligt Begreb om Problemerne og havde Evne til at slutte op forrest i Udviklingen, efterhaanden som den skred frem.

Han søgte Impulser, hvor han kunde faa dem. Saaledes bragte han altid noget nyt hjem fra sine Udstillingsrejser til Udlandet, enten nye Ideer eller nye Maskiner. Han var i 1889 og i 1900 nede paa Verdensudstillingen i Paris, det første Aar ledsaget af sin Svoger *Emil Brincker* og sidste Gang af Konsul og Fru *Windfeldt-Hansen*. Fra sin første Pariserrejse hjembragte han en ny Formemetode, den saakaldte Brætformning, som var meget praktisk ved Kakkellovnsarbejdet, fordi den muliggjorde en Økonomi med den faglærte Arbejdskraft ved Masseproduktionen, idet man hurtigt kunde oplære Ufaglærte til denne

FABRIKKEN I ENGENE

Længst til højre ved Lagerbygningen ses Resterne af Haven.

Formning. Allerede i 1892 var den i fuld Gang paa Fabrikken, og det nye Støberi, som blev opført i 1897–98, blev bygget specielt med denne Teknik for Øje. Endvidere var Hr. og Fru Hess til Udstillingen i Stockholm i 1898, og omkring 1902 tog de sammen med Konsul *A. Schjøth* en Tur ned langs Rhinen til Udstillingen i Düsseldorf. Her blev Hess alvorligt syg af Gastrisk Feber, men kom sig under sin Hustrus omhyggelige Pleje.

Hyppigere og hyppigere krævedes hans Tilstedeværelse i København, ogsaa af Hensyn til sine Hverv inden for Jernindustrien (se senere) – saa ofte, at han saa en Fordel ved i 7–8 Aar at leje en Lejlighed paa Sct. Annæ Plads for at slippe for de dyre Hotelophold,

Han var et lynhurtigt Hoved, lysvaagen over for alt, hvad der skete inden for hans Fag, altid lydhør overfor ethvert godt Raad, ligegyldigt hvor det kom fra, og altid i Stand til gennem Væv og Snak at slaa ned paa en Sags Kerne. Baade som Forretningsmand og som Industrileder kunde han maaske til Tider synes lidt afgjort i sine Standpunkter, men ellers havde han jo aldrig naaet de store Resultater, og han var skattet for sin store Redelighed i al sin Handlemaade. Han følte sin Gerning som et Kald, og hans Arbejds-glæde, hans Skaberglæde var blevet en Del af ham selv.

Ved alle hans Jubilæer kredsede hans Tanker især om hans Funktionærer og Arbejdere og den gode Forstaaelse mellem dem og ham. I 1901 sagde han saaledes til Arbejderdelegationen om Formiddagen: »De ved, at det er min kæreste Beskæftigelse at færdes paa

Værkstederne mellem mine flinke Arbejdere, og jeg er jo nødt til at kritisere, naar der er noget i Vejen. Tak, fordi De kom og for Deres alt for store Opmærksomhed, hils Deres Kammerater og sig dem, at jeg som hidtil vil skifte Sol og Vind lige, og at De altid vil finde mig der, hvor Ret og Besindighed raader«. Om Aftenen udtalte han til dem alle: » . . . Naar det er lykkedes os at arbejde Forretningen frem til at indtage en Førerstilling, da er det sket ved godt Samarbejde, og det er aldeles klart, at vi kun kan bevare denne Stilling ved ærligt og trofast at arbejde sammen med hinanden«.

Ved sit sidste Jubilæum – i 1926 – priste han den gensidige Forstaaelse mellem Arbejdsgivere og Arbejdere »naar man skal have Læsset trukket, spænder man ikke en Hest foran Vognen og en bag Vognen, men man sætter de to Heste ved den ene Ende. Saa gaar det, og det er det, vi hidtil har gjort. Imidlertid skal vi gerne længere frem endnu, og saa er der et Ord, som passer lige saa godt paa en Fabrik som paa en Mand, nemlig dette: Følg ej med Strømmen, men følg med Tiden, hvis du vil holde dig ung i Striden«.

Efterhaanden havde Hess ogsaa faaet skabt sig en prøvet Stab af Medarbejdere, som var vokset op med ham og tillige delvis oplært af ham, en Række af faste og solide Støtter, som følte deres Samhørighed med og en ubrydelig Trofasthed overfor ham og Fabrikkerne.

For at begynde med Toppen var der den gamle, elskede »Jois«, alias *Theodor Jørgensen*, der havde været ved Fabrikkerne fra deres første Begyndelse paa en Gang som Bogholder, uundværlig Butiksmand og dygtig Rejsende. Efter ham fulgte *Martin Sørensen*, der som ganske ung var kommet ind paa Kontoret fra Dampskibsekspeditor Otto Hansen (se senere), som anbefalede ham med de faa Ord: »bedre Mand kan De ikke faa, Hess«. Og saadan var ogsaa *M. Sørensen*, en dygtig, retlinet Mand, agtet og afholdt indenfor Jernindustrien, en Medarbejder, som *C. M. Hess* stolede paa og støttede sig til, og som til Gengæld med hele sin store Energi gik op i Fabrikernes Trivsel og gjorde Arbejdet her til en daglig Glæde for sin Chef, som han beundrede og elskede med næsten sønlig Kærlighed. Han blev en trofast Ven af Familien, og det var naturligt ham, som *C. M. Hess* senere – i 1919 – gjorde til merkantil Direktør. Han døde i 1939.

I Støberierne var den dygtige Støbemester *A. S. Lie*, nok nu og da lidt stædig og heller ikke altid saa nem at bides med, men uforlignelig trofast. Hver Lillejuleaften kom »Madam Lie«, som det hed dengang, op til Familien Hess med Marcipanfigurer til Børnene, som vidste, hun kom, og allerede sad og glædede sig til de lækre Sager i hendes Kurv. Til Gengæld vandrede hun altid hjem med en Julegaas, som det var blevet Tradition, at de øverste Funktionærer hvert Aar fik af Hr. og Fru Hess. Ved Siden af Lie var der den anden Støbemester *Chr. Therkeldsen*, som, da Lie døde, blev ledende Støbemester i de to Støberier i Fabrikkerne, baade det mindre i den gamle Fabrik og det store i den nye.

Blandt Smedene var »Christian Formand«, som han kaldtes, *Christian Christensen*, en stor, stærk Mand med graat Fuldskæg. Altid bevægede han sig med sindige Skridt og Hænderne dybt begravet i Lommerne. Han var *C. M. Hess*' højre Haand, nok ret selvlært, men dygtig og god Ven baade med Arbejdsgiver og Arbejdere. Han havde sin egen, ligefremme Maade at tale til Hess paa, dog uden nogensinde at tabe Respekten. Og trak det

C. M. HESS' ARBEJDERE DRAGER PAA SKOVTUR
C. M. Hess ses staaende ved Siden af Vognen.

op til lidt »Knas« paa Værkstederne, behøvede han blot at vise sig, for at der atter faldt Ro over Gemytterne.

En anden dygtig Smed var *Andreas Chrstrup*, en sand Kæmpe, som ledede det første Beslagværksted i den nye Fabrik. Videre »Mads Peter«, d. v. s. *Mads Peter Sørensen*, som rejste om i hele Landet og ledede Opsætningen af større Kirke- og Komfuranlæg. Naar en af Familien rakte ham Haanden, saa greb han den i sin brede Næve og trykkede den saa fast, saa den sad som i en Skruestik. Men dette kraftige Haandslag var netop Udtryk for hans store Ærlighed og Trofasthed. Han elskede Familien Hess, og hele hans Liv gik ud paa at dunke fast, at Navnet C. M. Hess var det, der havde den bedste Klang i Landet!

Der var flere endnu: Modelsnedkerformand *I. P. Nielsen*, Maskinmester *Christian Lassen*, Formand i Maskinværkstedet *Ditlev Lassen*, Fornikler *Jørgen Kristensen* og Lagerforvalter *Peter Sørensen*, som blev gift med Kammerraad Rasmussens Enke og derfor altid kaldtes »Kammerraaden« af Kammeraterne. Nogle Aar efter flyttede han med sin Kone til Hjørring. Det er dog umuligt at nævne alle disse gamle Funktionærer, som gennem Aarene var Mellemedet mellem C. M. Hess og hans Arbejdere og i høj Grad bidrog til de stabile Forhold paa Fabrikkerne.

Hans politiske Modstandere erkendte ogsaa, at selv om han nok var en meget konservativ Mand, var han dog i Besiddelse af et betydeligt Frisind. Han var, hvad vi populært

C. M. HESS ANKOMMER TIL KONTORET I GRØNNEGADE JUBILÆUMSDAGEN 1926
Ved Indgangsdøren staar hans ældste Søn Christian (ses i Profil) og Svigersønnen Jørgen Falck.

kalder et Mandfolk, og hans gammeldags, patriarkalske Myndighed var parret med varm Forstaaelse overfor alle sine Undergivne, som vidste, at de roligt kunde gaa til ham med alle deres Bekymringer. Naar han i sine yngre Dage kom gennem Fabrikkerne og saa noget, som ikke tilfredsstillede ham, smed han Frakken og tog selv fat for at vise Arbejderne, hvorledes de skulde bære sig ad. De følte Kammeratskabet med denne Arbejdsgiver, som kunde sit Fag til Bunds baade som Former og som Smed, og som selv havde begyndt som dem. De elskede og beundrede ham, og mange blev hos ham hele deres Liv. Naturligvis kunde der alligevel komme Konflikter paa Fabrikkerne, her som andetsteds, men, skrev Vejle Social-Demokrat ved hans Død, »vi ved, at Arbejdernes Tillidsmænd satte Pris paa C. M. Hess som Modpart i Forhandlinger«.

Gerne holdt han sig underrettet om deres hjemlige Kaar og hjalp, hvor det tiltrængtes. Medens Fabrikken endnu var mindre, indbød han hvert Aar alle sine Arbejdere med Hustruer ud paa en Skovtur i Charabancs, belæsset med Madkurve, og Udflugten endte gerne i en af Kroerne i Pjedsted Spang eller i Grejsdalen, hvor man legede og dansede. Han var naturligvis selv med og altid den gladeste af dem alle. Efterhaanden som Fabrikken voksede, var den Slags Ture uoverkommelige, men i 1896 oprettede han og Fru Hess et Legat paa 20.000 Kr. til Fordel for gamle Funktionærer og Arbejdere, og ved stadige Til-

C. M. HESS' KONTOR I GRØNNEGADE PAA JUBILÆUMSDAGEN I 1926

skud er dette Legat nu vokset til ca. 75.000 Kr. Endvidere skænkede han og Fru Hess ved deres Sølvbryllup i 1905 dem et Alderdomshjem paa Grejsdalsvej med ti et- og to-Værelses Lejligheder.

I 1919 omdannedes Virksomheden til et Aktieselskab under Navnet »C. M. Hess' Fabrikker« med Hess' næstældste Søn og hans førnævnte mangeaarige, handelskyndige og dygtige Medhjælper M. Sørensen som Direktører. Selv beholdt han Formandspladsen i Bestyrelsen, hvori ogsaa indtraadte hans ældste Søn, hans to Svigersønner, nuværende Amtmand *Vilm. Topsøe* og Civilingeniør, Direktør *Jørgen Falck*, samt Bankdirektør *Jacob Petersen*, der blev Næstformand.

Meningen var naturligvis den, at Hess nu paa sine gamle Dage skulde kunne lettes for noget af Dagens opslidende Arbejde, men saaledes blev det kun delvis. Stadig var han den, som ledede og dirigerede. I 1926 holdt han den sidste af den Række af Fester, hvormed han havde fejret Fabrikernes store Mærkedage. 40 Aars Jubilæet i 1916 var faldet midt under Krigen, og han havde derfor kun festligholdt Dagen privat. Dog var der strømmet ind med Deputationer, Lykønskninger m. m., og hans Funktionærer og Arbejdere havde foræret ham en Bordlampe af Sølv. Det kunde heller ikke helt undgaas, at Festen nu i 1926, altsaa i Anledning af 50 Aars Jubilæet, i nogen Grad blev paavirket af den dystre Efterkrigstids skarpe politiske Modsætninger i Folket, Uroen paa Arbejdsmarkedet og navnlig

af de store økonomiske Vanskeligheder, saaledes som Hess udtalte i en af sine Taler: » og vi staar endnu midt i en vanskelig Krise, men det er mit faste Haab, at naar vi fortsætter i Enighed, som hidtil, vi da ogsaa nok vil slippe uskadte gennem denne«.

Til Middagen i Haandværkerforeningen var samlet Forhandlerne fra hele Landet, Funktionærerne, den nærmeste Familie og Vejles Honoratiores, ialt ca. 250 Mennesker, og i Fagforeningens Lokaler Fabrikernes mange Hundreder af Arbejdere. Byen var smukt pyntet med Flag, og fra alle, store som smaa, bruste der en hjertelig Hyldest op mod den gamle Fabrikejer. Han var glad og rørt. Ved Middagen udtalte den populære Historie-skriver *Bering Liisberg*, der havde skrevet Dagens Festskrift: »C. M. Hess gennem 50 Aar«, i en Tale, at Jubilaren var en Mand efter Christian IV's Hjerter! Sin store Tale sluttede Hess: »Nu er det jo ogsaa Foraarets gyldne Tid med nyt Liv i Naturen og forhaabentlig ogsaa i Menneskene. Blandt andet er vor syge Krone ogsaa i fremadskridende Bedring. Endelig har vi Tillid og Fortrøstning til, at »han, som har hjulpet hidindtil, han hjælper nok herefter«.

I en Sang, som han lod skrive til denne Lejlighed paa sin Yndlingsmelodi: »I Natten klam og kold«, fortalte han i det første Vers om, da han fik Dampmaskinen, hvis Fløjte gav Tidssignalet for hele Byen. I andet Vers fortsætter han:

Det var den nye Tid,
Der hermed blev indvied,
Og Byen voksed under travle Hænders Flid.
De syv Mand blev til fler,
Der støbtes mer og mer,
Og nu i Dag vi Resultatet ser.
At Værket blev til noget, det skyldtes, som man ved,
I høj Grad Medarbejdernes Flid og Dygtighed;
Thi Folkene gik paa,
Med Glæde jeg det saa,
Den fælles Interesse kunde de forstaa.

Herpaa svarede Funktionærer og Arbejdere i en anden Sang paa Melodien: »Der er et Land, dets Sted er højt mod Norden«. Sangens 2. Vers lyder:

Den første Tid Bedriften var kun lille,
men fremad bar det, frem og atter frem.
Din Forudseenhed, Din Kraft og Snilde
drog Planer frem fra Hjernens dybe Gem.
Du tumled med dem, lagde dem til Rette,
naar andre sov i Nattetimen sen,
og intet kunde Viljekraften trætte,
Du ved dit Arbejd' følte Glæden ren.

C. M. HESS MODTAGES AF ARBEJDERNE I FABRIKSGAARDEN
VED JUBILÆET I 1926

I Dagens Anledning forøgede han Arbejderlegatet med 10.000 Kr. og skænkede det samme Beløb til Udvidelse af Alderdomshjemmet. Endvidere oprettede han et Legat paa 5.000 Kr. i Haandværkerforeningen til Fordel for værdig trængende Borgere, der driver eller har drevet selvstændigt Erhverv, Haandværk eller Handel.

Paa dette Tidspunkt var han alvorligt bekymret for den fædrene Fabrik i Middelfart, som stadig gik tilbage. Tilsidst – i 1928 – købte han næsten alle Aktierne og indtog Formandspladsen i dens Bestyrelse. Under hans Overledelse kom der altsaa til at eksistere to selvstændige Aktieselskaber af samme Slags, men de fleste af Bestyrelsesmedlemmerne kom dog efterhaanden til at gaa igen i dem begge.

Naar C. M. Hess bestemte sig til at overtage Fabrikken i Middelfart, havde det dog først og fremmest sin Grund deri, at *Hans Hess* ikke havde efterladt sig nogen Søn, og at der følgelig var Fare for, at den kunde komme under fremmed Ledelse. Det maatte ikke ske. Han huskede sine Forældres Ønske om, at Virksomheden blev i Familien, og det var ham derfor en Pligt at opfylde dette – og vel ogsaa en Glæde at være i Stand til det.

Som ung Mand var han draget ud for at være sig selv, og vel var det lille Støberi, som hans Fader havde kæmpet saa haardt for at holde gaende, i Mellemtiden blevet til en stor Fabrik. Men Stedet var det samme, hvor han havde staaet sin Læretid ud og slidt

sine første Svendear. Det var nu hans og hans Børns Sag at holde Navnet Hess levende i Middelfart, og det har nok været med bevægede Følelser, at han som Ejer af »J. S. Hess og Søn« atter knyttedes til sin Fødeby.

OFFENTLIGE OG PRIVATE HVERV

EN fremragende Mand faar sjældent Lov til at nøjes med sit eget – heller ikke C. M. Hess. Til at begynde med kom han ind i Skatteligningskommissionen og var her i en Aarrække. Hans Fader havde været Medlem af Middelfart Byraad, og hans Broder Peter var det nu. I 1891 kom man til C. M. Hess og tilbød ham Plads i Vejle Byraad. Han havde daarligt Tid til det, og kun modstræbende tog han mod Tilbudet om at lade sig opstille. Ved Valget kom han altsaa ind i Bystyret, valgt af de lavestbeskattede, men allerede i det for ham særligt vanskelige Aar 1894 efter Fabriksbranden gav han op. Han kunde ikke overkomme baade dette og sin Virksomhed. Vejle Amts Folkeblad skrev ved hans Død: »I den korte Tid, Fabrikejer Hess sad i Vejle Byraad, var han aldrig den, der først tog Ordet. Stille, næsten beskedent, gjorde han sine Meninger og Standpunkter gældende, og det var dog den Mand, af hvem de fleste Vejlemenneskers Ve og Vel afhang«.

Den 19. Juli 1892 valgte Byraadet ham til Kommunens Delegerede ved Ekspropriationskommissionen for Anlægget af Privatbanen Vejle–Give (Koncession af 15. Juni 1892). Tillige lykkedes det ham i sin Byraadstid at faa gennemført Anlægget af Privatbanen Vejle–Vandel (nu Vejle–Grindsted), skønt Byens Købmænd var meget imod den. Dens Koncession er dateret 6. November 1894, og den aabnedes for almindelig Trafik den 10. September 1897.

Ogsaa i Vejles indre Liv tog han livligt Del, først og fremmest dens Haandværkerforening og Tekniske Selskab, som jo ogsaa omfattede det, som stod hans Hjerte nærmest. Allerede i 1887 indvalgtes han i Bestyrelsen for den første, og da denne den 7. Oktober 1890 stiftede det Tekniske Selskab, var han selvskrevet til ogsaa at indtræde i dets Bestyrelse og var med til Aaret efter at oprette Vejles tekniske Skole. Han støttede baade Selskabet og Skolen med Penge, men medens han udtraadte af Selskabets Bestyrelse i 1919, blev han siddende i Haandværkerforeningens Bestyrelse til sin Død, fra sit 50 Aars Jubilæum i 1926 som dens Æresmedlem.

I 1902 ønskede man en »god Mand« ind i Ledelsen af Vejle Bank, og Valget faldt straks paa C. M. Hess. Han modtog Valget den 28. August s. A. og blev siddende i Repræsentantskabet til sin Død.

Disse Hverv tog selvfølgelig meget af hans Tid. Mindre krævende i saa Henseende var Bestyrelsen for »Friboligen for ældre, trængende, næringsdrivende Borgere i Vejle«, i hvilken han indtraadte den 19. Juni 1909 og valgtes til Formand det følgende Aar. Han varetog Hvervet lige til den 25. August 1924. Ligeledes var han Medlem af Bestyrelsen for flere mindre Virksomheder, for Eks. Grejsdalens Stole- og Møbelfabrik og Vejle Bolte- og Møtrikfabrik.

Længe havde han holdt sig fri for Hverv, som krævede hans Fraværelse fra Vejle, og han – ligesom Broderen Peter og adskillige andre Jernstøbere – var i 1895 ikke gaaet ind i den netop dannede Forening af Fabrikanter i Jernindustrien i Provinsen, maaske ogsaa fordi han derved mente lettere at kunne holde sine Arbejdere udenfor Fagforeningen. Hans Virksomhed var derfor, som nævnt, heller ikke indblandet i Lockouten 1897. Under Udsigten til en mere afgørende Arbejdsstrid meldte han sig omsider ind i Fabrikantforeningen og i den ligeledes nydannede Arbejdsgiverforening i Vejle, i hvis Bestyrelse han indvalgtes den 8. Oktober 1897 og forblev der til sin Død.

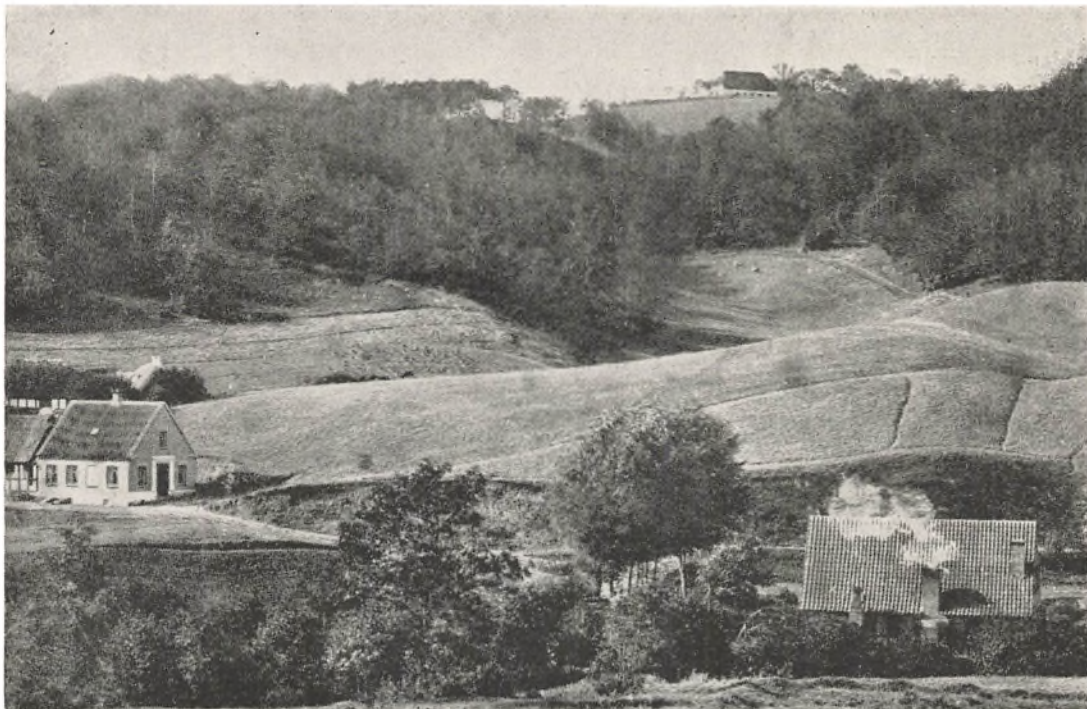
I 1900 traadte Fabrikant *N. A. Christensen* fra Nykøbing Mors (Morsø Støbegods) ud af Fabrikantforeningens Bestyrelse og var ikke til at bevæge til at modtage Genvalg. Man henvendte sig derfor til *C. M. Hess*, som modtog Valget den 21. Oktober s.A. Han forblev i den til den 6. Oktober 1922, da han trak sig tilbage fra den direkte Ledelse af sine Fabrikker. I Fabrikantforeningens Jubilæumsværk 1895–1930 skriver Sekretær, cand. polit. *Søren Christensen*: »Fabrikejer Hess havde gennem disse 22 Aar paa sin rolige, stilfærdige, men dog ikke mindre virkningsfulde Maade deltaget i Foreningslivet og været med til at løse de mange og store Opgaver, Tiden bragte. At han ogsaa omfattede Foreningen og dens Medlemmer med særlig Omsorgsfuldhed viser alene dette, at han, da Foreningen i 1923 oprettede sin Understøttelsesfond, ydede et smukt Bidrag dertil«. Til lige havde han fra 1911 til sin Død Sæde i Kontroludvalget for Jernindustriens Ulykkesforsikring.

Hans meget betydelige Indsats for dansk Jernindustriens Udvikling fik sin Paaskønnelse i Jubilæumsaaret 1901 – den 18. April – med Ridderkorset af Dannebrog og i det næste Jubilæumsaar 1916 – den 31. Marts – med Dannebrogsmændenes Hæderstegn.

PRIVATLIVET

Vi kender nu *C. M. Hess* som den dygtige Fabrikejer og store Foregangsmand. Hans anden Side, Privatmanden, var Mildhed og Sindets Finhed. Han var hjertensgod med en inderlig Kærlighed ikke blot til sin Kone og Børn, men til alt, som var sundt og ædelt i Mennesker. Alle i Byen havde kun Lovord over ham. Aldrig svigtede han det oprindelige og sande i sin Natur, og aldrig gik han paa Akkord med sig selv. Han nærrede Ærefrygt for Livet, som han betragtede med dyb Alvor.

Set med Nutids Øjne levedes der beskedent, men lykkeligt og harmonisk i de lavloftede Stuer i det gamle Forhus i Grønnegade – et ubrydeligt Sammenhold, der var et lysende Eksempel for hele Byen. Den trefags store Dagligstue var naturligvis i Firserne møbleret i Datidens Klunkestil, altsaa med Mahogni (senere Nøddetræ), Plyds og uldne Frynser. Videre var der i Stuen et Par Etagèrer med Nips, Pretiosa samt Mængder af Fotografier, saaledes som man brugte det dengang. Op ad den ene Langvæg stod Klaveret, hvorpaa Fru Hess spillede flittigt – og Børnene senere øvede sig. Ligeoverfor i Hjørnerne ved Vinduerne var der Palmer og *Aspidistria* samt en Hjørnesofa med et lille Bord foran. Omkring

GREJSAADALEN I HALVFJERSERNE

*Til højre Hammerværket og til venstre Huset, hvor Fru Emma Hess boede hos sin Moder.
Billedet sidder i Fru Emma Hess' Brevpresser og var en af hendes kærester Erindringer.*

det obligate, runde Bord i Midten af Stuen med Petroleums-Hængelampen ovenover sad Hess om Aftenen i sin Lænestol, dampende paa sin lange Pibe med Porcelæns hoved, Fru Hess og Børnene og læste, syede eller passiarede om Dagens Oplevelser – et Billede af Hjemlighed og Lunhed. Hyggeligt var det for Børnene, at »Mor og Far« næsten altid var hjemme og allerhyggeligst maaske om Lørdagen, naar Arbejdsugen var overstaet, og de havde hentet »Far« paa Kontoret, hvor han sad og gjorde Ugens Regnskab op og sammenlignede det med Aaret forud.

Ved Siden af Dagligstuen laa Spisestuen med de sædvanlige Egetræsmøbler, det runde Bord, Stole og Buffeten med de høje Skabe. Henne ved Vinduet stod et lille rundt Marmorbord med et Bur, hvor Familiens – og navnlig Hess' – kære »Piphans« hoppede fra Pind til Pind. Naar den døde, skyndte Fru Hess sig at sende deres trofaste Smed Chrstrup ud i Byen efter en ny, og han kom hjem med den i Lommen, puttede den ind i Buret, og saa hoppede den glad fra Pind til Pind med et lille Pip ligesom dens afdøde Forgænger, uden at Hess opdagede Dødsfaldet.

Bag Spisestuen var Soveværelset, hvor Forældrene og de mindste af Børnene sov – de sidste i deres smaa Tremmesenge. Ofte, naar der var Gæster, fik de Lov til at lade Døren

staa lidt paa Klem, efter at de var gaaet i Seng, for at de kunde høre de ældre musicere eller tale sammen. Hess holdt ikke rigtigt af det, fordi han var bange for, at Børnene saa ikke skulde kunne holde sig vaagne den næste Dag i Skolen!

Han havde særlige Evner til at samle Venner om sig, fordi man følte Tryghed ved hans retlinede og ærlige Karakter, hans Trofasthed og forstaaende, forsonende og livlige Sind. Foruden Familien, altsaa Brinckerne og Hess-Petersens, samt, som senere nævnt, Direktør Steensen var der Grosserer, Konsul *A. Schjøth*, Bomuldsspinderiernes Direktør, Konsul *M. Windfeld-Hansen*, den litterært interesserede Sagfører *Johannes Nielsen*, kaldet Prokuratøren, som bragte Fru Hess de nyeste Bøger, den djærve Sømand og tidligere Skibsfører, nu Det forenede Dampskibsselskabs Skibsekspeditør i Vejle *Otto Hansen*, som altid holdt Hess underrettet om Prisernes Stigen eller Falden paa engelsk Staal og Raajern, og som var hans Mellemed ved Indkøbet heraf. Tillige meddelte han ham altid i god Tid, naar han kunde vente en Ladning Cinders eller lignende. Videre var der Landstingsmand, Toldforvalter *E. V. Martensen* (se senere), og til Vennekredsen maa ogsaa henregnes den aarhusianske Øjenlæge, Dr. med. *J. Eriksen*, der var gift med en Dame fra Vejle, samt *Emil Pouplier* i Hamborg, Søn af Fru Hess' ældste Søster og gift med en af sine Kusiner fra Hammerværket. Han handlede med tysk Jern, Staal m. m., og Hess købte hyppigt hos ham, hvad han skulde bruge af den Slags.

Det var jo en glad og selskabelig Tid, ikke væsentlig forskellig fra de mange kendte borgerlige Milieuskildringer fra 1800-Tallet. Foruden de almindelige Selskaber holdtes ogsaa hyppigt særlige Herreselskaber, saaledes som det dengang var Skik og Brug. Børnene spiste da altid for sig selv ved et lille Bord, ivrigt optagne af, hvad der foregik i de Voksnes Lag. For Stemningen var altid fornøjelig. Alle skulde holde Taler, hvorunder den ene ofte afbrød den anden til stor Moro for alle.

Ved de blandede Selskaber, altsaa hvor Koner og Døtre var med, blev der gerne sunget og spillet, saa det klang gennem Huset og langt ud paa Gaden. Hess holdt meget af Musik og gik ofte og nynnede gamle Melodier eller Fædrelandssange, især »At køre vatten og køre ved« eller »I Natten klam og kold«.

Han var egentlig ingen ivrig Kortspiller og vilde helst sidde og passiare i en Krog. Naturligvis tog han dog nu og da en Tørn med ved et Spillebord, mest henne hos Svogeren Emil Brincker i hans smukke Hjem i Nørregade Nr. 18 paa Hjørnet af Flegborg. Her var der i den øverste Etage en Stue, kaldet »Kvisten«, som havde den særlige Romantik, at det skulde være her, at Hess i sin Tid friede til sin Emma. I alt Fald staa der i en Sang, skrevet til deres Sølvbryllup af Konsul *A. Schjøth* til Melodi af Brudevalsens af »Et Folkesagn«: »Ja, du var heldig, heldig, oh Hess, da du paa Kvisten fandt din Emma«. Heroppe spillede ofte et Slag Kort.

Det har nok været ved den livlige, sydlandske L'hombre, som op i 1800-Tallet spillede langt mere i Herrekredse end den mere engelske, tavshedsprægede Whist. Man husker endnu Billedet af et saadant L'hombreparti. Midt i Stuen Spillebordet og ovenover en Hængelampe eller i Mangel deraf et tændt Lys ved hver Plads. Henne ved Siden et lille Bord med

Rom, Sukker og varmt Vand. Rundt om Spillebordet sad de fire Spillere, her vel oftest Emil Brincker, C. M. Hess, Prokuratoren og Dampskibsekspeditionen, alle med deres Toddyer, Æskerne med Jetons og i Mundvigene en Cigar eller en mellemlang Pibe med stort Hoved. Der er dyb Alvor over det hele, og bestandig pustes der Røg ud i den allerede røgfylde Stue, men pludselig slaas der en Trumf ud paa Bordet med et drønende Slag med Knoerne – voldsom Latter, hvorefter Kortene smides aabenlyst op. Der lees og diskuteres, Kortene fordeles paany, der meldes, og et nyt Spil begynder. Engang slog Hess i Ivrigheid saa haardt i Bordet, at et Stykke af Form som et Strygejern faldt ud. Der ses endnu tydeligt Mærker deraf i Bordet, som nu ejes af Hess' ældste Datter.

Derimod interesserede han sig levende for Politik, selv om han aldrig tænkte paa at blive aktiv Politiker, men nøjedes med i en Aarrække at være Valgmand ved Landstingsvalgene i Kredsen. I sine unge Dage sluttede han sig en kort Overgang til Venstre, men snart svor han til Estrups Fane. Mange Aftentimer sad han og Toldforvalter Martensen der, som nævnt, var Landstingsmand og ligeledes tro Estrupper, og diskuterede Døgnets politiske Spørgsmaal. Navnlig sidst i Halvfemserne, altsaa i de for Højrepartiet saa kritiske Aar op mod Systemskiftet, kunde de blive saa ivrige, at det slog Gnister – selv om de i Virkeligheden var ganske enige!

Mest udviklende, ikke mindst for Børnene, var det, naar der kom Gæster, som kunde fortælle noget udenfor Dagliglivets Foreteelser. Først Grossmutter. Hun havde været en indtagende Blondine med en smuk Sangstemme og vilde i sin Ungdom have været Skuespillerinde. Som alt nævnt var hun en begavet og myndig Kvinde, som tillagdes et stort Fond af Visdom. Hun blev derfor ogsaa spurgt til Raads om de forskelligste Ting, lige fra Sygdomstilfælde til naar der var opstaaet Vanskeligheder mellem en Mand og hans Kone.

Naar hun af og til boede i Vejle hos sin Søn Emil, tilbragte hun ogsaa mange Aftener hos Emma og hendes Mand i Grønnegade. Naturligvis var det spændende for Børnene at høre hende fortælle om sin Ungdom i Tyskland og om, hvorledes hun i 1842, 29 Aar gammel, havde rejst de 100 Mil fra Westphalen til Danmark. Grossvater var rejst i Forvejen, og hun fulgte et Par Maaneder efter, en seksten Dages Rejse i November Maaned ad besværlige Veje alene med sine tre ældste Børn i en gammeldags Vogn med et vandtæt Lærredssejl spændt henover nogle runde Buer, altsaa en Slags Præievogn. Her var Familiens Kufferter og en stor Familieseng, og her levede de Nat og Dag med Undtagelse af et Par Dages Hvile i en Kro ved Hamborg.

Nu agtede og beundrede hun sin Svigersøn, og de kunde tale sammen om alle Emner, ogsaa de nationale. I de lange Vinteraftener sad de da og drøftede Problemerne ved dampende Toddy'er, og Bølgerne kunde gaa højt til stor Fornøjelse for Børnene, som sad omkring og hørte paa dem. Hun var jo født i 1813 og var fra Barndommen indpodet Had til Napoleon. Med Stolthed talte hun om det tyske Riges Enhed og var begejstret for Bismarck, hvorimod hun ikke brød sig om den nye Kejser, Wilhelm II.

Efterhaanden kunde hun vort Sprog rigtig godt, men alligevel talte hun altid Tysk til Børnene, som imidlertid gerne svarede hende paa Dansk. I sine sidste Aar – hun blev 92 –

var hun næsten en sagnagtig Kvindeskikkelse, som altid saas siddende ved et Vindu i sin Stue i Hammerværket med en hvid, stivet Kappe over de hvidgraa Haar.

En anden Kilde til interessant Underholdning var den meget belæste og meget vidende *Emanuel Fleischer*, som Hess havde arbejdet sammen med helt fra 1880. Han var højtstaaende Irvingianer, Apostel for Skandinavien og Holland. Fra sine mange Rejser i England var han en fin Kender af gammel engelsk Kunst, og naar han kom til Middag hos Familien Hess, fortalte han om alt, hvad han havde set og oplevet, om Kunst og Stilarter og om engelsk Aand og Hjemliv isprængt fornøjelige Historier, medens Børnene sad omkring ham med aabne Øren og indsugede alt, hvad han fortalte. Det var berigende og fornyende, et Pust ude fra den store Verden. Han var en smuk, kraftig Mand med blaa Øjne og lyst, rødligt Haar. Han døde 8. Januar 1911 i Hamborg.

Sorrig og Glæde de vandre dog tilhobe, og de skaanedes end ikke for dybe Sorger. I 1887 var der en Difteritisepidemi i Byen, og til deres Forfærdelse viste det sig en Dag, at deres to Aar gamle Datter Emma var angrebet. Fru Hess gik netop højstfrugtsommeligt og maatte flytte hen til Emil Brincker, hvor Søsteren Lina holdt Hus for ham, og her hos Broderen og Søsteren fødte Fru Hess sin ældste Søn. Dagen efter døde Emma. I 1893 afgik Emil Brincker ved Døden paa sin 42 Aars Fødselsdag. Derved led C. M. Hess et smerteligt Tab, for Emil Brincker var ikke blot blevet en af hans bedste Venner, men ogsaa en enestaaende Onkel for Børnene. Hans Isenkramforretning overtoges derpaa af Broderen *Carl Brincker*.

Lina Brincker, de Hess'ske Børns højt elskede og selvopofrende Tante »Line«, spillede en stor Rolle i Familien. Ofte styrede hun Hjemmet, naar Hr. og Fru Hess var ude at rejse, og efter Broderen Emils Død overlod Hess hende Stueetagen i et Fabrikken tilhørende Hus, der laa med Facaden ud til Dæmningen. Herfra kunde hun saa let komme over til Børnene blot ved at gaa gennem Fabriksgaarden. Ovenover hende boede Kammerraad Rasmussens Enke, men da hun, som nævnt, giftede sig med Lagerforvalter Peter Sørensen og et Par Aar efter rejste med ham til Hjørring, fik Tante Line Førstesals Lejligheden. Senere, da hele Huset maatte inddrages til Værksted, flyttede hun hen paa Jernbanestationspladsen, hvor hun døde 1929.

TANTE LINE

HØJDEPUNKTET for Familien i Grønnegade var naturligvis Julen. Alene Forberedelserne hertil var en Fest, og de maatte paabegyndes i Tide, da der var saa meget, som skulde naaes. Allerede fra Begyndelsen af December, naar Dejgen til de brune Kager blev lagt, var der Stemning og Forventning i Huset. Fru Hess havde bedt Fætre og Kusiner om deres Ønskesedler i god Tid, da hun gerne vilde give, hvad de virkelig ønskede sig. Alt indkøbtes med en kærlig Tanke paa hver enkelt, og at denne Omhu blev værdsat, kan ses af efterstaaende Brev fra C. M. Hess' Søsterdatter, Fru *Andrea Behrendt*, skrevet med Tanken paa denne Bog:

Kære Kusiner og Fætre.

I de sidste Dage har jeg – ved Tanken om 100 Aarsdagen – forsøgt at binde en lille Mindekrans for den ene af mine Æventyronkler, min kære, højt beundrede Onkel Christian. Der bliver sikkert i disse Dage sagt mange smukke og rigtige Ord om hans Størværk og Storsind, men smaa Ting kan undertiden ogsaa sige noget.

Jeg vil begynde med den – ogsaa moralske Støtte – Moder havde i sine Brødre. Det at vide, at man altid kunde henvende sig til dem, ved jeg, har betydet meget for hende.

Nu, da jeg selv jævnligt kommer paa Københavnsbesøg, forstaar jeg fuldt ud, hvad det betød, naar Onkel Christian trods sin Optagethed af lange, vigtige og anstrengende Forhandlinger i Fabrikantforeningen alligevel kunde afse Tid til rolige og hyggelige Besøg hos Moder, altid med en »Tut« meget fornem Konfekt fra »Demant«, der duftede over hele Hjemmet og blev nydt, og næsten altid med en Indbydelse til en Aften i »Det kgl.« eller i Dagmar-teatret. Vi var feststemte, naar Moder skulde afsted, og Morgenen efter, naar hun fortalte om Stykkets Indhold, citerede en Replik af Fru Hennings eller Jerndorff og meddelte os det Indtryk, det sete og hørte havde øvet paa hende. Ja, det hører til gode Minder og har – hvem ved? – maaske bidraget til ens Interesse for Teater!

Saa var der Julepakkerne! Og der maa vi i høj Grad have den elskelige Tante Emma med. Hvem fik saadanne Julepakker – nej, Kasser! – som vi? De var inspireret af en Ønskeseddel, som paa Opfordring fra Tante Emma var blevet sendt allerede sidst i November, indkøbt og pakket med Omhu, Sirlighed og Betænksomhed, saa de hver Jul blev pakket ud under megen Andagt og Jubel. Et lille enkelt Træk, som understreger den sædvanlige Betænksomhed: En Gang var en af Gaverne et Stykke yndigt, hvidgraat Kjoletøj, og med i Pakken var lyserødt Silketøj til Vest, sorte Fløjlsbaand til Besætning og endda Silke til at sy den med. Det skælvede lidt om Moders Mund, da hun fik sagt: den kære Tante Emma!

Og Tante Emmas Breve, de var Moder en Inspiration til ikke at tabe Modet og yderligere en Nydelse at læse i ren sproglig og udtryksmæssig Henseende. Jeg har altid nydt at faa Lov til at læse dem, kloge og kærlige, som de var.«

Ogsaa mange andre skulde have Julepakker, og Travlheden var stor. Der skulde brases og bages, og om Aftenen sad Familien i Spisestuen, klippede og flettede Julestads. »Far« satte Flag og Lys paa Træet, og med sit lune Glimt i Øjet og et muntert Ord paa Læberne overvaagede han, at »Mor« og de store Børn fyldte Kurvene og hængte Tingene op paa Grenene. Naar Træet var pyntet, blev det staaende i et Hjørne af den lange Spisestue, dækket af en stor Skærm, og ingen vovede at kigge ind til det.

Tante Line holdt af at holde sin egen Julefest, og Lillejuleaften kom hun derfor over til dem med »Julemanden«, d. v. s. en stor Dukke klædt som Postbud, bærende en Grangren med Lys paa og belæsset med Julepakker. Der var baade Legetøj og af hende selv smukt broderede eller strikkede Ting, og naar alt var pakket ud paa Bordet, var det svært at sige, hvis Ansigter straaledede mest, Tantes eller Børnenes.

Juleaften gik hele Familien i Kirke, og naar den atter kom hjem, omfavnede »Far« dem alle ude i Entréen og ønskede: Glædelig Jul. Julegæsterne var Onkel Emil, Tante Line og en gammel Arbejderenke, *Mette Marie Thodesen*, kaldet »Mies«, som var et højt skattet og uundværligt Faktotum i Hjemmet.

Julemaaltidet stod paa Bordet, og ved Gaasen hævede Hess sit Glas, og idet han saa hver enkelt i Øjnene, ønskede han atter en glædelig Jul. Naar der var spist, udløstes Spændingen. »Far« tændte Juletræet, aabnede Dørene, og der stod Træet i al sin straalende Glans. Haand i Haand i en lang Kæde gik de omkring det syngende »Glade Jul«, hvorefter Hess bevæget mindede om Alvoren, der dannede Baggrunden for Juleglæden. Saa begyndte Udpakningen af Gaver, og snart flød Gulvet med Legetøj, Nyttisager, Bøger og meget andet, og under dette brændte Lysene paa Træet ned. Andægtige sad alle for at se det sidste Lys slukkes.

1. Juledag gik Familien i Kirke og derfra hen til »Onkel Petersen«, d. v. s. til Tømrermester Jørgen Petersen og Tante Pauline for at ønske til Lykke paa hans Fødselsdag, og 2. Juledag tilbragtes hos Onkel Emil og Tante Line. Et Par Juledage var de ogsaa i Grejsdalen hos Fritz Brincker paa Hammerværket og Carl Brincker paa Holms Mølle.

FRU EMMA HESS 1889
med sine to ældste Børn, Julie og Christian.

Nytaarsaften vandrede Børnene først rundt hos Familie og Venner og skød Nytaar ind med smaa Pistoler med »Knald«, og alle Steder blev de vel modtagne og trakteret med rare Sager. Lidt før Kl. 24 samledes hele Familien. »Far« tog sit Ur frem, hver fik et Glas Vin, og paa Slaget ønskede han hver især et glædeligt Nytaar, alvorlig og meget bevæget, som han kunde være i saadanne Øjeblikke. Formiddagen derefter gik med Modtagelse af Nytaarsgratulanter og Nytaarskur hos Amtmanden. Paa Hellig tre Kongers Aften stod der altid en trearmet Lysestage paa Bordet med alle Lys brændende, og for sidste Gang tændtes Juletræet. Dermed var Julen ude.

BAG Fabrikken laa den gamle, dejlige Have, der strakte sig helt ned til »Dæmningen« og efter Børnenes Vurdering syntes meget stor. Lige indenfor Indgangen laa Køkkenhaven, der skiltes fra Blomsterhaven ved et smukt Syrenhegn. I denne Del var der en Græsplæne med mange Rosenbede, indrammet af Buxbom. Her var ogsaa Børnenes Legeplads med Sanddynger, Gynger o. s. v. samt et meget stort Lysthus, der vendte ud mod »Dæmningen«, d. v. s. en smal Gade langs en Arm af Grejsaa, i hvis stille rindende Vand Træerne langs Bredden spejlede sig, saa det om Sommeren blev den skønneste Idyl midt i Byen.

I Sommerens Løb tilbragtes mange Timer her i Haven, og i Lysthuset spiste Familien gerne Frokost og Aftensmad. Her fejredes ogsaa Fru Hess' Fødselsdag den 29. Juli, naar Vejret da tillod det. Saa samledes Familien, Hess-Petersens, Brinckerne og alle Vennerne i den illuminerede Have, og Fødselsdagsbarnet hyldedes i Taler, Sange og Hurra'er. Livligt gik Dansen, til der sluttedes af med et pragtfuldt Fyrværkeri.

Ofte var de ude i Grejsdalen for at besøge Grossmutter, Onkel Fritz og hans Kone, Tante Maren – navnlig i Ferierne. Landevejen derud, som først blev anlagt i Aarene 1878-80, snoer sig gennem pragtfulde Skove. Skønhed og Charme er der over Dalen med Aaen, der slynger sig mellem de skovklædte Højder til begge Sider, snart hævende sig blødt og afrundet, snart stolt og stejlt til de omliggende Marker – snart nærmende sig hinanden, saa de kaster mørke Skygger over den smalle Dalstrimmel mellem sig, snart atter fjernende sig fra hinanden for at give Sol og Luft til frodige Enge. Og naar Aften-aaen lægger sig som et Nattelsør over Dalen, skabes der en Mystik, som i gamle Dage blev til skønne Sagn om et jysk »Elverhøj« med forførelseriske Elverpiger. I sine Forlovelsesdage havde Hess mangan Gang vandret til Fods herud efter den lange, travle Arbejdsdag for at spadsere med »Emma« i de dejlige Sommeraftener.

Paa Grejsdal Hammerværk voksede en stor Flok af Fætre og Kusiner op. Der dyrkedes meget Musik, idet Onkel Fritz spillede en god Violin og hans Døtre Klaver. Naar Familien Hess var derude, kunde det ofte blive sent, før der spændtes for Vognen for at vende hjem.

Hess elskede Naturen. Store Bededags Aften gik Familien altid en Tur ud i de lysegrønne Skove, hvis Skovbund nu var et Tæppe af Anemoner og Violer. Gøgen kikkede, og de mange smaa Bække rislede afsted mod den blaa Fjord. Her var en Skønhed og en Stilhed, som talte til hans Sind. Mangan Sommersøndag foretoges Udflugter med Hest og Vogn, især til Bybæk, men ogsaa længere ud og da som Regel med medbragt Aftensmad.

Op i Halvfemserne fik hele Familien Cykler. Fru Hess kunde dog ikke forlige sig med dette »moderne Monstrum«, men Hess lærte snart Kunsten og var stolt, naar han nu og da en Søndag Morgen fulgt af sine Børn kørte ud ad Vejen til Grejsdal, ofte helt ud til Sandvad, 12 km ude, for at vende tilbage til Frokost. Iøvrigt var Søndagen ogsaa Børnenes Vejningsdag, hvor de alle gik i Optog til Fabriksvægten, og stor var Jubelen, naar en af dem havde taget for rigeligt paa siden sidst.

Nu og da var de paa Besøg hos Onkel Peter i Middelfart, og det var da altid Hess en Glæde at fortælle dem om Byens mange historiske Minder og om sine egne Barndomsdage her. Naar saa Hjemrejsedagen kom, spændte Onkelen sine dejlige Heste, som var hans Stolthed, for Landauern og kørte dem til Strib, hvorfra en Baad førte dem over til Fredericia. Onkel Peter kom ogsaa til dem i Vejle, og han var da altid tidligt oppe for at gaa ned i Fabrikken og se paa, hvad Broderen fabrikerede.

Paa dette Tidspunkt, altsaa op i Firserne, sad Familien i gode Kaar. Af et bevaret Regnskab fra 1886 ses det, at dens Privatforbrug i dette Aar udgjorde 5.089 Kr., hvad omtrent svarede til, hvad Statens højere Embedsmænd havde i Gager, og saa var der endda ikke indregnet nogen Udgift til Husleje og Skat. Det kan have sin Interesse at se, hvorledes en Familie med en saa stor Indtægt brugte Pengene til, idet det bemærkes, at Husfaderen selv kun staar for et Egetforbrug paa 107 Kr.! Familien bestod paa dette Tidspunkt af 2 Voksne, 2 Børn og 2 Tjenestepiger.

PRIVATREGNSKAB 1886.

Husholdningspenge	Kr. 1.753,00
Skrædderregning	- 208,65
do.	- 226,79
Skomagerregning	- 152,80
Løn til 2 Piger	- 140,00
Brændsel	- 206,00
Manufakturvarer	- 780,00
Presenter	- 290,00
Medlemsbidrag til Foreninger	- 78,00
C. M. Hess privat	- 107,00
Vin etc.	- 262,35
Rejseudgifter	- 289,75
do. til København	- 400,00
Billetter til Teater m. m.	- 70,30
Aviser og Læsemappe	- 25,00
Gartnerregning for Haven	- 70,00
Vognleje	- 30,00
<u>ialt</u>	<u>Kr. 5.089,84</u>

I 1894 lod Hess det gamle Hus i Grønnegade nedrive og opførte et nyt og større (det nuværende) med Beboelse paa 1. Sal og Butik og Udstillingslokaler i Stuen. Navnlig havde man længe følt det nødvendigt at udvide de sidste, nu Fabrikken var blevet saa

stor. Huset byggedes af Murermester *C. Christoffersen* efter Tegning af Hess' Svoger, Tømrermester Jørgen Petersen i Samarbejde med Arkitekt *Ludvig A. Petersen*, og ved Grundstensnedlæggelsen paa Kronprins Frederiks og Dronning Louises Sølvbryllupsdag den 28. Juli 1894 nedsattes en lille Æske indeholdende Fabrikkens Prisliste, nogle gangbare Mønter og en Del i det gamle Hus fundne Papirer. Under Opførelsen boede Familien Hess i Nabohuset.

I det nye Hjem var der rigeligere Plads, smukkere Stuer, og Børnene fik ikke blot hver deres eget Værelse, men tilsammen ogsaa en Legestue, hvor de og Barnepigen regerede. Overalt var der indlagt elektrisk Lys, og hvor morede det Børnene »at knibse med Lyset«! Hyggen og Atmosfæren blev dog den samme. »Nissen flytter med«, sagde Hess gerne. Ogsaa her skinnede Solen Dagen lang ind ad Vinduerne til dem, og snart blev alt lige saa fortroligt og hjemligt for Familien som før. Uforandret var der det samme inderlige Sammenhold i Beskedenhed og Pligtfølelse, stadig den samme, grundsolide Familieaand.

Naturligvis var her dog mere herskabeligt, men nu var Formersvenden fra 1875 jo ogsaa paa Vej til at blive Byens største Skatteyder og en af dens mest fremragende Borgere ligesom hans jævnaldrende og gode Ven fra Ungdomsdagene, Vejlenseren *Hans Steensen*, der havde faaet sin første Købmandsuddannelse i Middelfart og nu var Byens store Margarinefabrikant. I 1899 kom Stiftamtmand *V. Bardenfleth* til Byen, og mellem ham og Hess begyndte et Venskab, som ogsaa omfattede Børnene fra begge Familier.

Aldrig havde Hess og Fru Hess dog ønsket at synes mere, end de var i Kraft af hans Dygtighed og menneskelige Egenskaber, og heller aldrig var han paa nogen Maade stolt af sine store Resultater, bare glad – næsten rørende glad – over, at det var lykkedes for ham. »Det er Gud, som har hjulpet mig«, sagde han engang til en Ven af Familien. Ved hans Død skrev Vejle Amts Avis: »Naar han færdedes mellem sine Arbejdere eller i sin By, naar han var midt i det altsammen, saa blev han ved at være den samme, jævne Mand, som da han begyndte, saa menneskelig, saa ægte i sin Elskværdighed, saa god af Væsen«. Og Dagen efter tilføjede Bladet, at Hess »var Haandværker, og det er rigtigt, at dette bliver fremhævet. Han begyndte som Haandværker, og han bevarede Haandværkeren i sig – det laa ham saa nær, han, som vidste, hvad den personlige Indsats betød i ethvert Stykke Arbejde«.

Onkel Emil havde været en stor Blomsterelsker, og Fru Hess arvede hans dejlige, $\frac{1}{2}$ Td. Land store, gamle Have lige overfor det nuværende »Flegborg« og tæt op til det Sted i Engene, hvor den nye Fabrik nogle Aar efter kom til at ligge. Nu havde de altsaa to Haver, idet dog den gamle stadig blev mindre og mindre, fordi Fabrikken i Grønnegade aad sig ind i den for til sidst helt at opluge den til sit nye Støberi i 1908.

Den nye Have laa smukt og blev snart Børnenes kære Fristed. Her anlagdes en Tennisbane og en Legeplads med Gynger, Trapetser og Vipper, omgivet af en frodig Flora af Aurikler, Nelliker og sirlige, buksbomkantede Bede med sjældne Blomster omkring en lille Dam med Guldfisk, hvor en Nisse med løftet Pegefinger vaagede over dem. Da den nye Fabrik var opført, kom en Storkerede med sin Storkefamilie oppe paa Lagerbygning-

BØRNENE 1901

*Fra venstre i 1. Række: Elise, Inger Margrethe, Erna,
i 2. Række: Christian, Harald, Julie.*

gens Tag, højt mod Sky, til at fuldende Idyllen. Ogsaa denne Have blev opslugt af Fabrikkerne, nemlig ved Emailleværkstedets Udvidelse op i 1920'erne.

C. M. Hess elskede nok Hjemmelivet, men han holdt ogsaa af Fest, fordi han gerne vilde se Glæde om sig, og sjældent forsømtes en Lejlighed til at gøre en Dag til noget mere end det sædvanlige. Aldrig gik en Skøn Valborgs Aften, en Mikkelsaften eller en Store Bededags Aften, uden at de mindedes paa traditionel, dansk Maade. Sct. Hans Aften kom Slægt og Venner. Der tændtes Baal i Haven ud til Engene, og medens Flammerne slog højt mod den lyse Himmel, gik alle omkring Baalet syngende: »Vi elsker vort Land«. Rundt om paa Bakkerne langs Aadalen blussede Baal paa Baal – et pragtfuldt Syn, der

lagde sin egen glade, fredfyldte Midsommerstemning over Sindene, og i den dæmrende Nat gik Dansen paa Græsplænen til langt ud paa Morgenstunden. Senere lod Hess bygge en Dansestræde af Træ til Brug ved denne Lejlighed.

Han og Fru Hess var nok vidt forskellige, men alligevel af samme solide Støbning og begge lige praktiske og realitetsbetonede i deres daglige Gerning og Færden. De supplerede hinanden paa den smukkeste Maade. Var han den stærkt optagne Mand med den hurtige Hjerne, men alligevel med en Sindets Vekslen mellem Humor og Alvor, var hun mere ligevægtig, paa een Gang ikke blot den strenge og blide, men ogsaa med et reflektivt og nøgternt vurderende Sind. To hjertevarme Mennesker, lige ud ad Landevejen, hjælpssomme over for hinanden, over for Institutioner og Mennesker.

Kristendommen var det fundamentale i begges daglige Liv. Han var en ivrig og sand Kirkegænger og lagde Vægt paa, at ikke blot Fru Hess, men ogsaa de af Børnene, som var store nok til at forstaa Præstens Prædiken, var med. »I kan vel nok ofre en Time om Ugen i Guds Hus«, sagde han engang til dem. Altid mindedes han sin Konfirmationsdag, saa hyppigt, at Børnene endnu husker Datoen – den Dag, hvor han selv havde afgivet sit Løfte i Middelfart Kirke. I denne sin ureflekterede Barnetro havde han sin Ledestjerne, og i den hentede han Mod til sit dristige Initiativ.

Fra 1903 til 1920 var han Medlem af Sct. Nicolaj Kirkes Menighedsraad, og i Aarens Løb skænkede de Kirken flere smukke Gaver, bl.a. sammen med tre andre gode Borgere en Sum Penge til Glasmalerier og Kalkmalerier i Koret og i 1921 den syvarmede Malm-Lysestage med Indskriften: A.D. 1921 – C.M.H.–E.H. Da endvidere Vejle i Halvfems-erne voksede sig op over de 15.000 Indbyggere, et alt for stort Sogn for Sct. Nicolaj Kirke alene, sammenkaldte C.M. Hess i 1899 en Komité bestaaende af sig selv, Købmændene *I. C. Christiansen, V. Thisted* og Konsul *Schjøth*. Hensigten var Opførelse af en ny Kirke i Byens nordre Del. I September 1901 sattes en Indsamling i Gang. Den gav 50.000 Kr., og Resten af Byggesummen, der var paa 123.000 Kr., betaltes af Komitéen. C. M. Hess og Fru Hess skænkede tillige den nye Kirke den mindste af dens to Klokker. I 1907 blev den indviet og fik Navnet »Vor Frelses Kirke«. Ved sit Forretningsjubilæum i 1901 huskede han ogsaa paa sin Ungdoms Kirke i Middelfart og forærede den et stort Beløb til Anvendelse efter Kirkeinspektionens Bestemmelse.

Fra Hjemmet i Grønnegade havde de Udsigt til Sct. Nicolaj Kirkes gamle Taarn, og ofte tog han Børnene op paa Armen og viste dem Klokkerne gaa, imedens han med fuldtonende Stemme sang »bim – bam – bim« i Takt med Ringningen. Senere, da Familien flyttede ud paa Haraldskær, var det ham en Glæde om Søndagen at høre Kirkeklokken fra Skibet Kirke kalde til Gudstjeneste. Fru Hess udøvede en stor Godgørehed, men altid i det stille. Hun tog sig meget af »Dagmarasylet« og var Kredsforstanderinde i Foreningen for ubemidlede Enker samt Medlem af Sømandsmissionen.

Aldrig skiftede han Farve efter sine Omgivelser – for at takkes dem. Uden at skele til Siderne var han altid parat til at sætte hele sin ranke Personlighed ind for, hvad han ansaa for godt og rigtigt. Fra sin Barndom havde han en varm Kærlighed til sit Fædreland, dets

PRIMITIV FOTOMONTAGE AF FAMILIEN, SAMLET I C. M. HESS' HERREVÆRELSE
Billedet fra en Sang til Sølvbryllupsfesten i 1905.
 Fra venstre: C. M. Hess, Inger Margrethe Hess, Fru Emma Hess, Julie Hess, Erna Hess, Elise Hess,
 Harald Hess og Christian Hess.

Sprog, Flag og kort sagt til alt, som var dansk. Han elskede vore Fædrelandssange, og ethvert nationalt Formaal kunde være sikker paa hans rundhaandede Støtte. Under Forsvarsindsamlingen i 1913 var han saaledes en af Landets største Bidragydere.

I dette ægte danske Sindelag hvilede ogsaa en Troskab og Hengivenhed til vort Kongehus. I 1898 forærede Jyderne dav. *Prins Christian* det nye Slot Marselisborg i Bryllupsgave, og C. M. Hess' Andel i Gaven var Kaminer, Ovne og Komfurer, hvorfor han ogsaa var med til Slottets Indvielse i 1902. Det var ham en Glæde, da dav. *Kronprins Frederik* i 1905 under de store, sydjyske Efteraarsøvelser kom til Vejle og sammen med sin Søn, dav. *Prins Christian*, aflagde et Besøg i Fabrikken i Grønnegade. Da Kong Christian under Jyske Divisions store Øvelser i 1915 spiste Frokost i Hald Skole, hilste han paa C. M. Hess' næstældste Søn, der gjorde Tjeneste som Løjtnant i Frivilligt dansk Automobilkorps og var med til Frokosten, og udtalte til ham, at han godt huskede Besøget i hans Faders Fabrik for ti Aar siden. Var der Kongebesøg et eller andet Sted i Jylland, drog Hess gerne afsted med sin Familie for at overvære det. Da for Eks. Frederik VIII foretog sin histo-

riske Rejse i 1908 op gennem det vestlige Jylland, var Hess med i flere Byer, og i Thisted stillede han efter Opfordring af »Forenede Danske Motorejere« sit Automobil til Raadighed for *Dronning Louise* til en Udflugt til Klitmøller. Motorkøretøjer var jo dengang ikke saa almindelige, og for Eks. havde Kong Frederik ikke dette »moderne Rædselsapparat«. I 1920 stod han med sin Kone og yngste Datter tæt Syd for den gamle Grænse, da Christian X red vor gamle Landsdel ind. Grebet af den vidunderlige Stemning paa denne Genforeningens store Dag løb han i Spidsen for sin Familie ud paa Vejen og stræede Roser foran Kongen paa den hvide Hest.

I daglig Omgang var han altid indtagende ved sin Elskværdighed og sin Ægthed, en glad og fornøjelig Mand, som mødte alle med et kraftigt og hjerteligt Haandtryk, et Par Øjne, som kunde slaa Smut af temperamentsfuld Livlighed, altid parat til et træffende og muntert Gensvar. I Middelfart var hans derværende Familie aldrig gladere, end naar han kom paa Besøg, fordi han altid bragte noget festligt og opmuntrende med sig. Naar imidlertid store Afgørelser stod for Døren, kunde han ogsaa blive dybt alvorlig. Man næsten saa Tankerne arbejde bag hans høje Pande, medens Øjnene ligesom fik en endnu mørkere Farve. I Forbindelse hermed havde han dog to værdifulde Egenskaber – dels den »at kunne lukke den ene Skuffe i og aabne den næste«, som han sagde, d. v. s. en Lethed til at gaa fra en Sag til en anden, hvor forskelligartede de end var, dels den Kunst at kunne slappe af. Han formaaede ligefrem at sove paa Kommando, naar han daglig engang efter Frokost tog sig $\frac{1}{4}$ – $\frac{1}{2}$ Times Lur for derefter at vaagne frisk oplagt til fornyet Arbejde.

Han var lille af Vækst, ret spinkel, men vel proportioneret med mørk Haarfarve ligesom Moderen og altsaa i Modsætning til sine Søskende undtagen Pauline. Hans Ansigt var kønt med kloge Øjne og en livlig Mimik, charmerende munter, som han kunde være. Fru Hess var ogsaa lille, men blond med blaa Øjne, bestemte Træk om Munden og med Aarene en lidt fyldigere Skikkelse. Hun var et ægte Barn af sin stærke og forretningsdygtige Slægt og havde Ambition, men absolut ikke i Retning af nogetsomhelst Snobberi og kun i Ønsket om, at hendes Mand og hans Virksomhed hævdede sig smukkest muligt i den faglige Konkurrence. Hun følte her sit Medansvar. Gerne kom han ogsaa til hende med alle Problemerne for at drøfte dem med hende, og hun var ham en god og klog Støtte. Dertil var hun flittig, sparsommelig og nøjsom, som den Generation jo gennemgaaende var. Man sagde i Byen, at det nok var ham, som tjente Pengene, men det var hende, som sparede op. Iøvrigt blev Penge aldrig det fremherskende i deres Liv.

Som udgaaet af en Slægt med samme Respekt for Arbejde som den Hess'ske havde hun den fuldeste Forstaaelse af sin Mand, hans betydelige Evner og hans Gerning. Hun vidste at han maatte værnes mod alle trættende og forbitrende Smaatterier, hvis han skulde kunne virke med sin fulde Kraft, og hun gjorde det, saa godt hun evnede det. Havde han for Eks. haft Vanskeligheder af en eller anden Art, gik hun ned i Støberiet tidligt om Morgen, før han var staaet op, og opfordrede Støbemesteren eller de andre Arbejdsledere til at skaane hendes Mand for Hovedbrud den Dag. I denne Sammenhæng kan fortælles, at hun engang havde en alvorlig Samtale med en lidt udsvævende, men dygtig Smed og

formanede ham til Maadehold, og det lykkedes hende virkelig at bringe hans Liv ind i et nyt Spor. I de første Aar efter Brylluppet maatte Hess, som den flittige Mand han var, skrive Fru Hess' ældste Broderdatter Mathilde (senere gift med sørnævnte Emil Pouplier), tilbringe mangen Aften paa sit Kontor, men saa satte Faster Emma og hun sig hyggeligt ned hos ham med deres Haandarbejde. Efter at Børneflokket var begyndt at vokse til, sagde Fru Hess ofte før Middagen, naar hendes Mand havde haft en travl Dag: »I maa være stille ved Bordet i Dag, Børn, for Far har saa meget at tænke paa – han skal have Fred«. Og saa var de musestille!

Myndigt og dygtigt styrede hun sit Hus og forlangte nok det yderste af Børnene – og navnlig af Drengene – med Hensyn til Arbejde og Pligtopyldenhed, men ikke saa meget ved Straffe eller strenge Ord. Fra Barnsben var de indpodet som noget selvfølgeligt, at saadan skulde det være. Det var en ganske underforstaaet Sag.

Ved Siden af kunde der være noget festligt, lyst og mildt over hende. Altid kunde hun bortvejre, hvad der trykkede Sindene. Hun skabte fremfor nogen Sammenholdet inden for Søskendeflokken, hvor hun ikke taalte Drillerier eller Sladder, og hvor hun altid beskyttede de svagere mod de stærke. Der var en egen Tryghed i hendes Nærhed.

Paa hendes 70 Aars Dag var der en Sang fra Børnene, hvoraf et Vers lyder:

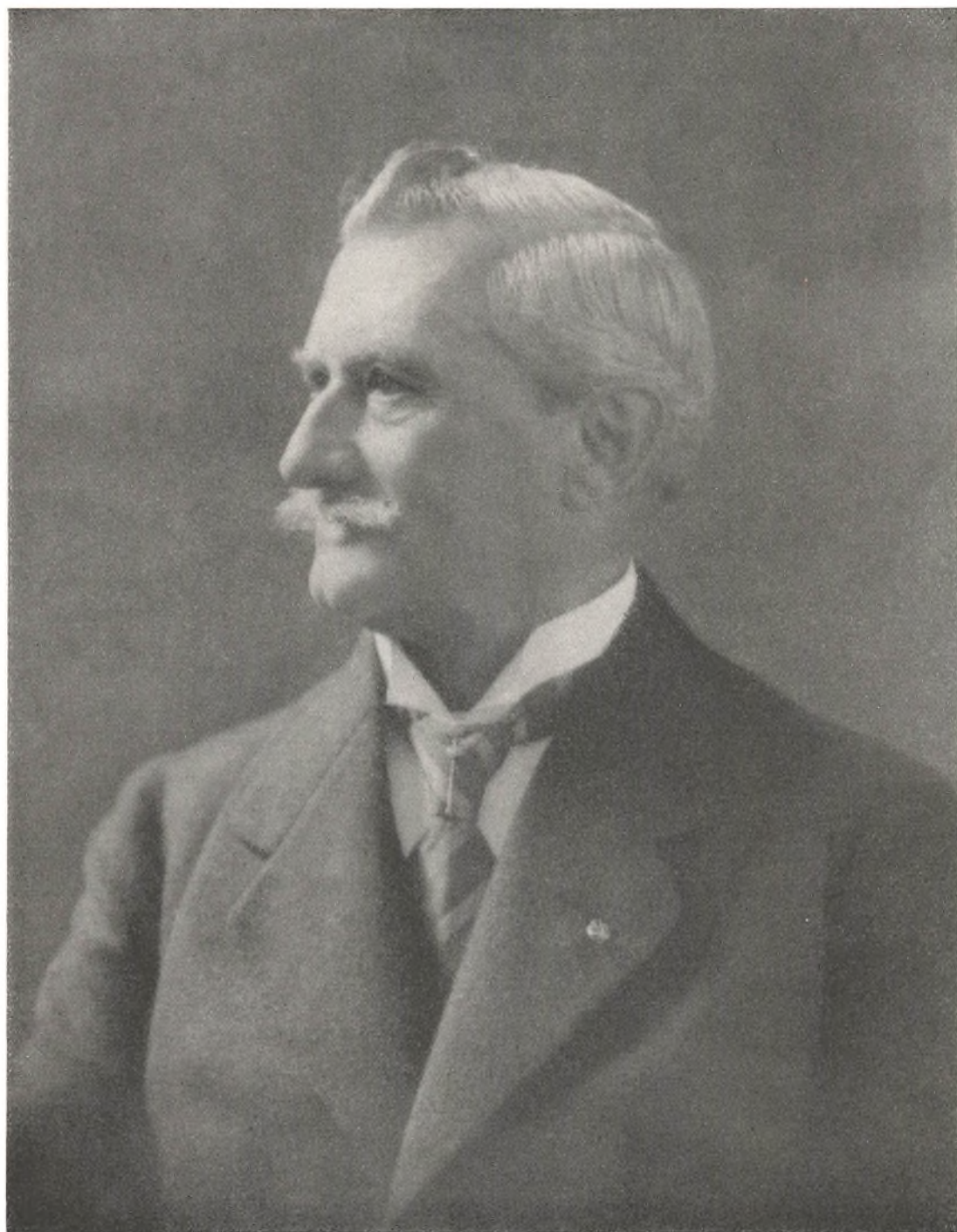
Din Skæbne blev at vokse,
du selv den gjorde stærk.
En Plan, din Husbond vejede,
blev ogsaa halvt dit Værk.
Din Fasthed var ham Borgen,
han lytted til din Røst.
En Høvding gav du Hvile
for Verden ved dit Bryst.

HR. OG FRU HESS holdt af Vejle, hvor Familien kendte hver Plet og næsten hvert Menneske. Paa mange Maader viste de ogsaa deres Interesse for den og dens Institutioner, og udover det allerede nævnte skænkede de for Eks. i 1921 en betydelig Sum Penge til Opførelse af Musæet.

Fra Børnenes tidligste Aar var Livet i deres Faders Fabrikker deres et og alt. Med levende Interesse fulgte de det nye, som voksede op omkring dem her – de nye Fabriksbygninger, de nye Maskiner og de mange nye, smukke Kakkellovne og Komfurer. De var Venner med alle Funktionærer, med »de sorte Mænd« ude i Støberiet og Sliberiet, og de saa den Respekt og Agtelse, alle viste deres Fader i Fabrikkerne og ude i Byen. Hvor var de stolte af ham!

FRU EMMA HESS 1905

C. M. HESS 1916

FAMILIEN HESS 1912

Fra venstre: Elise, C. M. Hess, Christian, Julie og foran hende Inger Margrethe, Fru Emma Hess, Harald og Erna.

Som Forældrene holdt de ogsaa af Byen, hvor de er opvokset, endnu medens den havde lidt Præg af gamle Dage over sig. De gik paa Indkøb i Gadernes Butikker, spadserede om Sommeren daglige Ture ud i Nørreskoven langs Fjorden, kjælkede om Vinteren ude i Helligkilden eller paa Gamle Jellingevej, hvor Trafikken var mindst, og hvor Sten og Grus stak op fra Vejbanen og fik det til at gnistre, naar Mederne fløj hen over dem. Eller de løb paa Skøjter paa den tilfrosne Fjord helt ud til Sejlrenden, hvor Fiskerne trak deres Fangst op.

Deres egen, kære, gamle og snævre Grønnegade kendte de naturligvis ud og ind, ethvert Hus og alle Beboerne med deres Historie – skraas over for dem Fabrikens Fyrbøder, *Jepsen*, hvis Datter Helga blev de yngste Børns forgudede Barnepige, Søstrene *Egeberg*, hvor de om Søndagen fik Lov til at læse i Billedbiblen, »Smaapigerne«, d.v.s. to smaa forældreløse, som boede hos deres Bedsteforældre, »Enken« med 6 Børn, den stakkels »Tæringmand«, som altid sad paa Gaden i den friske Luft, den tidligere nævnte »Jois«, altsaa Fabrikens gamle Bogholder *Theodor Jørgensen*, som gav dem Bolcher og var

deres specielle Ven, et Par flinke Skomagere og en Drejer *Dinesen*, der til deres Glæde ofte fik Træ hjem og savede og behandlede det ude paa Fortovet lige over for Legestuens Vinduer, hvorfra de havde den herligste Fornøjelse af at se paa det.

Senere hen, da Børnene blev store og fløj af Reden for at studere i Hovedstaden, var Vejle deres kære Samlingssted i Ferierne. Saa fejredes Gensynet i dobbelt Glæde. I Julen indbød Forældrene Venner og Veninder til Dans og Selskabslege – som endnu var paa Mode – eller de kørte lange Kaneture ud ad de hvide Veje, hvor Sneen laa højt og tæt til begge Sider.

Paasken var den alvorlige Højtid, hvor der navnlig Skærtorsdag og Langfredag hvilede en stille Stemning over Familien. Anderledes i Pinsen. Saa stod Skoven i sit skønneste, lysegrønne Skrud, medens Knopperne havde foldet sig ud. Saa gjaldt det om at komme ud i Naturen og nyde Vaarens favreste Flor, endnu inden det blev for sent. Sommeren tilbragtes jo gerne paa Fanø (se senere).

Vejle rummer deres kære Barndoms minder, og de holder stadig af Byen, selv om flere af dem nu bor langt fra den. Til Vejle kommer de imidlertid gerne, fordi her er de hjemme, og her er det, som de føler Forældrenes Aand hviler over de kendte Steder og først og fremmest over Fabrikkerne, selvom meget er forandret siden da. I et Interview til Vejle Amts Folkeblad (3. Juli 1944) sukker den næstældste Datter: »Men selve Vejle kunde jeg græde over. Hvorfor er der ingen grønne Træer i Byen mere? Det saa saa yndigt ud, da der var Træer paa Sønderbro og Nørrebro. Eller hvad mener De om Dæmningen? Den var Idyl med de grønne Træer og Aaen med de mange Broer. Eller det gamle Hospital paa Nørrebrogade med dets store, grønne Have? Jeg kunde blive ved. Jeg møder undertiden Mennesker, der siger om Vejle: »Ja, Omegnen er smuk, men hvor er Byen grim!« Jeg faar et Stød for Brystet og kan kun svare med et undskyldende Smil: »Det er den maaske nok, men jeg elsker den !«

Den 18. September 1905 fejrede Hr. og Fru Hess deres Sølvbryllup. Længe i Forvejen havde Familien haft travlt med Forberedelserne. Hun havde ladet Maleren *E. Wennerwaldt* male et Billede af Middelfart med dens gamle Kirke, som Hess holdt saa meget af, og han havde komponeret et pragtfuldt Brillantsmykke med deres Monogrammer smukt sammenslyngede i Midten, omgivet af en Krans af Brillanter og foroven en Sløjfe af Brillanter. Det var deres Gaver til hinanden.

Dagen blev en Festdag i Byen paa samme Maade som Jubilæet fire Aar i Forvejen, hvilket viser deres store Popularitet. Alt Arbejde paa Fabrikken hvilede. Vejle havde atter pyntet sig i Dagens Anledning, og navnlig var Grønnegade smykket med Flag, grønne Guirlander og et Væld af Løv og Blomster i Efteraarets Farver. Natten forinden havde Fabrikens Arbejdere rejst en Æresport med Aarstallene 1880–1905, og om Morgenens begyndtes med, at et Musikkorps Kl. 8 spillede Fædrelandssange foran deres Sovekammervinduer ud til Fabriksgaarden. En halv Time efter kom Arbejderne marcherende i Procession fra den nye Fabrik i Engene og tog Opstilling i Gaarden, hvor de hyldede Hr. og Fru Hess i en til Dagen skrevet Sang.

FRU EMMA HESS OG C. M. HESS
paa Sølvbryllupsdagen.

»FLEGBORG« I 1906

I Løbet af Formiddagen modtoges Mængder af Deputationer og Lykønskninger, dejlige Gaver blev lagt paa deres Bord, fra Arbejderne saaledes en Vinkøler med Billeder af deres tre Hjem (Flegborg, se senere). Festmiddagen holdtes, som sidst, altsaa dels paa Hotel Royal og dels i Byens Teater – det sidste Sted for Funktionærer og Arbejdere med deres Hustruer – og ved 23-Tiden kørte Familien Hess derhen for at hilse paa dem. Tilbagevejen til Hotellet lagdes gennem Grønnegade, hvor Beboerne havde illumineret. Vejle Amts Folkeblad for den 19. September skriver: »Næsten fra hvert Hus straaledes Lysene ud i Natten, og mange Huse havde arrangeret særdeles smagfulde Dekorationer med Grønt og Flag. Overalt hilstes Sølvbrudeparret med Leveraab og Jubel fra den talrigt forsamlede Menneskemængde. Kl. 24 bragte Arbejderne som Afslutning paa Dagens Festlighed Sølvbrudeparret et Fakkeltog. Med Direktør *Andersens* Musikkorps i Spidsen drog man fra Teatret til Raadhustorvet, hvor man tog Opstilling. Smed *I. C. Sørensen* traadte frem og tolkede i smukke Ord Arbejdernes Følelser: Tak for Dagens Festlighed og Tak for den smukke Gave (Alderdomshjemmet), som Sølvbrudeparret havde betænkt deres Arbejdere med. Et Leve for Sølvbrudeparret besvaredes med jublende Hurra'er fra

SØLVBRUDEPARRET HILSER PAA ARBEJDERNE
i Fabriksgaarden i Grønnegade.

de Tusinder af Mennesker, som var forsamlet paa Torvet. Fabrikant Hess, som med Hustru og Børn havde taget Plads paa Hotel Royals Altan, bragte Arbejderne sin Tak og sluttede med et Leve for Vejle By«.

Foruden Gaven til Arbejderne betænkte Hr. og Fru Hess i Dagens Anledning adskillige filantropiske Institutioner og Arbejderenker med store Pengegaver.

I de første Aar havde der ikke været Tanke om at holde Sommerferie bortset fra kortere Besøg i Middelfart eller paa Hammerværket i Grejsdalen, men i Sommeren 1892 lejede de sig en Tid ind paa Grejsdal Hotel. Her kunde Fru Hess bo midt mellem sine Brødre, uden at Hess alligevel fik for lang Vej til Vejle.

Selv om han nok sjældent var syg, havde han dog ingenlunde nogen robust Fysik, og i Juni 1897 blev han angrebet af en alvorlig gastrisk Feber som Følge af Overanstrengelse. Huslægen ordinerede fuldstændig Ro, og Vognenes Rumlen i Grønnegade dæmpedes ved at belægge Kørebanen med Bark. Dette forvandlede imidlertid snart til et Søle, fordi to

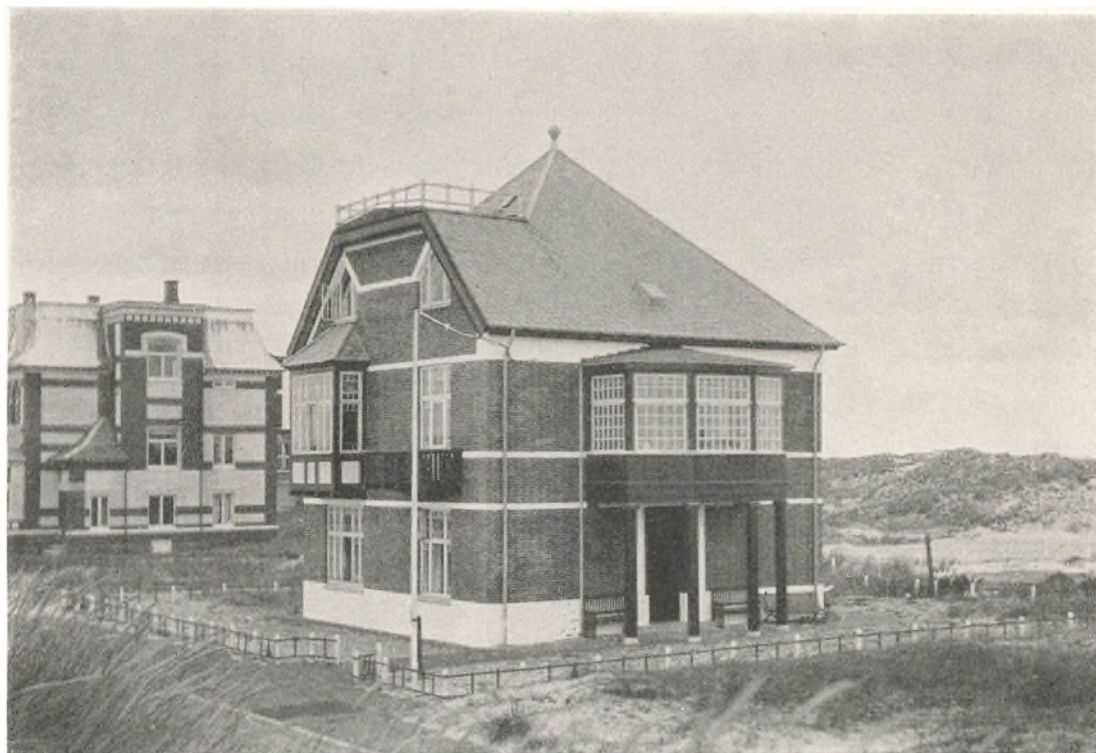

SØLVBRUDEPARRET MED FAMILIE BLANDT ARBEJDERNE
i Fabriksgaarden i Grønnegade.

Arbejdere for at afkøle den solhede Atmosfære omkring Sygeværrelset det meste af Dagen sprøjtede Vand op i Luften som et stort Springvand. Hele Byen fulgte i Ængstelse Sygdommen, men efter mange Ugers Sengeleje blev han dog saa rask, at de kunde tage paa en længere Rekreation til Fanø.

Under dette Ophold lærte han at forstaa Betydningen af at holde Sommerferie, og han kom til at holde af den friske Søluft og Badningen i Vesterhavets salte og kraftige Vand. Han nød at sole sig i sin Klit, lyttende til det brummende Bølgebrus, og begejstredes over Spadsereturene paa den brede og faste Strandbred med den vide Udsigt over Vesterhavet ud til den fjerne Horisont. Opholdet gentoges og blev efterhaanden til en aarligt tilbagevendende Begivenhed.

Det var i Fanø Bads første Tid, hvor dets Aktier helt laa paa tyske Hænder, og hvor Villaerne omkring Hotellerne endnu kun ejedes af Tyskere. I 1904 overtoges det imidlertid af et nydannet, dansk Aktieselskab under Navnet »Fanø Vesterhavsbad«. Aaret

SOMMERHUSET »FRAMI« PAA FANØ 1904

før havde Hess som den første Danske købt Grund lidt Nord for Kurhotellet, lige bag den yderste Klitrække, og det var – skrives der i Olaf Lassens »Badestedet Fanø gennem 50 Aar, 1890–1940« – Signalet til en ny Tid for Badet. Fra nu af steg Salget af Parceller og Opførelsen af Villaer, omend langsomt. Hess opførte sit Hus i 1904 i Rekordfart – paa kun 6 Uger! Det fik Navnet »Frami«, hvilket betyder: »Hvad der gavner og glæder«. Samme Aar begyndtes ogsaa Arbejdet paa hans nye Hus i Vejle.

Det var blevet nødvendigt at rømme Lejligheden i Grønnegade for at give Plads til Udvidelse af Kontorlokalerne, og længe havde Hess arbejdet med Planer om at købe en højtliggende, solrig Grund i Nærheden af Skovridergaarden ved Vejle Nørreskov, hvor der var sundere end i den fugtige og taagede Vejedal. Imidlertid havde han omkring Aarhundredskiftet købt Grundene paa den nordre Side af Gaden Flegborg med de der-værende lave, smaa Huse. I Kompagniskab med sin Svoger, Tømrermester Jørgen Petersen, og Murermester Christoffersen reves de gamle Rønner ned, nærmest for at sanere Kvarteret, og i Stedet for opførtes to store, moderne Ejendomme – noget dengang ret ukendt og imponerende i Vejle. I Forlængelse af disse Ejendomme laa en Grund, som hidtil var benyttet af Købmand *Gorrison*, men som Hess ogsaa havde købt. Her besluttede han sig til at bygge Familiens nye, store Hus, nærmest fordi den laa lige over for den

PAA FANØ STRAND CA. 1915

Fra venstre: C. M. Hess, Inger Margrethe Hess, Fru Emma Hess og Harald Hess.

nye Fabrik i Engene. Det fik Navnet »Flegborg« efter Gaden og blev tegnet af Emanuel Fleischer med Bistand af Arkitekt *N. Christof Hansen*. Omhyggeligt gennemgik Hr. og Fru Hess Tegningerne og gennemtænkte nøje alle Detailler, saaledes at alt blev bedst muligt og højmoderne. I Maj 1906 flyttede Familien ind.

Her var lyst og venligt med dejlig frisk Luft og store, rummelige og smukke Stuer. Nye Møbler blev indkøbt, og mange af de gamle kasseredes. Klunketiden var forbi. Oppe fra Sove- og Gæsteværelserne paa 1. Sal var der en herlig Udsigt over den nye Fabrik med de store Bakkedrag i Baggrunden. Facaden vender mod Vest, fordi Hess altid holdt paa, at man skulde have Eftermiddagssolen med.

Op gennem Husets to Etager gaar den store Hall, hvis Vægge er beklædt med Paneler af Teak-Træ fra Indien. Det morede Hess at vise Besøgende disse Paneler, og han kunde ligefrem stryge kærtegnende hen over det smukke, rødligt-brune Træ – en Kærlighed, der vistnok stammer fra den Tid, han arbejdede i Snedkerværkstedet og her fik Kendskab til Træsorter. Fra Hallen gaar man ind i de forskellige Værelser, og efter Forslag af Fleischer lod han skrive over Døren til sit Værelse: »Alt godt og stort er enkelt gjort« samt ind til Fru Hess' Værelse: »Kostelige Ting skulde vel vogtes«. Oppe over Trappen op til Sove-

værelserne staar: »En god Dag begynder med Morgen«, og øverst rundt paa de andre Vægge læses: »Med ny Tid følger ny Vid« – »Fremmed kan dig lære, dig selv du skal være« – »Hvad man søger i Vaare, det faar man ad Aare« – »Hvo trygt til Gud har sat sin Lid, han bygget har for evig Tid«. Ud for Dagligstuen ligger Vinterhaven beklædt med Tufsten og fyldt med skønne, grønne og blomstrende Planter. Midt i Haven findes et Bassin med Guldfisk.

Naturligvis var Familien glad for det nye Hus, selv om det kneb lidt for Hess at skulle sige Farvel til sit gamle Hjem i Grønnegade, hvor han havde levet saa mange Aar. Dog – Nissen flyttede ogsaa med herhen, sagde han, men da han og den ældste Datter en Søndag Morgen kort efter Flytningen gik fra Kirke, vandrede de instinktivt hen i Grønnegade og blev forbavset over, at Porten var lukket. De havde begge glemt, at de var flyttet. Hess sagde ingenting, saa blot paa sin Datter og gav hende et af sine karakteristiske smaa Puf med Albuen og vandrede tavs videre.

Kronen var sat paa Værket, hvad dog ikke i mindste Maade kom til at betyde en Hvilen i det opnaaede. Uforandret og usvækket sled Hess Dagen lang, og end ikke efter at han i 1911 havde passeret de 60 Aar, undte han sig rigtig Hvile. »Flegborg« kom dog for Familien til at betyde en mere fremskudt Plads i Vejles Fysiognomi.

Det større Hus medførte jo uundgaeligt større Forpligtelser, og efterhaanden kom der ogsaa flere og flere Mennesker i det Hess'ske Hjem. Lejlighedsvis førtes et smukt og festligt Hus – dette ikke mindst ved det første Bryllup i Familien, nemlig da deres ældste Datter blev gift i Maj 1913. De var nok begge af gammel Sæd og Skik, men langt fra saa stokkonservative i deres Indstilling eller i deres Levevis, som saa mange andre i Datiden.

Det var de heller ikke, naar det gjaldt nye Ideer, moderne Opfindelser eller Indretninger. De vilde følge med Tiden ogsaa i deres private Liv. For Eks. havde de hidtil kun haft en Landauer, hvortil de tog Forspand af Fabrikkens Vognmandsheste. I 1906 anskaffede de sig imidlertid et Automobil, det første i Vejle. Det var en Horch-Vogn, bygget som Landauet med en Kalesche bagtil, der kunde slaas ned, hvad den altid blev, fordi Hess gerne vilde have mest mulig frisk Luft. Han holdt af at være solbrændt og vejrbitd.

I Automobilet besøgte Hess sine Forhandlere, hvorved han lærte dem at kende paa nærmere Hold. Tillige foretoges Udflugter, hyppigst blot en lille Svip ned til Snoghøj for at se over til den elskede By paa den anden Side af Bæltet, men nu og da sejlede de ogsaa med Færgen over til Strib og kørte videre til Middelfart, Hindsgavl eller til andre smukke Egne paa Fyn. Et Par Gange var de paa Skamlingsbanken, hvor Hess kunde staa længe og skue tankefuld ned i vor gamle Landsdel, eller til Ribe, fra hvis Kirketaarn man kunde se langt ned i Marskegnene og over til Fanø og Manø. I 1909 var de paa Udstillingen i Aarhus og saa her en Flyveopvisning. Øjeblikkelig blev Hess begejstret interesseret i Flyvning.

Lige fra sine unge Dage havde han følt Trang til at se sig om i Verden, men havde blot aldrig haft Raad til det, og i de første 25–30 Aar efter Starten i Vejle havde han været alt for optaget. Kun een Gang havde han og Fru Hess med de to ældste Børn været i Stock-

holm, og hvor var han lykkelig over Sveriges förtjusande Hovedstad! Han nød Mälarens, Saltsjöens og Skærgaardens Skønhed i den lange, lyse, nordiske Sommernats Trylleri og kunde næsten ikke løsrive sig.

Det var ham derfor ikke blot om at gøre, at hans Børn kunde komme lidt ud i den store Verden for at hente nye Indtryk, men efterhaanden som hans Forretning kom i god og sikker Gænge, tillod han sig ogsaa selv med sin Kone at rejse til Udlandet. Den første længere Tur med Automobilet var i 1909 over vore minderige Steder i Sønderjylland, Dybbøl, Flensborg og Slesvig, til Kiel, hvor han imponeredes af det vældige Arbejde, som her var i Gang ved Kanalens Udvidelse, selv om han nok anede, at det ikke betød Tryghed for Danmark og Verdensfreden. Turen endte i Lübeck og Hamborg.

I Foraaret 1912 kørte de med et Par af Børnene over Hamborg ind i Holland. Her efterlodes Automobilet i Vliessingen, medens de fulgte deres næst yngste Datter videre til London, hvor hun skulde et Aar i Pension. Paa Tilbagevejen overnattede de igen i Hamborg paa Hotel »Hamburger Hof«, hvortil Frederik VIII med Dronning Louise og nogle af deres Børn netop var ankommet paa Hjemrejse fra et Rekreationsophold i Nice. Det var den selv samme Nat, hvor Kongen under en lille Aftentur fik et nyt Hjerteanfald og bragtes død tilbage til Hotellet. Igen i Foraaret 1914 kørte Hr. og Fru Hess med tre af Børnene ned langs Rhinen til Westphalen, hvor de besøgte Familien Brincker og de Steder, hvor Fru Hess' Forældre og Bedsteforældre havde levet. Saa udbrød den første Verdenskrig, og Udenlandsrejserne maatte indstilles foreløbig. I 1926 var de, dog ikke i Automobil, i Paris med flere af Børnene.

DE SIDSTE AAR

SOM nævnt, havde Hr. og Fru Hess allerede før 1905 – altsaa før de byggede Flegborg – omgaaedes med Tanken om at bosætte sig uden for Byen, men Planen var dengang strandet paa Transportvanskeligheder. Efter at de havde anskaffet et Automobil dukkede Tanken op igen. Hess længtes efter en fredelig Tilværelse paa Landet og efter at eje Jord. Han saa ogsaa paa forskellige Gaarde, bl. a. helt nede ved Lillebælt, men det blev atter opgivet af Hensyn til den lange Forbindelse med Fabrikkerne, Vennerne og de mange Hverv, som de begge havde i Vejle.

I 1916 blev Haraldskær i Skibet Sogn udbudt til Salg, og Hess købte den, fordi den kun laa knapt 7 km fra Byen, og fordi den stødte op til Fru Emmas Barndoms- og Ungdomshjem. Endnu huskede hun Navnene paa de fleste af Egnens Beboere og talte gerne om Minderne fra Forældrenes travle Virke i deres Hjem og i Kobbermøllen ved Haraldskær Fabrik, om sine Spadsereture gennem Storskoven til Bredsten, hvor hun og hendes Søskende fik Undervisning hos den gamle Provst, og om Fisketurene langs Aaen.

Hvor var Hess stolt og glad over at kunne give hende dette Hjem i den smukke, historiske, hvidpudsede Hovedbygning fra 1500-Tallet med svære Mure af Munkesten og hvælvede Kældre. Den enkle Facade vender ligesom Flegborg mod Vest, og Uret i Fronte-

spicen har en Klokke, som skal stamme fra Koldinghus Slot og i gamle Dage paa Haraldskær kaldte Folkene hjem fra Markerne til Middag og Aftensmad. Sagnet fører Gaardens Navn helt tilbage til Harald Blaatand, og den ligger jo heller ikke mere end en lille Mils Vej fra det gamle Kongesæde i Jelling. Vejleaa var jo i fordums Tid betydelig bredere og sejlbar for Datidens Fartøjer helt op til Skibet Kirke, i hvis Nærhed engang er fundet et Skibsanker. Der var ogsaa dengang mere Skov end nu, og efter de nyeste Undersøgelser hed Sognet oprindelig »Skibwith«, hvilket betyder Skibsskov eller Skibsved (Skibstømmer), men i Folkemunde paa Egnen fortaltes, at Navnet var opstaaet af, at Haraldskær skulde være bygget over et sænket Skib! Det morede Hess at høre den Slags Sagn.

Han bad sin Nevø, Arkitekt *Carl Hess-Petersen* om at tage derud for at se »paa lidt«, der skulde laves, og det, skriver Arkitekten, blev til en af de bedste Opgaver, han har haft.

Pietetsfuld over for det gamle Bygningsværk restaureredes Hovedfløjen, og i 2. Stokværk fjernedes Gibsdækket i den nordlige Gavlstue, der i sin Tid har udgjort en Del af Gaardens oprindelige Sal, saaledes at de gamle Egebjælker atter kom til deres Ret. Derimod var de to Sidefløje mod Øst og Nord saa forfaldne, at de maatte ombygges. Borggaardens fjerde Side, mod Syd, lukkes af fem hundredaarige Linde.

Indenfor Rimelighedens Grænser blev der ikke sparet paa noget. Hvor der før var mørkt og skummelt, blev der lyst og venligt. Mange Minder fra gamle Dage afdækkedes, saaledes en Skibsmast i en Vindeltrappe og i førnævnte Gavlstue en smuk, aaben Kamin, hvorover findes Bygherrens, Rigsraad Albert Friis (med Skaktavl) og hans Kone, Sophie Gyldenstiernes Vaabner. Øjensynlig havde Kaminen i senere Tider været brugt som Røgsted. En ny Vognremise og en Forpagterbolig opførtes, den sidste paa et smukt beliggende Sted med Udsigt ud over Vejledalen og Markerne. De omkringliggende Smaahuse restaureredes, nemlig »Polakhuset«, der nu var Arbejderbolig, Altmuligmand *Andreas Nielsens* Hus samt »Havehuset«, som var bygget i Begyndelsen af Tredserne for den engelske Ingeniør, som ledede Anlægget af den østjyske Jernbane, men nu blev anvendt til at huse yngre Gæster, naar der ikke var mere Plads i Hovedbygningen.

»Et Bøsseskud« fra Hovedbygningen ligger Avlsgaarden og lidt Vest for denne en Vandmølle, kaldet »Kvak Møllegaard«. I denne opstilledes en Turbine til Gaardens Elektricitetsforsyning, og de herværende Bygninger restaureredes, især den Længe, hvor Avlsgaardens Folk boede, og et Kornmagasin, som om Efteraaret brugtes til Høstgilde.

Gaarden ligger i det skønne Engdrag, hvor igennem Vejleaa slynger sig, og hvis Bredder hæver sig ret brat op til de skovklædte Bakker, vekslende med Markernes brogede Tavl, efterhaanden stigende mod den jyske Aas med udstrakte Udsigter over Dalen, Vejle og Fjorden – mod Nord til Jelling Højene, mod Vest til Bredsten og mod Syd til Vilstrup og Jerlev Skove. Skønt er her – netop saadan, som Hr. og Fru Hess kunde ønske sig deres Fristed.

I Sommeren 1918 flyttede Familien ind. Hensigten havde vistnok blot været at bo der i de milde Maaneder, men efter at Hess Aaret efter havde indsat sin næstældste Søn og M. Sørensen som Direktører for Fabrikkerne, tog de fast Ophold paa Haraldskær kun

C. M. HESS

Efter Maleri paa Haraldskær 1927 af Viggo Johansen.

afbrudt af den sædvanlige Sommermaaned paa Fanø. Flegborg udlejedes til Harald Hess den 11. Juni s.A. (1919).

I Begyndelsen var det nok lidt uvant for C. M. Hess ikke længere at kunne høre Dagens tunge Vognrummel ind og ud af Fabrikporten og ikke længere saa nøje at kunne føle Virksomheden paa Pulsen. I mange Aar havde han ogsaa saa at sige været paa Hat med det meste af Vejle, men herude mødte han kun saa faa. Det samme gjaldt Fru Hess. Hun savnede de mange venlige Nik og Smil, da hun gik paa sine daglige Indkøb i Byen. Paa Haraldskær kunde de begge dog leve mere tilbagetrukkent, naar de ønskede det, og iøvrigt var Vejen ind til Byen ikke længere, end at de kunde komme derind paa faa Minutter med Automobilet. Det benyttede han sig ogsaa næsten daglig af. Børnene synes jo nok, at det i hans senere Aar var lidt for strengt for ham, men paa den anden Side var de klare over, at saadan maatte det være. Han maatte se ind til sine Fabrikker for at føle sig vel tilpas, og han kunde saa daarligt helt give Tøjlerne fra sig.

HARALDSKÆR 1918
set fra Indkørselen.

Efterhaanden faldt de begge ogsaa mere til Ro efter de mange Arbejdsaar. Gaardens ca. 500 Tdr. Land Ager og Eng var overladt til Forpagter *P. Sand*, men Hess satte Pris paa, at alt dreves bedst muligt. Han lod dræne og mergle, og han fulgte opmærksomt Arbejdet i Markerne fra Vaaren begyndte, til Afgrøderne om Høsten kørt i Lade.

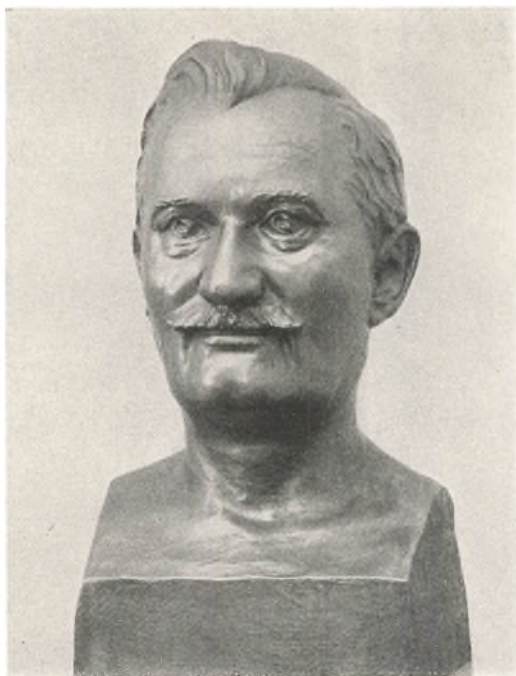
Derimod morede det ham selv at drive de ca. 80 Tdr. Ld. Smaaskove, og han gjorde det med en Interesse, som maaske kan føres tilbage til hans Virksomhed i Skovudvalget indenfor Vejle Byraad. Den før nævnte Andreas Nielsen var hans betroede Mand ikke blot i Haven, men ogsaa i Skovene. Der foretoges store Nyplantninger, særlig »Bøgerillerne« i Ballegaf Skoven, der ligger nærmest Gaarden, og hvor Hr. og Fru Hess gik deres daglige Spadsereture i Læ for Nordenvinden. Tillige blev Vilstrup Skoven fornyet, særlig med Birk, Lærk og Gran. – Ogsaa den store Have blev naturligvis vel passet og plejet. Og skøn var den – ikke mindst om Foraaret, naar Kirsebærtræerne blomstrede og Platan og Lind stod i Udspring. Om Sommeren bød den paa skyggefulde Spadsereture gennem Nøddegangen og mellem de smaa Damme og Bække med hvide Broer over, hvis de Unge da ikke foretrak en fornøjelig Match paa den nyanlagte Tennisbane. Et Drivhus var bygget, og her var det en Fryd for dem at fremelske en Rigdom af Blomster, ogsaa for at kunne plukke skønne Buketter til Familie og Venner.

HARALDSKÆR HOVEDFLØJ 1918
set fra Borggaarden.

Aarets mange Festligheder, som tidligere var fejret i Vejle, blev selvfølgelig nu henlagt til Haraldskær. Særlig var det Forældrene en Glæde i Højtiderne eller i Sommerferien at kunne samle deres Børn om sig herude paa Landet. I Julen var Juletræet i Salen naturligvis Midtpunktet, men var der faldet Sne, tilbragtes Dagene med Ski- og Kjælkesport paa de omliggende Bakker. Sct. Hans Aften tændtes Baalet som sædvanlig og kaldte Ungdom til Dans. Saa var det Sommer med skønne Spadsereture i det kuperede Terræn, medens man Foraar og Efteraar tog Bøssen paa Nakken til Jagt i Skov og Mark eller Fiskegrejer og Fiskespand paa Ture langs Aaen. Naar saa Dagen var forbi, og man træt af den friske Landluft søgte til Ro i sin Seng, dyssedes man hurtigt i Søvn af Springvandets fine Rislen foran Huset.

En fornøjelig Adspredelse var det ogsaa, naar Aarets Efteraarsøvelser blev afholdt i Egnen, og Haraldskær gæstfrit modtog sin Indkvartering af Officerer og Mandskab. Kom der nu og da Marineskibe til Vejle, indbødes ofte Officererne ud til Gaarden. I 1924 løb saaledes en Del af Sommereskadren med Orlogsskibet Niels Juel i Spidsen ind i Havnen, og Officererne modtog Indbydelse ud til Haraldskær. Der kom Chefen, Kommandør *Hartung*, dav. Kronprins *Frederik*, *Prins Knud* og mange flere, og ved Middagen holdt Kronprinsen, der havde Fru Hess til Bords, en smuk Tale, der sluttede med et Leve for Jylland.

C. M. HESS

Buste, modelleret 1928 af Elise Falck, født Hess.

Herude paa Haraldskær oplevede Hr. og Fru Hess at blive Bedsteforældre, og lykkelige var de, naar Datterdatteren Juliane Falck og senere de to Sønesønner »lille Christian Martin« og »lille Halle« kom paa Besøg og oplevede de to »Bebber« med deres Pludren.

Forældre og Børn kom til at elske Haraldskær og at føle sig hjemme under de forandrede Forhold, som de fandt herude paa Landet. Som Vejle med derygende Skorstene, det hamrende Liv paa Værksteder og i Støbehaller og Travlheden paa Kontorer og Tegnestuer betød Arbejdet, blev Haraldskær for C. M. Hess og hans Kone den fredelige, trygge Hvile, omsluttet af Børneflokkens Kærlighed og Tak, medens Minderne fra deres lange Livs velsignede Gerning som lønlige Kildespring gjorde Sindene rige. Sølvbryllupssangens Ord: »Tak for alt, hvad I har givet – Gud belønne jer i Livet« fik her sin Opfyldelse – herude i Guds skønne Natur, skiftende efter Aarstidernes

Stemninger. Skønnest dog maaske, naar de to Gamle med deres hjemmeværende Børn i de dejlige Efteraarsaftener vandrede op til Familiebænken i Skovbrynet i Vilstrup Skov for længe at sidde og nyde den stille Fred over Landskabet, medens Kirkeklokkerne trint om ringede Solen ned, og Aftenhimlen spejlede sig i Aaens blinkende Baand gennem Dalen langt mod Vest, til den fortonede sig i Døisen af de blaanende Skove.

Jubilæet i 1926 var sidste Gang, at C. M. Hess og Fru Hess var Hovedpersonerne i en stor Festlighed i Vejle. Aarene begyndte omsider at gøre sig gældende for dem. Hele sit Liv havde hun været sund og rask, men i 1927 begyndte hun at skranke. Gentagne Gange fik hun et Hjerteanfald, og alle var klar over, at det bar mod Afslutning. Den 9. Marts 1928 sov hun stille hen.

Skibet Kirke havde været hendes Barndoms Kirke. Her var hun døbt, og her paa Kirkegaarden var hendes Forældre blevet begravet – men dog senere flyttet til Kirkegaarden i Vejle, fordi Fru Hess gerne vilde have dem i sin By. Efter en andagtsfuld Højtid i Havestuen paa Haraldskær, hvor Sognepræsten til Skibet C. C. Wegener, nu Provst ved Slotskirken i København, talte, medens Fru Wegener præluderede smukt paa Klaveret, førtes Fru Hess' Baare op i Skibet Kirke og nogle Dage efter om Aftenen til Sct. Nicolaj Kirke i Vejle. Undervejs gennem Byen gjordes der Holdt udenfor Hjemmene i Flegborg og i Grønnegade, hvor der begge Steder var tændt Lys i alle Vinduer. Den følgende Dag, den

FRU E. HESS' 70 AARS FØDSELSDAG (1924)

Paa Haraldskær Havetrappe.

Fra venstre: Bagest Tante »Line«, Hr. og Fru Hess (staaende) og Jørgen Falck. Siddende paa Trappen Ricard Pontoppidan (Ven af Familien), Erna Hess, Harald Hess, Elise Falck, født Hess, siddende foran hende Datteren Juliane Falck, Gudrun Hess, Christian Hess, Inger Margrethe Hess, Vilhelm Topsøe og Julie Topsøe, født Hess.

16. Marts, fandt Begravelsen Sted. Familiens mangeaarige Ven, Provst *C. H. Christensen*, holdt en varmt følt Tale, hvorefter Baaren førtes ud paa Vejle Kirkegaard. I Spidsen for det meget store Følge førtes deres Arbejderes Faner, og ved Kirkegaardsindgangen dannede Arbejdere og Funktionærer Espalier.

For »gamle Hess« var hans Hustrus Død en usigelig Sorg. Hun havde betydet saa uendelig meget for ham. Samme Aar paa Fanø blev han syg af Lungehindebetændelse, som yderligere sled paa hans Kræfter. Mere og mere følte han sig træt, men naar han efter nogle faa Dages Utilpashed atter tog ind paa Fabrikkerne, levede han op og kunde sige: »Hvor er det dejligt at mærke Støberilugten«! Bl. a. var han om Efteraaret 1929 inde for at se paa Fremstillingen af emaillerede Badekar, en ny Fabrikation, som interesserede ham

GRAVMÆLET
paa Vejle Kirkegaard

meget. Otte Dage før han døde, var han atter inde paa sit Kontor og sagde til Direktør M. Sørensen, at han havde lidt Klemmen i Mellemgulvet, »men det maa jeg se at faa væk«! Søndag den 24. November om Formiddagen var han med et Par af sine Døtre til Gudstjeneste i Skibet Kirke, men Ugen efter befandt han sig ikke vel. Søndag Morgen den 1. December (1929) sagde han til sin yngste Datter, at han vilde hvile sig lidt og vente med at høre Gudstjenesten (i Radio) til Kl. 14. Tilstanden syntes alvorlig, uden at Lægen kunde sige, om der var øjeblikkelig Fare. Børnene kaldtes dog til Haraldskær. Ved 16-Tiden fik han et nyt Hjerteanfald. Sygeplejersken saa, at han rejste sig op i Sengen med et straalende, forklaret Udtryk over Ansigtet – som om han saa sin elskede Hustru eller fik et Blik ind i Himlen. Derpaa faldt han tilbage i Puderne. Børnene sad nedenunder og ilede straks op, men da var det forbi. Fru Elise Falck naaede dog først til Haraldskær om Aftenen.

Tirsdag Aften førtes Baaren til Skibet Kirke, hvor Pastor Wegener holdt en smuk Tale.

Den 6. om Aftenen kørtes Kisten til Vejle, saaledes at Vejen lagdes forbi Alderdomshjemmet paa Grejsdalsvejen og begge Fabrikker, hvor der hvert Sted gjordes et kort Holdt. I det gamle Hjem i Grønnegade var der tændt levende Lys i alle Vinduer. Den næste Dag fandt Begravelsen Sted i Sct. Nicolaj Kirke, hvor Provst Christensen atter talte. Kirken var fyldt til sidste Plads, og i det mægtige Følge saas hver eneste af Fabrikernes mange Funktionærer og Arbejdere. Tilsidst førtes Kisten ud paa Vejle Kirkegaard, hvor han gravsattes ved sin Hustrus Side. Efter Jordpaakastelsen udtalte Direktør M. Sørensen: » Vi, der har udført vort daglige Arbejde under Fabrikant Hess' Ledelse, hvad enten man i kortere eller længere Tid har været knyttet til ham, har ikke kunnet undgaa at føle sig tiltrukket af den Mand, af hele hans Væsen, af hans Retlinethed og hans lyse Sind. Han var en stærkt optaget Mand, men selv om han havde aldrig saa travlt, havde han stedse Tid til at behandle et Spørgsmaal eller en Sag grundigt. Ligegyldigt om en Sag syntes lille eller stor, blev den behandlet tilbunds, idet Fabrikant Hess havde den vidunderlige Evne at kunne sætte sig i den anden Parts Sted og derved netop forstaa, at for Vedkommende kunde Spørgsmaalet være af den største Betydning, og derefter blev Sagen afgjort.

Blandt mange andre, særlige Karaktertræk hos Fabrikant Hess er der tre, som altid har grebet mig, og som jeg aldrig kan glemme. Det var hans faste, ærlige Haandtryk, hans

hjertervarme Smil og hans klare, gennemskuen-
ende Blik. Herigennem fik man Indtryk af,
hvad der boede i ham«.

Amtmand *Valløe* bragte sluttelig Fabrik-
ejer Hess en Tak for hans Gerning og talte
om hans store Dygtighed, hans Jernflid og
hans Evne til at skabe Arbejde og til at lede
Arbejdet til Gavn for alle. Hans Navn gik
langt udover Byen og Amtet, ud over Landet.
Han var en god Borger og et godt Menneske.

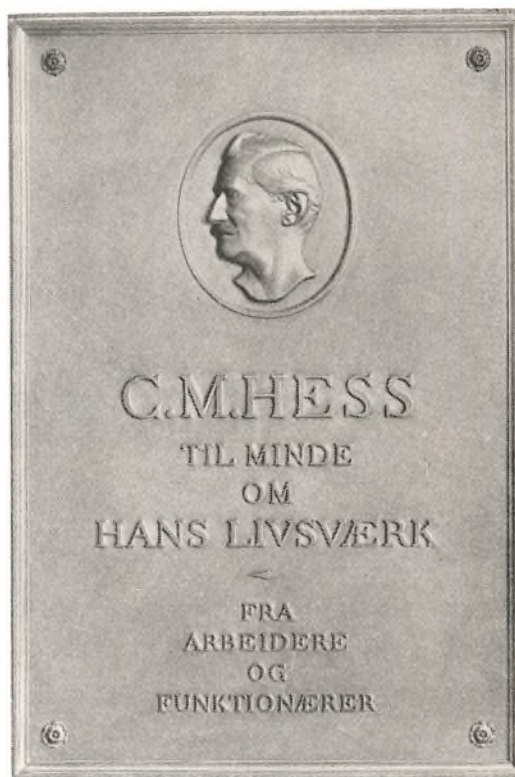
Arbejderne og Beboerne i Alderdoms-
hjemmet takkede deres afdøde Arbejdsgiver
og Velgører ved at samle Penge ind til en Min-
detavle af Bronze til Indmuring paa Fabrik-
ken i Grønnegade. Blandt de mange Kranse
saas en fra Kongen og en fra Grønnegades
Beboere.

Vejle Social-Demokrat skrev den 2. De-
cember 1929: » Personlig var C. M. Hess
en elskværdig og usnobbet Mand, og i For-
holdet til sine Funktionærer og Arbejdere var
han forstaaende og imødekommende. Hans
pludselige Død har derfor ogsaa vakt Vemod
blandt dem, der er beskæftiget i Virksom-

heden. – Hans Navn vil ogsaa være uløselig knyttet til Vejle By, fordi hans Skaber-
evne blev og forhaabentlig ogsaa i Fremtiden vil blive af megen Betydning for Byen«.

Vejle Amts Folkeblad skrev den 2. December 1929: » Vi kan jo sige, at denne,
gennem mange Aar Vejles første Borger, sandelig ikke levede paa en tilkæmpet Populari-
tet. En vederhæftig Stilfærdighed var det, vi fremfor noget andet lagde Mærke til. – Han
havde Erfaring i, hvad det giver, og hvad det er værd at kæmpe sig frem. Det var jo en be-
skeden Begyndelse, og den glemte han aldrig. Dog kan man være sikker paa, at den bramfri
Industrimand var resolut som faa, den Dag, der skulde handles. Han stod aldrig uvis eller
usikker overfor en Afgørelse, der kunde faa betydelige Følger. Det viser denne Virksom-
heds kolossale Vækst os tilfulde. Han var gennem mere end en Menneskealder denne Bys
største Arbejdsgiver, men »stor« i personlig Forstand var han aldrig. Ogsaa han lærte at
kende de Vanskeligheder, der i vore Dage altid findes paa den store Virksomheds Vej;
det forledte ham aldrig til den Hensynsløshed, mange andre blev Offer for«.

Endelig skrev Vejle Amtsavis: »Thi god var C. M. Hess. Hans Hjælpsomhed har været
umaadelig, hjælpsom overfor Institutioner, Virksomheder af forskellig Art og hjælpsom
overfor Mennesker. En sand Filantrop var han, og Filantrop af rene, uegennyttige Motiver,

ARBEJDERNES MINDEPLADE

MINDEPLADEN
indsat over Indgangen til Kontoret i
Grønnegade.

ud af sit Sinds Godhed. Sin Arbejdskraft gav han ogsaa i det offentlige Tjeneste, i Foreningsliv og paa anden Maade, stilfærdigt og beskedent, som hans Sind indgav ham at være det.

Et stort Menneske er saaledes gaaet bort med C. M. Hess, stort ved sin Indsats i vej-lensisk, i dansk Erhvervsliv, stort ved det Sind, der boede i ham. Stedse vil hans Navn staa lysende i den By, hvis Navn han ved sin Gerning kastede Glans om ud over Lan-det, og som han gjorde kendt langt uden- for Landets Grænser«.

Danmark har i den nyeste Tid flere Eks- empler paa, at Mænd fra beskedne Kaar har arbejdet sig op til at blive Ledere af store Erhvervsvirksomheder. Faa har dog været af et Format som C. M. Hess, der kun med en Formersvends almindelige praktiske Ud- dannelse blev han en af sit Fags store Høv- dinge. Det er intet Eventyr. Med hans Evner og ukuelige Vilje, bistaet af gunstige Kon-

junkturer og gode samfundsøkonomiske Vilkaar maatte hans Livsgernings Resultat blive det helt store, det imponerende, og han selv staar i Dag som en af de store Skikkelser indenfor dansk Jernindustri. Han var sin Slægt og sin By en fremtrædende Personlighed, sit Land en god Søn.

BØRN:

1. *Julie Christiane (Tot) Hess*, født i Vejle den 25. Februar 1883. Fra Barnsben var hun meget knyttet til sin Onkel Peter og Tante Elise i Middelfart og tilbragte mange for- nøjelige Dage hos dem, først i deres Hjem i Algade og senere paa »Hesslund«. Ikke sjældent var hun ogsaa med dem i Udlandet, for Eks. en Gang ved Rivieraen og i Paris. Tidligt viste hun Anlæg for Sprog og Musik, og i 1904 sendte hendes Forældre hende derfor i en Pension i Dresden, hvor der foruden hende var 11 andre unge Piger, mest engelske. Her fik hun Undervisning i de levende Hovedsprog og i Musik samt i Historie og Kunst. Navnlig sluttede hun sig henede til en Englænderinde med det dansk klingende Navn *Anna Danielsen*, og i 1905 skaffede denne hende i Huset hos en Familie, Professor Hillhouse, der boede i en Villa i en Forstad til Birmingham. Det blev en herlig Tid for hende. Ikke blot fik hun Lejlighed til yderligere at udvikle sine engelske Sprogkundskaber, men ogsaa til at lære Englændere rigtigt at kende.

JULIE TOPSØE,
født Hess.

VILHELM TOPSØE

Efter Hjemkomsten boede hun i et Par Aar i København sammen med sine Søkende i Forældrenes Lejlighed paa Sct. Annæ Plads for at tage Undervisning i Musik og for at læse til Faglærerindeeksamen i Engelsk. Da den var afsluttet i 1910, vendte hun tilbage til Vejle, hvor hun i 1912 forlovede sig med cand. jur. *Vilhelm Topsøe*, Sekretær i Indenrigsministeriet og paa dette Tidspunkt Fuldmægtig paa Vejle Amts Kontor. Han er født den 29. November 1885 og Søn af Direktør, Dr. phil. *H. F. A. Topsøe* og Hustru, født *Nørgaard*. Formiddagsbrylluppet stod i Flegborg den 3. Maj 1913.

Samme Aar vendte han tilbage til sin Tjeneste i Indenrigsministeriet, hvor han avancerede til Fuldmægtig og Kontorchef. I en Aarrække boede de altsaa i Hovedstaden, til han i 1928 udnævntes til Amtmand over Sorø Amt.

Foruden sin Embedsgerning har Topsøe haft og har en Række af store Hverv, saaledes fra 1926 Forligsmand i Arbejdsstridigheder og i Aarene 1930-36 Formand for Forligsmændene, Medlem af Bestyrelsen for C. M. Hess' Fabrikker i Aarene 1919-31, Medlem af Tilsynsraadet for Sparekassen for Sorø og Omegn, Medlem af Centralstyrelsen af Nationalforeningen til Tuberkulosens Bekæmpelse o. s. v. Han blev Ridder af Dannebrog den 15. April 1924, Dannebrogsmænd 6. Januar 1933, Kommandør af 2. Grad den 1. Juli 1935 og Kommandør af 1. Grad 1. Januar 1949. I Ægteskabet er ingen Børn.

2. *Emma Thyra Hess*, født i Vejle den 1. Februar 1885, død sammesteds den 29. Marts 1887.

I HAVEN VED FABRIKKEN I ENGENE, JULIE HESS' BRYLLUPSDAG

Fra venstre, 1. Række: Tante Pauline, Tante »Line«, Etatsraadinde M. Nørgaard, Fru Johanne Topsøe (Brudgommens Moder), Brudeparret, Fru Emma Hess, C. M. Hess, Fru Dagmar Brincker, Fru B. Becker-Christensen og Tante Emilie. 2. Række: Poul Nørgaard, Harald Hess, Tømmermester Jørgen Petersen, Arthur Brincker og foran ham Frk. Laura Nørgaard, Erna Hess, Elsie Nørgaard, Elise Hess, Hans Brincker, Dr. phil. H. Topsøe (Brudgommens Fader), Flemming Topsøe (i Uniform), Frk. Marie Nørgaard, Etatsraad Nørgaard, Fru Hulda Brincker og foran hende Inger Margrethe Hess, Frk. Gudrun Topsøe, Konsul Becker-Christensen, Christian Hess.

3. *Christian (Kette) Emil Hess*, født 1887, Godsejer, cand. polyt., se Side 142.
4. *Elise (Isse) Frederikke Hess*, født i Vejle den 28. April 1889. Fra sine yngste Aar færdedes hun rundt i Fabrikkerne og fulgte med levende Interesse alt, som foregik. Ofte saa man hende med paa Vognene, der bragte Støbegods ned til Skibene i Havnen. Hun har arvet sin Faders Anlæg for at tegne og opholdt sig i 1906-07 i Aarhus for at faa Undervisning baade heri og i Modelling. Saa kom hun hjem og fik her yderligere kunstnerisk Inspiration i Samtaler med Malerinden, Frk. *Olivia Holm-Møller* og med dennes Efterfølger paa Fabrikkerne, Billedhuggeren *Eduard Eggeling*. Tillige elsker hun Friluftsliv og Sport, især Tennis, og hun blev en af de første Damer i Danmark, som tog Kørekort til Automobil (i 1910).

I ca. halvandet Aar var hun paa Fabrikkerens Kontor, nærmest som sin Faders Privatsekretær, og det morede Bogholderen hver Maanedsdag at aflevere en Lønnings-

ELISE FALCK,
født Hess.

JØRGEN FALCK

pose til hende som til det øvrige Personale. Hendes største Interesse var dog Tegningerne og Modellerne, og for yderligere at udvikle sine kunstneriske Anlæg rejste hun i 1907 til København, hvor hun først gik paa *Gustav Vermehrens* Malerskole og paa Edv. Eggelins Atelier. I Efteraaret 1909 optoges hun paa Kunstakademiet. I Hovedstaden boede hun sammen med sin ældste Broder først i et Pensionat i Upsalagade og senere i Faderens Lejlighed paa Sct. Annæ Plads. Med Afbrydelse af nogle Efteraarsmaaneder i Paris i 1911 og et kort Besøg i London Aaret efter gennemgik hun derpaa Modelklassen paa Akademiets Billedhuggerskole og samtidig *Joachim Skovgaards* Dekorationsklasse. I Maj 1913 fik hun Afgang fra Akademiet og indrettede sig et Atelier sammen med Billedhuggerinden *Nanna Johansen* i Bredgade 65, da Verdenskrigen forhindrede en planlagt Studierejse til Rom. Baade i 1913 og 1914 udstillede hun paa Kunstnernes Efteraarsudstilling, og i 1916 fik hun en Mandsfigur i hel Størrelse, »et Studie«, antaget til Foraarsudstillingen paa Charlottenborg. Dette Aar – altsaa 1916 – traf hun sin tilkommende Mand, cand polyt. Baneingeniør i Vejle *Jørgen Henrik Falck*, født i København den 22. Januar 1881, Søn af Overtoldinspektør *Alfred Falck* og Hustru *Marie*, f. *Grau*. Den 24. April 1917 stod deres Bryllup i Vejle. Samtidig forandredes hans Tjenestested til Horsens, og her havde de deres første Hjem til 1923. Fru Elise Falck fortsatte sit kunstneriske Arbejde og udstillede i 1918 en Buste af sin Mand paa Foraarsudstillingen paa Charlottenborg.

Til sin Faders Fabrikker tegnede og modellerede hun »Genforeningsovnen« med et Relief af Kongens Ridt ned i vor gamle Landsdel. Endelig modellerede hun forskellige Buster af sin lille Datter.

Jørgen Falck havde som Baneingeniør gjort sig kendt ved en Række Afhandlinger i Fagskrifter og Dagblade. Da hans Svigerfader i 1919 omdannede sit Firma til et Aktieselskab, fik han Sæde i dettes Bestyrelse og delte straks sin tekniske Interesse mellem Banen og Kakkelovnsindustrien. Da endelig Lederen af Fabrikernes Udsalg i København fratraadte i 1923, modtog han sin Svigerfaders Tilbud om at overtage det som Chef. Han søgte sin Afsked fra Banetjenesten og rejste i August s. A. til København.

De boede her paa 2. Sal over Fabriksudsalget i Bredgade 20, hvor Fru Elise Falck øverst oppe fik sit Atelier. Her modellerede hun bl. a. i 1928 en Buste af sin Fader og to Aar efter en Medaillon med et Dobbeltportræt af begge sine Forældre til Anbringelse paa deres Grav paa Vejle Kirkegaard.

Det varede lidt, før Baneingeniøren helt forlod Jørgen Falck. Endnu skrev han som banekyndig Medarbejder i Opfindelsernes Bog og i Salmonsens Konversationsleksikon, ligesom han ogsaa i nogle Aar efter sin Afgang beholdt sit Sæde i et Statsbaneudvalg, der udarbejdede et nyt Signalreglement. Mere og mere tog dog Opvarmningen ham fangen baade som praktisk Ingeniør og som faglig Forfatter. I 1946 udgav han saaledes bl. a. Bogen: Kakkelovne og Komfurer samt alm. Bygningsstøbegods.

I 1931 blev han Direktør i Fabrikkerne i Vejle og Medlem af Bestyrelsen for »J. S. Hess og Søn« i Middelfart samt i 1947 Direktør i sidstnævnte. I 1937 købte han og Fru Elise Falck en Villa i Hellerup, Norgesmindevej 11, hvor de stadig bor, afbrudt af aarligt Sommerophold i »Frami« paa Fanø. Siden 1945 har Fru Falck været Medlem af Menighedsraadet for Holmens Kirke i København. I Anledning af 25 Aars Dagen for sin Indtræden i Firmaet C. M. Hess' Fabrikker blev Jørgen Falck Ridder af Dannebrog den 14. Juni 1949.

DATTER:

Juliane Falck, født i Horsens den 25. Juli 1919 og opkaldt efter sin Oldemoder, »Grossmutter«. Hun blev Student i 1938 fra Ingrid Jespersens Skole i København, og den 29. August Aaret efter blev hun viet i Holmens Kirke i København til *Anthony Douglas Brodie*, f. 13. Juni 1907. Brylluppet fejredes i Villaen paa Norgesmindevej.

Han var ansat i United Dominions Trust i London, men under den anden Verdenskrig gik han ind i Fleet Air Arm som Marineflyver og udnævntes til Lieutenant. Ved en Nedstyrtning den 7. Juli 1942 blev han dræbt.

Den 20. Oktober 1950 blev Juliane Falck gift 2. Gang med *James Parrington Gornall*, f. 22. 9. 1899, captain in the Royal Navy, D.S.O. og A.D.C. Brylluppet stod i Sct. Albans Kirke i København med Frokost paa Norgesmindevej.

FLEMMING TOPSØE

ERNA TOPSØE,
født Hess.

Børn (af 1. Ægteskab)

- a. Peter Bellinger Brodie, f. 16. Juni 1940.
- b. Jane Elise Brodie, f. 13. December 1942.
5. *Harald (Halle) Einar Hess*, født i Vejle 1891, Direktør, se Side 148.
6. *Svend Emil Hess*, født i Vejle den 22. April 1893, død 22. Juni s. A.
7. *Erna (Benne) Mathilde Hess*, født i Vejle den 12. Juni 1895.

I 1911 tog hun Realeksamen fra Vejle Døtreskole og var i sine helt unge Dage en dygtig Tennisspiller, der vandt Damernes 1. Præmie i Vejle og paa Fanø Vesterhavsbad. Et Aarstid gik hun paa Malerskole i København og rejste i 1912 til England, hvor hun var i Pension i længere Tid. Saa kom Verdenskrigen og standsede videre Ophold i Udlandet, men i 1928 var hun med sin Fader og yngste Søster paa en Automobiltur til Wiesbaden. Paa Haraldskær tog hun sig særligt af Haven.

Den 10. Oktober 1934 blev hun gift i Pedersborg Kirke ved Sorø med Kaptajn *Flemming Topsøe*, født den 29. November 1885 og Tvillingebroder til Amtmand Vilh. Topsøe, der altsaa tillige er hans Svoger, og i hvis Hjem i Sorø Brylluppet fejredes. I 1906 var han blevet Premierløjtnant i Ingeniørkorpset, i 1918 Kaptajn og Kompagnichef ved Telegrafbataillon, senere Chef for 2. Bygningsdistrikt, men i 1930 tog han sin Afsked. I 1920 havde han været Medstifter og Leder af Foreningen »Samfundshjælpen«.

PAA HARALDSKÆRS HAVETRAPPE PAA INGER MARGRETHE HESS' BRYLLUPSDAG
Forrest Brudeparret flankeret af Juliane Falck og »lille« Christian Hess. Bagved fra venstre, 2. Række Fru Inger Hess, Erna Hess, Fru Julie Topsøe, født Hess, Frk. Ingrid Hers-Andersen (Brudens Veninde fra Skolen), Fru Elisabeth Boserup (Brudgommens Søster), Christian Hess. 3. Række Harald Hess, Vilhelm Topsøe, Kammerherreinde og Kammerherre Bardenfleth, Fru Elise Falck, født Hess, Arkitekt E. Boserup. Bagest Jørgen Falck, Provstinde Wegener, Provst Wegener, Fru Gudrun Hess, Oscar Ovesen (Brudgommens Broder) og Amtmand Haugen-Johansen.

Kaptajn og Fru Topsøe bor nu i Mandalsgade 4 i København og købte i 1939 Slettermosegaard ved Nykøbing Sjælland til Sommerophold.

Han blev Ridder af Dannebrog den 7. August 1920. I Ægteskabet er ingen Børn.

8. *Inger Margrethe (Gogo) Hess*, født i Vejle den 5. Oktober 1899.

I 1916 tog hun Realeksamen fra Vejle Døtreskole og har siden mest opholdt sig i Hjemmet, hvor hun i sin Faders sidste halve Snes Aar var hans Privatsekretær. Den

INGER MARGRETHE OVESEN,
født Hess.

HOLGER OVESEN

9. August 1930 blev hun gift i Skibet Kirke med Tandlæge *Holger Ovesen*, født den 1. April 1890 i Nakskov, Søn af Redaktør *H. Ovesen* og Hustru *Gudrun*, født *Brandt*.

Ovesen havde taget Tandlægeeksamen i 1913 og efter Studieophold i Udlandet og Assistentgerning her i Landet 1913-1916 nedsatte han sig som praktiserende Tandlæge i Vejle i 1916. I 1930 flyttede han til København, hvor han nu har Praksis i Bredgade 20. De bor i en Villa paa Aurehøjvej i Hellerup og købte i Januar 1940 Gaarden Mariendal i Gevninge ved Roskildefjord. Ofte tilbringer de Sommeren i Familiens gamle Sommerhjem paa Fanø.

Under sit Ophold i Vejle fik Ovesen indført Tandpleje ved Den Kellerske Aandsvageanstalt i Brejning. Han var Tandlæge ved Jelling Seminarium og ved Statens Forskoleseminarium i Vejle. Fra 1920-30 var han Medlem af Bestyrelsen for Sydjysk Tandlægeforening og i samme Tid Repræsentant for Dansk Tandlægeforening. Endelig har han siden 1932 haft Sæde i Bestyrelsen for A/S C.M.Hess' Fabrikker i Vejle og siden 1939 i Bestyrelsen for A/S J.S.Hess og Søn i Middelfart.

BØRN:

- a. Ove Vilhelm Ovesen, født den 16. Maj 1931 i København. Er i Handelslære.
- b. Merete Ovesen, født den 9. Marts 1935.

VIGGO JOHANSENS PORTRÆTSKITSE AF C. M. HESS
Over Kaminen i Dagligstuen i Flegborg.

Christian Emil Hess

Godsejer, Civilingeniør. [Side 136].

C. M. Hess' ældste Søn, *Christian Emil Hess*, blev født i Vejle den 28. Marts 1887. Som sine Søskende færdedes han Dag ud og Dag ind i Fabrikken og fik som dem nær Kontakt med dens Funktionærer og Arbejdere. Nøje fulgte han med i alt, hvad der foregik, og tidligt vaagnede der i ham en levende Interesse for Virksomheden.

Han kom i Skole, blev 1905 Student fra Vejle Gymnasium og rejste efter Sommerferien ind til København, hvor han boede sammen med sin Søster Elise, først i Upsalagade og senere i deres Faders Lejlighed paa Sct. Annæ Plads. Han studerede til kemisk Ingeniør paa den polytekniske Lærestalt, men læste samtidig paa Universitetet til Filosofikum, som han tog i 1906. Som den gode, danske Mand, han er, var han i Aarene 1906–07 aktivt Medlem i Akademisk Skyttekorps og med paa dettes Langtur til Jylland i Sommeren 1906.

Iøvrigt tog han livligt Del i Studenterlivet og navnlig i Diskussionsaftenerne i Studenterforeningen. Da Broderen Harald blev Student i 1910, rejste de om Sommeren sammen en Tur til Tyskland, Holland og Belgien.

Derefter fortsattes Studierne, og i Januar 1912 blev han cand. polyt. Et Par Maa- neder var han i sin Faders Fabrikker, men aftjente derpaa sin Værnepligt ved 27. Ba- taillon i Fredericia.

Efter Hjemsendelsen i Oktober s. A. vendte han tilbage til sin Faders Fabrikker, hvor han satte sig ind i Driften af de forskellige Værk- steder og specielt uddannedes praktisk i Støberiet. I September 1913 rejste han til Clausthal i Harzen, hvor han i et Par Maa- neder studerede Jernundersøgelser paa det derværende Bjergakademi. Herfra foretog han Studierejser rundt i Tyskland og aflagde Besøg paa forskellige, større Fabriksvirk- somheder. Efter Hjemkomsten i 1914 an- sattes han som Civilingeniør ved C. M. Hess' Fabrikker, men i August udbrød den første Verdenskrig, og Christian Hess indkaldtes til Sikringsstyrken.

I 1915 blev det hans Opgave bl. a. at indrette og lede et Laboratorium for Jernanalyser paa Fabrikkerne – et Laboratorium, som ikke mindst blev til stor Nytte i Aarene 1915–18, men ogsaa siden hen og stadig er i Brug. Formaålet var at finde frem til den bedst mulige S sammensætning af Jern til Støbning og senere Bearbejdning samt til Emaillering. Samtidig foretog han en Række Fyringsforsøg med Brænde- og Tørveovne dels paa Fabrikkerne og dels i Viborg i Samarbejde med Hedeselskabet for at finde den mest økonomiske Ovntype til vort gamle Brændsel, nu da det kneb med Import af Kul og Koks. Paa Grundlag af For- søgene blev der fremstillet en Serie Ovne og Komfurer til speciel Fyring med Brænde og Tørv.

Med sin Kærlighed til Naturen har det dog altid været Christian Hess' Lyst at komme til Landbruget, og denne Lyst voksede stærkt, efter at hans Fader havde købt Haraldskær. Fra 1918 lærte han praktisk Landvæsen hos Forpagter Sand paa Haraldskær. Han var helt og holdent i Huset hos ham og deltog fra Morgen til Aften i alt forekommende Ar- bejde. I 1920 købte han saa den 300 Tdr. Land store Gaard Haughus ved Jelling, omtrent 11 km fra Vejle. Til Gaarden hørte 50 Tdr. Land Skov.

Ejendommen var god, og med Dygtighed og Energi tog Christian Hess fat. Ogsaa her fik han paa flere Maader fortrinlig Anvendelse for sine kemiske Kundskaber, bl. a. ved Jordens Kalkning og Tildeling af Kunstgødning.

CHRISTIAN HESS

FRA HAVETRAPPEN PAA HARALDSKÆR 1937

Fra venstre: Fru Gudrun Hess, Drengene Mogens, Gunner og Christian Martin samt Christian Hess.

I Besøg hos sin Familie i Nærheden af Haughus boede en ung Dame, *Gudrun Elisabet Wissing*, og hun og Christian Hess blev forlovet. Hun er født den 2. September 1904 paa Skjoldnæsholm, Datter af Forpagter *Hans Wissing* (nu paa Saltø) og Hustru *Elise*, født *Tingleff* fra Gaarden Sønderholm ved Kolding. Brylluppet stod den 22. Oktober 1924 i Sct. Peders Kirke i Næstved.

Fru Gudrun Hess tog Realeksamen fra Næstved Realskole i 1919. Efter den netop afsluttede Verdenskrig var det endnu ikke tilraadeligt for en ung Dame at rejse alene til Udlandet, og hun nøjedes derfor med Undervisning paa den engelske Skole ved Nysted 1920–21. Først derefter kunde hun i 1922–23 opholde sig i en Pension i Frederichsroda i Thüringen. Efter Hjemkomsten gennemgik hun i 1923–24 Mariaforbundets praktiske sociale Kursus.

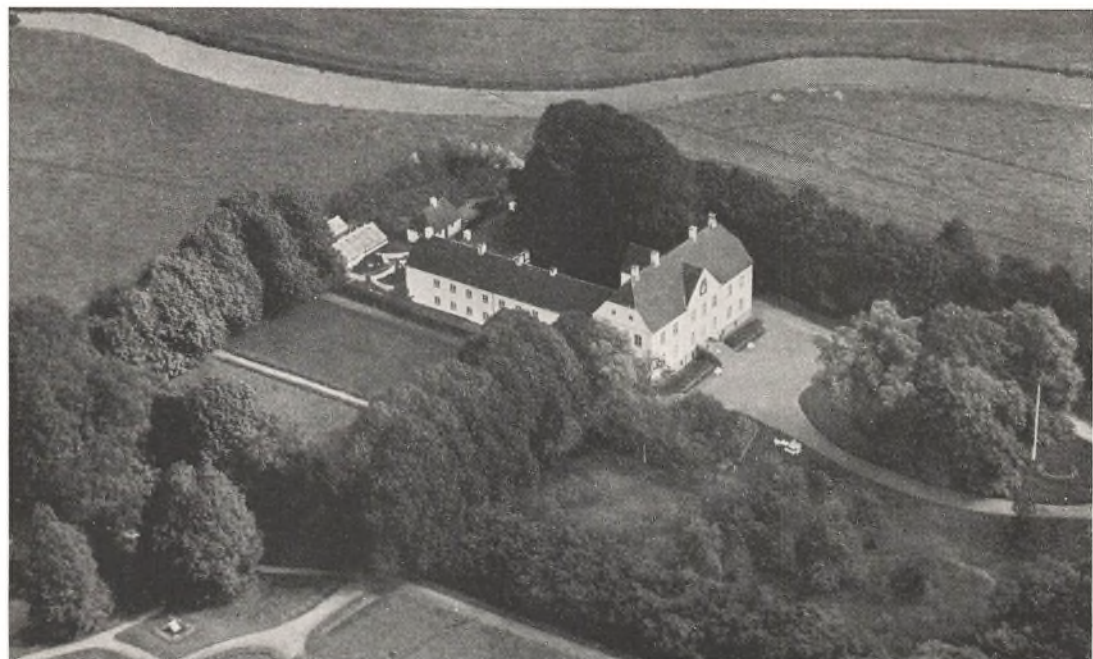
I 1929 døde C. M. Hess. Aaret efter solgte Christian Hess Haughus og overtog Haraldskær. Paa Gaarden havde der tidligere været et kendt Svineavlscentrum, og Christian Hess fortsatte for saa vidt Traditionen, som han i 1933 oprettede en lignende Forsøgsstation til Gavn for Staten og Landboforeningerne. Maalet er at naa frem til den bedste, billigst

CHRISTIAN HESS

GUDRUN HESS

HARALDSKÆR

og hurtigst mulige Opfedning af Grise til Eksport, og der er ogsaa i saa Henseende opnaaet fine Resultater paa Haraldskær. Ved Siden af er det lykkedes ham i Aarenes Løb at oparbejde sin Kvægbesætning – af rød Mælkerace – til stor Ydelse.

Jordene er blevet kalkede og drænede. Alt skal være af første Klasse, og det er det ogsaa. Det kræver hans store Grundighed og Pligtfølelse, ligesom Stalde og andre Rum samt Gaardens Maskiner og Vogne m.m. tydeligt bærer Vidne om hans udprægede Ordenssans.

Altid har han lagt Vægt paa at gøre Arbejdsforholdene paa sin Gaard bedst mulige, og ligeledes er han en hjælpsom Nabo for Sognets Beboere. I det hele taget har hans og Fru Gudruns Omgængelighed og gode Sindelag bragt dem i det mest udmærkede Forhold ikke blot til Gaardens Folk, men ogsaa til Omegnen. De er begge i sjælden Grad agtede og afholdte, hvilket for Eks. viste sig, da Avlsgaarden brændte i Januar 1937. Fra alle Sider var man rede til enhver mulig Hjælp.

Selv om Christian Hess saaledes nok er blevet noget andet, end hans Uddannelse i Begyndelsen tog Sigte paa, nærer han stadig den samme Interesse for og Kærlighed til de fædrene Fabrikker. Da disse i 1919 omdannedes til Aktieselskab, blev han i Følge Vedtægterne fast Medlem af Bestyrelsen og har som saadan i Aarenes Løb taget ivrig Del i deres Udvikling. I 1928 blev han tillige Medlem af Bestyrelsen for Fabrikken i Middelfart, og siden Faderens Død er han Næstformand i begge Bestyrelser.

Allerede i 1924 blev han Medlem af Bestyrelsen for Vejle Amts Skovdyrkningsforening og Medlem af Centralforeningen af Tolvmandsforeninger i Danmark. Tillige indvalgte han i 1930 i Repræsentantskabet for Understøttelsesforeningen for jyske Landmænd og var i Aarene 1932–35 Medlem af Bestyrelsen for Dansk Ingeniørforenings Vejle-Afdeling.

Paa Haraldskær gaar Christian og Fru Gudrun Hess ivrigt op i Gaardens daglige Arbejde og nyder desuden Freden og Skønheden i den herlige Omegn. Som Slægtens Ældste fortsætter han paa den smukkeste og værdigste Maade i Forældrenes Spor og har paa den gamle Gaard skabt et Hjem, der er i fuld Overensstemmelse med de fædrene Traditioner. Der er det skønneste Familieliv samt en udstrakt Elskværdighed og Gæstfrihed.

BØRN:

1. *Christian Martin Hess*, født den 31. Maj 1926 paa Haughus, døbt i Sct. Nicolaj Kirke i Vejle, Student fra Vejle Gymnasium, cand. jur. 1951 fra Københavns Universitet. Han blev gift den 14. Juli 1951 i Aastrup Kirke paa Falster med *Birgitte Smith*, født den 4. Juni 1930 i København, Datter af Skovrider under Det Classenske Fideikommiss *Christian Smith*, og Hustru, *Inger*, født *Jespersen*, Hesnæs pr. Stubbekøbing.
2. *Gunner Erik Hess*, født den 18. Maj 1929 paa Haughus, døbt i Sct. Nicolaj Kirke i Vejle, har taget Realeksamen fra K. Seligmanns Skole og siden lært Landvæsen paa flere større Gaarde.
3. *Mogens Poul Hess*, født den 7. Marts 1935 paa Haraldskær, døbt i Skibet Kirke, gaar i Vejle Gymnasium.

BØRNENE PAA HARALDSKÆR

BIRGITTE HESS

CHRISTIAN MARTIN HESS

GUNNER HESS

MOGENS HESS

Harald Einar Hess

Direktør, Side 139

C. M. HESS' og Hustrus næstældste Søn, *Harald Einar Hess*, blev født i Vejle den 15. September 1891.

Fra sin Barndom har han færdedes omkring i Faderens Fabrik og blev fortrolig med alle Virksomhedens Grene. Saa kom Skoletiden, og i 1910 blev han Student fra Vejle Gymnasium. Sammen med sin Broder Christian foretog han derefter en Studenterrejse til Tyskland, Holland og Belgien og rejste saa til København for at begynde Studiet ved den polytekniske Læreanstalt. Samtidig tog han i 1911 Filosofikum ved Københavns Universitet.

Under sit Ophold i København boede han sammen med sin Søster Elise og sin Broder Christian i Lejligheden paa Sct. Annæ Plads. Efter tre Aars Studium var han imidlertid klar over, at Læreanstalten ikke gav ham tilstrækkeligt om netop det specielle, som han kunde faa Brug for i sin fremtidige Gerning, og resolut brød han af og rejste til den tekniske Højskole i Hannover. Under sit Ophold hernede besøgte han baade i 1913 og i 1914 – sidste Gang sammen med sine Forældre og næstældste Søster – Familien Brincker i Westphalen. Saa kom Krigen i 1914. Han rejste hjem og traadte ind i Faderens Virksomhed.

Han var paa Sessionen ikke blevet udtaget til Soldat, men nu meldte han sig straks ved den frivillige Automobiltjeneste (se senere). Der var dog i høj Grad Brug for ham i Fabrikkerne, som var midt i store Udvidelser. Mange af Funktionærerne og Arbejderne var indkaldt til Soldater, ogsaa deres tyske Støberiingeniør, der maatte trække i tysk Trøje.

Harald Hess stillede derfor straks over for store Opgaver, baade Udvidelserne og Installationen til elektrisk Drift fra det kommunale Værk. Da det under disse Forhold var umuligt at faa teknisk Hjælp ude fra til det nye, store Emailleværk, kastede han sig over Studiet af Anlæg og Drift af en saadan Virksomhed. Med sit gode Hoved lykkedes det ham saa udmærket, at man snart kunde gaa i Gang med Fremstilling af emaillede Ovne og Kaminer. Senere – i 1929 – begyndte han ogsaa Fabrikationen af emaillede Badekar, som var noget helt nyt herhjemme.

Som nævnt blev hans Broder indkaldt til Sikringsstyrken i 1914. Han vendte dog atter tilbage til Fabrikkerne efter sin Hjemsendelse, men i 1918 sprang han, som nævnt, over i Landbruget, og da C. M. Hess i 1919 lod Firmaet omdanne til et Aktieselskab, blev Harald Hess, kun 27 Aar gammel, Direktør sammen med M. *Sørensen*. Han overtog samtidig Flegborg som Lejer.

Den 14. Maj 1927 blev han gift i Kastels Kirken i København med *Inger Marie Karsten*, født den 12. Februar 1900 i København (Sct. Jacobs Sogn), Datter af Stadsingeniør i København *Anthon Christian Johan Didrik Karsten* (død 1931) og Hustru *Dagmar*, født *Lassen* (død 1915).

Fru Inger Hess er Student 1919 fra Ingrid Jespersens Skole i København. Et halvt Aars Tid var hun i Paris for at dygtiggøre sig i Fransk, Musik og Sang og studerede derpaa

INGER HESS

HARALD HESS

Biblioteksvæsen ved Københavns Kommunebiblioteker. I 1921 rejste hun ud i den vide Verden. Et Aar opholdt hun sig i Singapore hos sin Broder, Direktør for Det Østasiatiske Kompagnis derværende Afdeling, Konsul *H.T. Karsten*, og tog derfra til Bangkok og Hongkong. Efter en Maanedes Ophold hver af disse Steder gik Rejsen videre over Japan, Hawaii til San Francisco, hvor hun blev i to Aar og havde bl. a. en Stilling i et Arkitektfirma.

Efter sin Hjemkomst til København i 1924 tog hun Uddannelse i Kjølesyning paa A. C. Illums Modellsystue, og Aaret efter ansattes hun som Direktrice i den af hendes gode Veninde Frk. *Kaja Olsen* nyskabte Modosalon »Maison Kaja Olsen«, for hvilket hun foretog Indkøbsrejser til Paris.

SOM nævnt havde C. M. Hess Overledelsen af sine Fabrikker, selv efter at Firmaet var blevet Aktieselskab. Ved hans Død i 1929 blev Harald Hess ifølge Vedtægterne Formand i Bestyrelsen for C.M.Hess' Fabrikker og indtraadte naturligt samtidig som Formand for Bestyrelsen for J.S.Hess og Søn i Middelfart. Aaret efter blev han tillige sammen med Direktør Martin Sørensen Direktør i det sidstnævnte ved Direktør V.F.Møllers Fratræden. I hans første Formandsaar – i 1931 – skænkede Fabrikkerne i Vejle et stort Skibskomfur til det nye Kongeskib Dannebrog.

Harald Hess havde kun overtaget Formandspladsen i de to Selskaber i den største Respekt og Kærlighed til sin Fader. I lang Tid stod saaledes dennes Kontor i Grønnegade ganske urørt, og først flere Aar efter rykkede Sønnen ind i det. C.M. Hess havde været en saa stor Mand for Børnene, at man ikke uden videre kunde sætte sig i hans Plads og slet ikke uden i den inderligste Ærbødighed og Loyalitet over for hans Minde.

Med ham som Forbillede og takket være sine gode, praktiske Evner er det lykkedes Harald Hess sammen med den øvrige Ledelse fortsat at drive Fabrikkerne fremad, saaledes at de stadig formaar at hævde sig paa Førstepladsen indenfor Kakkellovnsindustrien. I Overensstemmelse med Udviklingen har man stærkere og stærkere slaaet ind paa Fremstilling i Serier og paa Anvendelse af moderne Arbejdsmaskiner, hvilket atter kræver, at Modellerne indrettes med maskinel Fremstilling for Øje. For Ovnens Vedkommende er den tekniske Indretning samtidig søgt forbedret, ligesom deres Udseende stadig er tilpasset efter Tidens vekslende Stilpræg. I 1941 genoptoges Fremstillingen af Ovne med Sidekanaler til Luftcirkulation, og den nye Type, i enkel og glat Udførelse med kun et Relief – forestillende kæmpende Bjørne – paa den mellemste Dør, udstilledes paa Charlottenborg, hvorfor den populært kaldes Charlottenborgovnen eller – efter Relieffet – Bjørneovnen. I de sidste Aar har Fabrikken i Vejle – med Licens – optaget Fremstillingen af det svenske Aga-Komfur samt paabegyndt Fabrikation af rustfri Staalvaske. I Dag beskæftiger Fabrikken i Vejle ca. 450 Mand og Fabrikken i Middelfart ca. 100. I Vejle byggedes i 1940 en ny Værkstedbygning, i 1941 et nyt Støberi og i 1948 udvidedes Emailleværkstedet og Aaret efter Støberiet.

I 1944 fejrede han sit 25 Aars Jubilæum som Direktør for Fabrikken i Vejle. Det var jo nu i Besættelsens tungeste Tid, og større Festligheder – som i Faderens Tid – var udelukket. Men Gaver, Blomster og Gratulanter strømmede ind, bl.a. en Deputation med Direktør G. Egly i Spidsen repræsenterende samtlige ved Selskabet ansatte, herunder Afdelingerne i København og Odense samt Kontorpersonalet, Tegnestuepersonalet og Arbejdernes Tillidsmænd. Direktør Egly holdt en smuk Tale, hvori han fastslog, hvorledes Virksomheden var blomstret videre under Direktør Hess' Ledelse, og hvordan alle saa med Respekt og Beundring paa det Arbejde, han havde udrettet gennem Aarene.

Bevæget svarede Hess, at der vel nok nu og da havde været Vanskeligheder, men han havde altid gjort sig til Regel at spørge sig selv: »Hvad vilde nu Fader have gjort i den Situation? – Og saa lykkedes det mig altid at finde en Løsning. Jeg har jo haft den Lykke ogsaa som voksen at kende min Fader, og de Aar, vi arbejdede sammen, har været rige og givet mig meget«.

I 1944 solgtes Fabriksbygningerne i Grønnegade, fordi man vilde koncentrere Driften om de to Fabrikker, den i Engene og den i Middelfart. Samtidig lejedes dog Kontorbygningen i Grønnegade paa et længere Aaremaal, indtil det lykkes at faa opført en ny Kontorbygning.

Den 1. April 1951 fejredes Vejle-Fabrikens 75 Aars Jubilæum. Det var i gamle C.M. Hess' Aand og en Fortsættelse af hans Række af Festligheder paa Fabrikernes Mindedage.

Aftenen forud, Lørdag den 31. Marts, samlede Fabrikken alle sine gamle og nuværende Funktionærer og Arbejdere med Damer, over 900 Personer, til Middag i Haandværkerforeningen og i Arbejdernes Forsamlingshus. De to Lokalteter var forbundet ved en Højtalerforbindelse, saaledes at alle Taler kunde høres begge Steder. Til Stede var tillige den samlede Bestyrelse og Direktion med Damer samt hele Familien Hess m. fl.

Da Middagen var kommet i Gang, lagde Direktør Harald Hess for og mindedes først i smukke Ord sin Fader for hans store Indsats, der havde skabt Fabrikken. Han priste derpaa det gode Samarbejde og den gode Aand, der herskede i alle Afdelinger, og omtalte de Muligheder, Fremtiden indebar. Slag i Slag fulgte andre Taler, Fællestillidsmanden *Peter Honoré*, Prokurist *Sven Nielsen*, der udtrykte, at Fabrikkens Ledelse og Personalet var som en stor Familie. Videre Direktør Jørgen Falck og Fru Erna Topsøe, født Hess, der rettede en varmfølt Tak til Personalet for dets Trofasthed. Aftenens glade og loyale Stemning var helt efter de gamle, smukke Traditioner, og Festen sluttede med Bal.

Selve Jubilæumsdagen, altsaa om Søndagen, lagde Familien og to Deputationer, en for Funktionærerne og en for Arbejderne, først Kranse paa C.M.Hess' og Direktør Martin Sørensens Grave. Staaende inde paa den første sagde Godsejer Christian Hess: »Paa 75 Aars Dagen for Fabrikernes Grundlæggelse vil vi gerne nedlægge en Kran til Minde om vor Fader i dybeste Taknemmelighed – ja i Taknemmelighed«. I Lokalerne i Grønne-gade overrakte derpaa Prokurist Sven Nielsen paa Funktionærernes og Arbejdernes Vegne en stor, sandblæst Glasrude med et mandshøjt Motiv af en Arbejder, der fylder en Støbeform. Han flankeres af fire Kakkellovne, der symboliserer Fabrikernes Udvikling i de 75 Aar. Ved den paafølgende Reception modtoges Mængder af andre Gaver, Blomsterhilsener og Lykønskninger, og sluttelig samlede Fabrikken de ca. 150 Gratulanter til Frokost i Haandværkerforeningen.

Under denne holdt Borgmester *Willy Sørensen* en fortrinlig Tale, hvori han sagde, at C.M.Hess' Fabrikker og Vejle var nøje knyttet sammen, og han citerede en Skildring af Byen fra den Tid, hvor den endnu var lille og idyllisk, »hvor Haandværket var ene om at producere, og hvor man end ikke drømte om Industri. Saadan var Vejle, da C.M.Hess begyndte. Skal man tidsfæste Øjeblikket, da Vejle skiftede fra Haandværkerby til Industriby, var C.M.Hess-Fabrikernes Oprettelse den Milepæl, der skal sættes. Fra det Tidspunkt, da Byen fik sit Jernstøberi, kan man maale Vejles Industrialisering. Det var det Udgangspunkt, der skulde til, for at man kunde komme i Gang. Eksemplets Magt smittede, og de andre saa de Muligheder, der laa. Byen er derfor det jubilerende Firma megen Tak skyldig. Det lader sig vel ikke rent umiddelbart maale i Penge, hvilken Betydning Hess har haft for Vejle, men kunde man finde Tallet, vilde man svimle og spørge sig selv: Hvad vilde der egentlig være blevet af Vejle, hvis C.M.Hess ikke var kommet i Gang her«. (Efter Referat i Vejle Amts Avis).

Fællestillidsmanden, *Peter Honoré*, talte om, hvorledes Virksomheden havde udviklet sig i de mange Aar og fortsatte: »Da Mekaniseringen tog Fart, stillede Arbejderne sig lidt skeptiske. De nærrede Frygt for, at Mekaniseringen vilde skabe Arbejdsløshed, men det

VED JUBILÆUMSMIDDAGEN I ARBEJDERNES FORSAMLINGSBYGNING DEN 31. MARTS 1951
*Ved Langbordet lige under Musikken, lidt til venstre, ses Jørgen Falck og Fruerne Elise Falck og
 Erna Topsøe, begge født Hess.*

har vist sig, at denne Frygt var ubegrundet. – – – Ogsaa paa andre Omraader er sket en meget stor Udvikling, f. Eks. paa det sanitære Omraade. Vi har en Fabriklovgivning, der ikke er tidssvarende, men alligevel har vi været Vidne til en glædelig Udvikling. Tidligere maatte Arbejderne f. Eks. klare sig med en Balje Vand, hvis der fandtes en saadan, naar de skulde gøre sig i Stand efter endt Arbejdsdag. I Dag har vi et udmærket Baderum, og Arbejderne kan opholde sig i lyse og venlige Lokaler, en Ting, der har overordentlig stor Betydning. Et gammelt Ord siger, at der staar Kvinder bag alt. Saaledes ogsaa her. Kvinderne bag Virksomhedens Ledelse har haft deres store Betydning, og det vil vi i Dag sige Damerne Tak for. Vi er taknemmelige, fordi vi har haft en Ledelse, der har set fremad. Den har altid været et Hanefjed forud for sin Tid, og det er selvsagt af meget stor Betydning, naar det drejer sig om at føre en Virksomhed videre som den, vi i Dag er samlet om«. (Efter Referat i Vejle Amts Folkeblad).

Andre havde Ordet, saaledes Konsul *Hugo Langager* paa Vejle Handelsstands Vegne, Direktør *Hans Lange* som Formand for Foreningen af danske Ovnstøberier m. fl. Sluttelig takkede Direktør *Harald Hess* for alle de smukke Ord, for Gaverne og Lykønskningerne

VED JUBILÆUMSMIDDAGEN I HAANDVÆRKERFORENINGEN DEN 31. MARTS 1951
 Midt ved Langbordet til venstre ses en Del af Familien, nemlig Fru Julie Topsøe, f. Hess, Vilhelm Topsøe, Fru Inger Hess, Fru Gudrun Hess, Christian Hess, Fru Inger Margrethe Ovesen, Holger Ovesen.
 Ved Mikrofonen ses Harald Hess.

og rettede en speciel Tak til Fællestillidsmand Peter Honoré for hans hjertelige Tale paa Arbejdernes Vegne og til Fabrikernes Direktør *C.E. Kjellerup* for de nye Impulser, han havde tilført Virksomheden.

Alle Funktionærer og Arbejdere havde modtaget store Gratialer, og i det hele taget blev Jubilæet en ny, straalende Mærkedag i Fabrikernes Historie, der, som et Blad skrev, vilde blive husket mange Aar ud i Fremtiden ikke blot af dem, som er knyttet til Fabrikken, men ogsaa af Vejlenserne.

En naturlig Følge af Fabrikernes Overgang til Aktieselskab i 1919 og C.M. Hess' paafølgende (i 1922) Udtræden af Bestyrelsen for Fabrikantforeningen i Provinsen var den, at han efterfulgtes af Harald Hess, som dermed tillige fik Sæde i Repræsentantskabet for Dansk Arbejdsgiverforenings Industrigruppe, Jernindustriens Sammenslutning og Jernindustriens Ulykkesforsikrings Kontrolraad. I en Del Aar sendtes han omkring i Jylland og paa Fyn for at mægle mellem Arbejdsgivere og Arbejdere og søge Uoverensstemmelser

FAMILIEN PAA FLEGBORGS TRAPPE
 Forrest, fra venstre: Ole, Fru Inger Hess med Irene
 paa Skødet, Harald Hess. Bagest
 Karsten og Harald.

bilagt. Tillige blev han i 1938 Medlem af Bestyrelsen for Foreningen af danske Jernstøberier og Aaret efter af Bestyrelsen for danske Ovnstøberier, hvis Næstformand han nu er. Samme Aar – 1939 – blev han ogsaa Medlem af Repræsentantskabet for Industriforeningen og Industriraadet. Endelig har han været – og er – et virksomt og interesseret Medlem af flere Standardiseringsudvalg. Den 7. Oktober 1935 blev han M. Ing. F. For sin store Indsats for Jernindustrien benådedes han den 3. August 1942 med Ridderkorset af Dannebrog. Han har altid haft en særlig Interesse for Funktionærspørgsmaal, og i 1935 blev han Medstifter af og Formand for Foreningen af Arbejdsgivere, der beskæftiger Handels- og Kontormedhjælpere. Det lykkedes ham ogsaa at bringe en Mængde Overenskomster i Orden, indtil Trafikvanskelighederne satte ind i 1942 og nødsgede ham til at nedlægge Formandshvervet.

Naturligvis omfattede hans Interesse aller- mest hans egne Funktionærer. Mange Aar

har der paa Fabrikkerne været et særligt Laanekontor, hvor hans Funktionærer kan faa rentefri Laan. Senere startedes der i Vejle det første Interessekontor. Sine Arbejdere har han søgt at knytte fastest muligt til Virksomheden ved den bedst mulige Kontakt mellem dem og Ledelsen. Saaledes var han primus motor ved Dannelsen af Byggeselskabet »Nybo«, som det er lykkedes at faa opført en Bygning med 120 Lejligheder for Arbejderne.

Ved Siden af ydes der gerne Laan til dem, som selv ønsker at bygge. Følgen har ogsaa været, at Fabrikkerne – ligesom i C. M. Hess' Tid – har kunnet beholde sine Arbejdere i Aarrækker. Naar en af dem holder Jubilæum, besøger Harald Hess dem altid i deres Hjem for at lykønske, og ofte varer Besøget i Timevis.

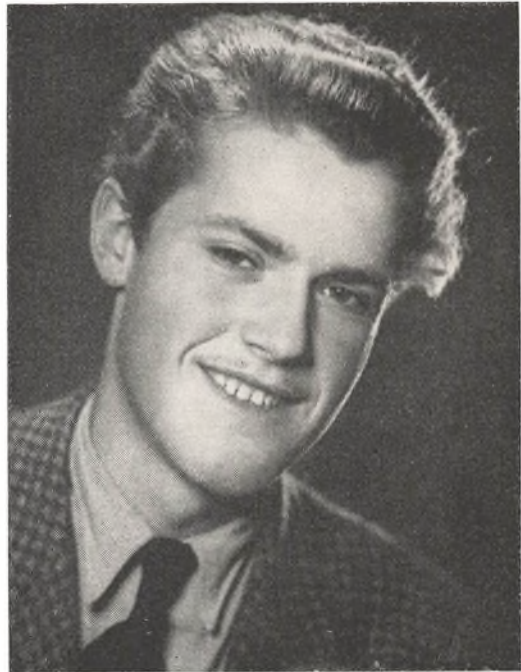
I 1941 traadte nogle Borgere sammen for at drøfte Oprettelsen af et Erhvervsraad i Vejle. Hess tog levende Del heri og blev dets Formand, til Mangel paa Tid tvang ham til at træde tilbage. Senere overgik det til Byraadet, som kun har beholdt Turistbureauet, medens Resten er opløst.

Der har altid været Rift efter ham til Repræsentantskaber og til Bestyrelser, og mange Hverv er efterhaanden ogsaa lagt paa hans Skuldre. Her skal blot nævnes A/S Brødr. Brincker, Grejsdalens Hammerværk, A/S Østjyske Bryggerier, Vejle Handelsstandsfor-

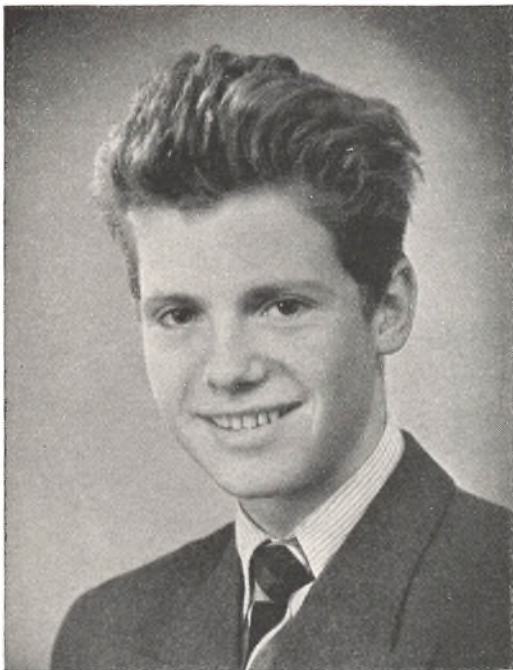
BØRNENE PAA FLEGBORG

HARALD HESS

KARSTEN HESS

OLE HESS

IRENE HESS

HARALD HESS SOM LØJTNANT I
F. D. A. K.
sammen med en Officer af Staben 1916.

ening, nu Næstformand, Vejle Haandværkerforening, Kgl. dansk Automobilklub, Jysk teknologisk Institut m. fl.

I 1924 kom han efter sin Fader ind i Bestyrelsen for Friboligen for trængende, næringsdrivende Borgere, fra 1931 som dens Formand. I 1941 fik han startet en Indsamling for at skaffe Midler til Udvidelse. Den gav saa meget, at man kunde bygge allerede samme Aar.

Fra sine unge Dage har han været interesseret i Politik – ligesom sin Fader – og som Medlem af Studenterforeningen var han med til at stifte Fraktionen »Studenterforeningens Konservative«. Derved kom han i Samarbejde med sit Bysbarn, *Aage Kidde*, samt med de senere Ministre *Christmas Møller* og *Ole Bjørn Kraft*. I en Aarrække har han siddet i Bestyrelsen for den konservative Vælgerforening og var Formand for Det konservative Fonds Vejle-Afdeling, indtil alle Lokalforeninger blev nedlagt.

Tillige har han altid været en god, nationalsindet Mand. Som nævnt har han aldrig været Soldat, men da den første Verdenskrig brød ud, meldte han sig straks til Tjeneste ved den frivillige Automobiltjeneste og indkaldtes to Gange som Løjtnant i Frivilligt Dansk Automobilkorps, første Gang til Tjeneste i Viborg og senere paa Sjælland. Under den finske Frihedskrig i 1939–40 var han et virksomt Medlem af den Komité, der indsamlede Penge til Hjælp for de Saarede og for dem, som var kommet i Nød. Han modtog senere herfor den finske Frihedsmedaille i Bronze.

I Besættelsestiden i 1942 var han med til at finansiere Modstandsbevægelsen i Vejle. I sine Kontorer gemte han 1,7 Mill. Kroner i Kontanter fra Arbejdsgiverforeningen, stillet til Raadighed for Modstandsfolkene, hvis Forbindelsen mellem Landsdelene skulde blive afbrudt. Ogsaa lokalt var han med til at samle store Beløb ind, saaledes at adskillige, garanteret paalidelige Modstandsfolk fra Byen og Omegnen kunde hjælpes, ligesom ogsaa det illegale Bladarbejde blev støttet. Nogle Dage før Tyskernes Kapitulation den 5. Maj 1945 blev 3. Kompagni af Frihedsbevægelsen i Vejle indkvarteret paa Fabrikens Kontorer, hvor de holdt sig skjult. Ogsaa efter den 5. Maj blev de boende her i nogle Uger, og senere modtog han ved en Parade en Adresse fra Kompagniet med Tak for hans Gæstfrihed. Da Vejle Amts Avis den 15. September 1944 blev bombet, traadte han

og nogle andre behjertede Borgere til, saaledes at Bladet atter kunne udkomme fra 3. Juni 1945.

Sideordnet hermed virker Fru Inger Hess energisk for Udviklingen af Civilforsvaret og er uddannet til Instruktør for D. K. B. i Vejle.

Familien bor stadig i Flegborg og har fra 1940 haft sit Sommerhus ude i Bredballe, smukt beliggende ned til Vejle Fjord, hvor Forældre og Børn dyrker Badningens og Sejl-sportens friske Glæder, og hvor Døren altid staar gæstfrit aaben for Familie og Venner fra Ind- og Udland. I Fritiden dyrker Fru Hess saavel dansk som udenlandsk Kunst og Litteratur, og Hess sine geografiske og historiske Interesser, de sidste særlig angaaende Oldtidsminder (Arkæologi) og Fortidsmennesker (Palæanthropologi). Det er derfor naturligt, at han er indvalgt i Bestyrelsen for Historisk Samfund for Vejle Amt. Tillige gaar begge op i Dyrkningen af deres Have. Børnene ser op til dem i Beundring og Kærlighed og øser af deres megen Viden.

BØRN:

1. *Harald Jørgen Hess*, født i Vejle den 27. Januar 1928, mat. Student fra Vejle Gymnasium 19. Juni 1946, stud. polyt., tog Filosofikum 1947, er for Tiden paa det lange Togt Jorden rundt med Fregatten »Galathea« som Værnepligtig.
 2. *Karsten Hess*, født i Vejle den 20. Maj 1930, nysproglig Student fra Vejle Gymnasium den 21. Juni 1948, Elev paa Østasiatisk Kompagnis Kontor fra 1948, derefter ansat samme Sted som Assistent. I 1951 indkaldtes han ved Livgarden for at aftjene sin Værnepligt.
 3. *Ole Hess*, født i Vejle den 30. September 1933, Realeksamen fra Vejle Gymnasium den 27. Juni 1950. Elev paa Skoleskibet »Georg Stage« Juli-September 1950, derefter forhyret som Skibsdreng med M/S Galeasen »Sylfe« af Vejle og fra Juni 1951 Elev paa Statsskoleskibet »Danmark«.
 4. *Irene Hess*, født i Vejle den 25. Februar 1944, i 1950 begyndt sin Skolegang i A. Spanners Skole i Vejle.
-

C. M. Hess's og Fru Emma Hess's Døtrebørn og Oldebørn
(Side 138 f og 141)

JULIANE FALCK
g. 1° Brodie, 2° Gornall

PETER BELLINGER BRODIE

JANE ELISE BRODIE

MERETE OVESEN

OVE VILHELM OVESEN

REGISTER OVER DE VIGTIGSTE NAVNE

- Aalborg, Ane Marie, se Hess
– Niels Christiansen, Skomager 23
Aarup, J. W., Smedemester, 72, 74, 77
Albeck, Ella Valborg, f. Hess, g. P. A., 60
– Poul, Grosserer, 60
Allerup, Astrid Elna, f. Hess Petersen,
g. C. S. A., 44
– Carl S., Bogholder, 44
Andersen, Musikdirektør, 119
Bardenfleth, T., Kammerherre, Stiftamtmand,
108, 140
Becker-Christensen, B., g. G. B.-C., 136
– Gottfried, Grosserer, Konsul, 136
Behrendt, Andrea, f. Hess-Nielsen, g. V. S. B.,
46, 104
– Johan, Bankdirektør, 45
– Thyra Margrethe, f. Hess-Nielsen,
g. J. K. B., 45
– Victor Struch, Toldforvalter, 46
Berg, Andreas Martin, Urmager, 44
– Emilie Elisa, f. Hess Petersen, g. A. M. B.,
44
Bojesen, Ernst, Forlagsdirektør, 88
Boserup, Elisabet, f. Ovesen, g. E. B., 140
– E., Arkitekt, 140
Brincker, Arthur, Fabrikant, 136
– Carl, Fabrikant, senere Isenkræmmer, 78,
103, 105
– Dagmar, f. Rye, g. F. B., 136
– Emil, Isenkræmmer, 78, 90, 101f., 103, 105,
108
– Emma Frederikke Mathilde, se Hess
– Fritz, Fabrikant, 78, 105f.
– Hans, Isenkræmmer, 136
– Hulda, f. Sørensen, g. A. B., 136
– Johan Peter, Fabrikeyer 78
Brincker, Johan Peter Frederik (Fritz),
Fabriksbestyrer, 78
– Juliane Vilhelmine, f. Neuhaus, 78f., 102,
106
– Lina, 86f., 103, 105, 131, 136
– Maren, g. F. B., 106
– Mathilde, se Pouplier
Brodie, Anthony Douglas, Løjtnant, 138
– Jane Elise, 139, 158
– Peter Bellinger, 139, 158
Bøgh, Christopher, 15
Christensen, Christian, Montør, 26, 92
– Christian, Smed, 92
– C. H., Provst, 131f.
– Hans, Tømmersvend, 14
– Karen Kirstine Hess, f. Rasmussen,
g. C. C., 26
– Lauritz, Drejermester, 22
– Marianne Elisabet Louise, f. Wesarg,
g. L. C., 22
– N. A., Direktør, 99
– Signe, g. Hess-Petersen, 44
– Søren, cand. polit., Sekretær, 99
Christian X, 111f.
Christiansen, Florentine Guldhelmine,
f. Hess, 25
– I. C., Købmand, 110
– Jacob Carl, Malersvend, Detailhandler, 25
Christoffersen, C., Murermester, 108, 122
Christrup, Andreas, Smed, 93, 100
Coops, se Ruff
Danielsen, Anna, 134
Deutschmann, Wilhelmine, se Hess
Dinesen, S., Drejer, 117
Dock, Adaline, se Hess
– Jensine, g. L. D., 65

- Dock, Leonard, 65
- Duus, Christian, Guldsmed, 65
- Frederik Julius, Grosserer, 61
 - Maria Katharina, se Hess
 - Martine Emilie, f. Hansen, 61
- Egeberg, Bertha, 116
- Marie, 116
- Eggeling, Eduard, Billedhugger, 89, 136
- Egly, G., Direktør, 150
- Ekeroth, Rich., Borgmester, 52
- Ellegaard, Birthe Christine, f. Hess, g. R. E., 14
- Else, 14
 - Henrik, 14
 - Rasmus Rasmussen, Daglejer, 14
- Elsborg, Christiane Emilie, f. Hess, g. O. P. E., 24
- Jacob, 24
 - Niels Henrik, 24
 - Ole Pedersen, Skomager, 24
- Eriksen, Dr. med., Erik, Øjenlæge, 101
- Fabricius, Frederik 15,
- Jacob, 15
- Falck, Alfred, Overtoldinspektør, 137
- Elise Frederikke, f. Hess, g. J. F., 82, 109, 111, 116f., 130ff., 136f., 138, 140, 142, 148
 - Juliane, g. 1° Brodie, 2° Gornall, 130f., 138, 140, 158
 - Jørgen, Direktør, cand. polyt., 94f., 131, 137f., 140, 151
 - Marie, f. Grau, g. A. F., 137
- Faurschou, O. C., Støbemester, 80
- Fleischer, Emanuel, Arkitekt, 81f., 88, 103, 123
- Frederik VIII, 56, 111f., 125
- Frederik IX, 129
- Gornall, James Parrington, Captain, 138
- Gorriisen, Th., Købmand, 122
- Gorritzdatter, Else Marie, g. Aalborg, 23
- Gram, Claus, Maskinbygger, 72, 74f., 76
- Gyes, Mette Marie Jensdatter, se Svendsen
- Halsted, Martin Madsen, Kaptajn, Statsrevisor, Folketingsmand, 55
- Hansdatter, Gyde, se Nissen
- Mette, se Hess
- Hansen, Anders, Handskemager, 18
- Ane Elise, f. Jespersen, g. J. C. H., 76
- Hansen, Carl, Gaardbestyrer, 47, 76, 81
- Elise Petrine, se Hess
 - Ellen M. Duus, f. Hess, g. S. T. H., 64ff.
 - Hans, Gaardfæster, 47
 - Hans, Klædefabrikant, 47
 - Inger Kjestine, f. Pedersen, g. J. C. H., 66
 - Jens Carl, Gaardejer, Amtsforstander, 66
 - Jens Christian, Gaardfæster, 76
 - Karen Kirstine, g. Jensen, 47
 - Martine Emilie, se Duus
 - Mette Margrethe, f. Jeppesdatter, g. H. H., 47f.
 - N. Christof, Arkitekt, 123
 - Otto, Skibsekspeditor, 101f.
 - Philip, Sagfører, 61
 - Svend Trøst, Kiropraktiker, 65f
- Harttung, V. J. A., Kommandør, 129
- Haug, Anna Marie Margrethe, f. Wesarg, g. E. H., 23
- Emanuel, Smed, 23
 - Kätty, se Petersen
- Haugen-Johansen, Kr., Stiftamtmand, 140
- Henriksen, Cathrine, 19
- Cathrine, 19
 - Jørgen, G. C., Former, 19
 - Kirstine, se Pedersen
 - Marie Elisabet, 19
 - Mette Marie, f. Hess, g. N. H., 19, 23
 - Nicolaj, Skræder, 19
 - Niels Christian, 19
- Hers-Andersen, Ingrid, Assistent ved Post- og Telegrafvæsenet i Vejle, 140
- Hess, A., Kontorchef, 12
- Adaline, f. Dock, g. F. H., 65
 - Albert, Konstruktor, 34, 40f., 44, 46f., 48f., 60-64, 80
 - Amalie Isabella, 27
 - Anders, Købmand, 11
 - Ane Elisabet Christence, se Jensen
 - Ane Kirstine, 21
 - Ane Kirstine, f. Jørgensen, g. J. H., 27f.
 - Ane Marie, f. Aalborg, g. N. H. H., 23
 - Anna Kirstine, f. Jensdatter, g. A. F. H., 24
 - Anne, 14
 - Anne Kirstine, 21
 - Anne Marie Kirstine, se Pedersen

- Hess, Anton Frederik, Kleinsmed, 20, 24f.
- Anton Frederik, 16
 - Anton Frederik, Skræder, 16
 - Apollone Kirstine, 16
 - Birgitte, f. Smith, g. C. M. H., 146f.
 - Birgitte Cathrine, f. Jensen, g. J. H. H., 17
 - Birthe Christine, se Ellegaard
 - Cathrine Elisabet, 17
 - Christian Emil, Godsejer, cand. polyt., 82, 94, 109, 111, 116, 131, 136, 140, 142-146, 148, 153
 - Christian Martin, Fabrikejer, 35, 38, 40f., 42, 45, 46, 49, 59f., 68-134, 151
 - Christian Martin, cand. jur., 130, 140, 144, 146f.
 - Christiane Emilie, se Elsborg
 - Christiane Pauline, f. Petersen, g. J. S. H., 30-42, 69, 74f.
 - Christopher, Soldat, 11
 - Claus, Købmand, Muremester, 11
 - Conrad, Kancellisekretær, Godsejer, 11
 - Detlev Otto, Mundkok, 11
 - Elise Frederikke, se Falck
 - Elise Petrine, f. Hansen, g. P. H., 47-57, 134
 - Ella Valborg, se Albeck
 - Ella Vilhelmine, f. Ruff, g. H. H., 58-60
 - Ellen Alberta M. Duus, se Hansen
 - Emil, Geheimeregierungsath, Oberleutenant, 12
 - Emilie Elisa, se Nielsen
 - Emma Frederikke Mathilde, f. Brincker, g. C. M. H., 78f., 81, 92, 99-132
 - Emma Thyra, 103, 135
 - Erna Mathilde, se Topsøe
 - Florentine Guldhelmine, se Christiansen
 - Frederik Harald, Installationsassistent, 29
 - Fritz Duus Svendsen, Professor, 63-65
 - Gordon Svend, 65
 - Gudrun Elisabet, f. Wissing, g. C. E. H., 131, 140, 144ff., 153
 - Gunner Erik, Landbrugsstuderende, 144, 146f.
 - Hans, Kok, 11
 - Hans, 14
 - Hans, Direktør, 52, 57-60, 61f., 97
 - Hans Christian, Muremester, 12
- Hess, Hansine C. B., f. Petersen, 12
- Harald Einar, Direktør, 62, 82, 109, 111, 116, 123, 126, 131, 136, 139f., 143, 148-157
 - Harald Jørgen, stud. polyt., 130, 154f., 157
 - Heinrich, Skrædermester, 14ff.
 - Heinrich Christopher, Daglejer, 13f.
 - Henrik, Teglværksbestyrer, 17
 - Helge, Tandlæge, 11
 - Inge Margrethe, se Ovesen
 - Inger Marie, f. Karsten, g. H. E. H., 140, 148-157
 - Irene, 154f., 157
 - Jacob Christensen, Kyradsrer, 11
 - Jens Rasmussen, Smedelærling, 25
 - Johan Henrik, Stadskirurg, 11
 - Johan Henrik, Kammerassessor, Kammerlakaj, 12
 - Johan Henrik, Skolelærer, 15, 16f.
 - Johanne, 18
 - Johanne Henriette, se Petersen
 - John Ray, 65
 - Julie Christiane, se Topsøe
 - Jørgen, Smedemester, 25, 27ff.
 - Jørgen Henriksen, Grovsmedemester, 15f., 18, 30
 - Jørgen Svendsen, Jernstøber, 12, 20, 27, 28, 30-42, 69f., 75, 98
 - Jørgine, 23
 - Jørgine Kirstine, se Wesarg
 - Karsten, Assistent i Ø. K., 154f., 157
 - Kirstine, 13
 - Lydia Henriette Christiane, se Søderstrøm
 - Margrethe Elise Christiane, 60
 - Maren Antoinette, se Rasmussen
 - Maria Emilie, 65f.
 - Maria Katharina Duus, f. Duus, g. A. H., 60f., 63
 - Marie, 23
 - Marie, f. Naumann, 57
 - Marie Elisabet, se Pedersen
 - Marie Elisabeth, f. Svendsen, g. J. H. H., 18f., 30
 - Markus, Borgmester, Købmand, 11
 - Mette Cathrine, 15f.
 - Mette Cathrine, 16
 - Mette Hansdatter, 14
 - Mette Marie, se Henriksen

- Hess, Michael Christian, 21
- Mogens Poul, 144, 146f.
 - Niels Henrik, Kleinsmed, 19, 23f.
 - Nielsine, 23
 - Ole, Styrmandselev, 154f., 157
 - Paul, Sagfører, 12
 - Pauline Marie, se Petersen
 - Pauline Emilie Susanne, 26
 - Peder Hansen, Præst, 11, 19
 - Peter Henrik Jørgen, Etatsraad, Jernstøber, 19, 38, 40f., 46-57, 60f., 62, 70f., 73f., 75f., 81, 98, 107, 134
 - Susanne, f. Patermann, g. H. H., 14f.
 - Susanne Christiane, se Pedersen
 - Svend Emil, 139
 - Theodor, Lakaj, 12
 - Wilhelmine, f. Deutschmann, g. F. H., 64f.
- Hessen, Henrik 11
- Hess-Nielsen, Andrea, se Behrendt
- Axel Valdemar, cand. jur., 45
 - Elna Marie, se Steffensen
 - Emmy Ingeborg, Kommunelærerinde, 45
 - Paul Andreas, Forsikringsmand, 46
 - Thyra, se Behrendt
- Hess-Petersen, Aage Johannes, Tandlæge, 44
- Bodil Bo, g. C. V. H.-P., f. Mørch, 44
 - Carl Valdemar, Arkitekt, 44, 126
 - Ella Høffner, f. Kjærup, g. Aa. J. H.-P., 44
 - Grethe, f. Larsen, g. H. O. H.-P., 44
 - Gustav Johan, Læge, 44
 - Hjalmar, Landsretssagfører, 44
 - Holger, Bygningskonstruktør, 44
 - Ingeborg, f. Langgaard, g. G. J. H.-P., 44
 - Kamma Marie, se Klem
 - Karen Ida, Overlærer, 44
 - Karin, f. Lauritzen, g. H. O. H.-P., 44
 - Knud Leif, Arkitekt, 44
- Hinderup, Heinrich, Høker, 15
- Holm-Møller, Olivia, Malerinde, 88f., 136
- Honoré, Peter, Fællestillidsm., Mask.arb., 151
- Jacobsen, H. P. W., Smed, 87
- Jensdatter, Anna Kirstine, se Hess
- Jensen, Bødker, Købmand, 78
- Amalie Christiane Frederikke Elisabet, Damefrisørinde, 20f.
 - Anders, Former, 87
 - Ane Elisabet Christence, f. Hess, g. F. C. J., 20
- Jensen, Birgitte Cathrine, se Hess
- Dagmar Marie Elisabet Kirstine, 21
 - Frederik Christian, Gasværksbestyrer, 20
 - Hanne Marie, f. Thuesen, g. V. C. T. J., 21
 - Jens Jørgen, Gaardejer, 47
 - Peter, 20
 - Valdemar Christian Thorvald, Direktør, 21
- Jeppesdatter, Mette Margrethe, se Hansen
- Jepsen, Helga, Barnepige, 116
- Niels, Fyrbøder, 116
- Jespersen, Ane Elise, se Hansen
- Johansen, J., Maskinfabrikant, 48, 76
- Nana, Billedhuggerinde, 137
 - Viggo, Kunstmaler, 127, 142
- Jørgensdatter, Mette, se Patermann
- Jørgensen, Ane Kirstine, se Hess
- Hans Peder, Gaardejer, 43
 - Theodor, Bogholder, 85, 92, 116
 - Thorvald, Arkitekt, 88
- Karsten, Anthon, C. J. D., Stadsingeniør, 148
- Dagmar, f. Lassen, 148
 - H. T., Direktør, Konsul, 149
 - Inger Marie, se Hess
- Kidde, Aage, Politiker, 156
- Kjellerup, C. E., Direktør, 153
- Kjærup, Ella Høffner, se Hess-Petersen
- Klem, Georg, Apoteker, 44
- Kamma Marie, f. Petersen, g. G. K., 44
- Knud, Prins, Tronfølger, 129
- Koch, V., Professor, Arkitekt, 88
- Kraft, Ole Bjørn, Udenrigsminister, 156
- Kristensen, Jørgen, Fornikler, 93
- Kölln, Anna Johanne Hess, f. Petersen, g. J. K., 43
- Johan, Prokurist, 43
- Langager, Hugo, Konsul, 152
- Lange, Hans Direktør, 152
- Langgaard, Ingeborg, se Hess-Petersen
- Larsen, Grethe, se Hess-Petersen
- M., Støberiformand, 74
 - Jørgen, Skolelærer, 17
- Lassen, Christian, Maskinmester, 93
- Ditlev, Maskinsmed, Formand, 93
- Lauritzen, Karin, se Hess-Petersen
- Lemche, S., Arkitekt, 88
- Lie, A. S., Støbemester, 92

- Liisberg, Bering, Historiker, 96
 Louise, Dronning, 112, 125
 Ludvigsen, Kathrine (senere gift med Smed Pedersen), Kokkepige, 84
 Lundhof, Jørgen Fridrich, Bedemand, 18
 Madsen, Christian Marius, Prokurist, 44
 – Helga Pauline Hess, f. Petersen, g. C. M. M., 44
 Magdahl-Nielsen, J., Arkitekt, 88
 Martensen, E. V., Landstingsmand, Toldforvalter, 101f.
 Martischang, Jean, Disponent, 60
 Mathiasen, Lærer, 69
 Mehling, Regine, se Petersen
 Michelsen, Christian, Lærer, 69
 Mikkelsen, Maren Christiansdatter, se Petersen
 Møller, J. P., Konsul, Købmand, 84
 Møller, V. F., Direktør, 59, 149
 Mørch, Bodil Bo, se Hess-Petersen
 Mørk-Hansen, V. J., Arkitekt, 88
 Naumann, Marie, se Hess
 Neuhaus, Juliane Vilhelmine, se Brincker
 Nielsen, Adolf Martin, Sagfører, 44, 76
 – Andreas, Altmuligmand, 126f.
 – Emilie Elisa, f. Hess, g. A. N., 40f., 42, 44f., 57, 104, 136
 – I. P., Modelsnedker, Formand, 93
 – Johannes, Sagfører, 101f.
 – L., Jernstøber, 31
 – Marie Sophie, f. Petersen, g. H. P. N., 44
 – Niels Peter, Hattemager, 44
 – Sven, Prokurist, 151
 Nissen, Gyde, f. Hansdatter, g. J. N., 17
 – Jens, Hattemager, 17
 Nørgaard, Elsie (senere gift med Direktør C. C. Dybdal), 136
 – Jens, Værkfører, 58
 – Laura, Frk. (Søster til Etatsraad N.), 136
 – Marie, Forständerinde (Søster til Etatsraad N.), 136
 – Mary, Etatsraadinde, 136
 – Poul, cand. phil., Sekretær i Handelsbanken, 136
 Obbekjær, R. M., Jernstøber, 71
 Olesen, Kristine, Barnepige, 82
 Olsen, Anne Marie, se Pedersen
 Olsen, Kaja, Direktrice, 149
 Ovesen, Gudrun, g. H. O., f. Brandt, 141
 – H., Redaktør, 141
 – Holger, Tandlæge, 141, 153
 – Inger Margrethe, f. Hess, g. Holger O., 109, 111, 116, 123, 131, 136, 140f., 153
 – Merete, 141, 159
 – Oscar, Skibsreder og Direktør, 140
 – Ove Vilhelm, 141, 159
 Patermann, Johan, Grovsmed, 14, 18
 – Jørgen, Smedesvend, 18
 – Mette Jørgensdatter, 14, 18
 – Susanne, se Hess
 Pedersen, Maler, 25
 – Aage Hess, 29
 – Anne Marie, f. Olsen, g. J. P., 20
 – Anne Marie Kirstine, f. Hess, g. V. P., 29
 – Inger Kjestine, se Hansen
 – Jens, Væver, 19
 – Jørgen Holger Hess, Trafikelev, 29
 – Kirstine, f. Henriksen, g. J. P., 20
 – Marie Elisabet, f. Hess, g. Maler P., 25
 – Peder, Væver, 19
 – Susanne Christiane, f. Hess, g. P. P., 19f.
 – Viggo, Bogbinder, 29
 Petersen, Anna Johanne Hess, se Kölln
 – Astrid Elna Hess, se Allerup
 – Christiane Pauline, se Hess
 – Christiane Pauline Hess, 44
 – Emilie Elisa Hess, se Berg
 – Hansine, se Hess
 – Helga Pauline Hess, se Madsen
 – Henrik Cornelius Maximilian, 20
 – Holger Otto Hess, Bygningskonstruktør, 44
 – Jacob, Bankdirektør, 95
 – Jacob Ludvig, Bagermester, 20
 – Johan, Anlægsgartner, 23
 – Johan Frederik Alexander, 20
 – Johanne Henriette, f. Hess, g. J. L. P., 20, 27
 – Jørgen Georg Hess, 44
 – Jørgen Hans, Tømmermester, 42, 56, 105, 108, 122, 136
 – Karen Ida Hess, se Klem
 – Kätty, f. Haug, g. J. P., 23
 – Ludvig A., Arkitekt, 108

- Petersen, Ludvig Vilhelm, Kolonialhandler, 20
- Lydia Henriette Christiane, 20
 - Maren Christiansdatter, f. Mikkelsen, g. N. P., 30
 - Marie Louise, 20
 - Marie Sophie, se Nielsen
 - Niels, Værtshusholder, 30
 - Niels, Skrædersvend, 20
 - Ove, Professor, Arkitekt, 42
 - Pauline Marie, f. Hess, 40f., 42f., 77, 105, 112, 136
 - Regine, f. Mehling, g. N. P., 20
 - Vilhelm Christian Hess, 44
- Pontoppidan, Ricard, Vingrosserer i Bordeaux, 131
- Poulsen, N. J., Bogholder, 28
- Pouplier, Emil, Agent, 101, 113
- Mathilde, f. Brincker, 113
- Rambusch, H. J. B., Kaptajn, 71
- Rasmussen, Andreas, Kammerraad, Smedemester, 72, 75, 78, 103
- Else, 15
 - Hans, Smed, 34, 60
 - Hans, Gaardfæster, 47, 76, 81
 - Jens, Husmand, 24
 - Karen Kirstine Hess, se Christensen
 - Maren, f. Sørensdatter, g. J. R., 24
 - Maren Antoinette, f. Hess, g. N. C. R., 26
 - Niels Christian, Detailhandler, 26
 - Peter, Smed, 28
- Roulund, Hans, Kusk, 55
- Ruff, f. Coops, 58
- Ella Vilhelmine, se Hess
 - Georg Flemming, Fabrikant, 58
- Sand, P., Forpagter, 128, 143
- Schjöth, A., Grosserer, Konsul, 91, 101, 110
- Skovgaard, Joachim, Kunstmaler, 137
- Smith, Birgitte, se Hess
- Christian, Skovrider, 146
 - Inger, f. Jespersen, g. C. S., 146
- Steensen, Hans, Direktør, 101, 108
- Steffensen, Agnes, f. Wesarg, g. S. S., 22
- Elna Marie, f. Hess-Nielsen, g. J. C. F. W. S., 46
 - John Christian Frederik Wesarg, Lektor, 22, 45, 46
- Steffensen, Sofus, Smed, Formand, 22
- Storm, Frederik, Kaptajn, Forstander, 69
- Svendsen, Marie Elisabet, se Hess
- Mette Marie, f. Gyes, g. N. J. S., 18
 - Niels Jørgensen, Skrædermester, 18
- Søderstrøm, Jenny, g. Thordrup, 27
- Lydia Henriette Christiane, f. Hess, g. M. S., 26f.
 - Martin, Overpostbud, 26f.
- Sørensdatter, Maren, se Rasmussen
- Sørensen, Christiane, f. Nielsen, g. J. S., 28
- I. C., Smed, 119
 - Jørgen, Daglejer, 28
 - Mads Peter, Smed, 93
 - Martin, Direktør, 92, 95, 126, 132, 148, 151
 - Peter, Lagerforvalter, 93, 103
 - Willy, Borgmester, 151
- Therkeldsen, Chr., Støbemester, 92
- Thisted, V., Købmand, 110
- Thodesen, Mette Marie, 105
- Thordrup, Peter, Bankfuldmægtig, 27
- Thuesen, Hanne Marie, se Jensen
- Tingleff, Elise, se Wissing
- Topsøe, Erna Mathilde, f. Hess, g. F. T., 65, 109, 111, 116, 125, 131, 134f., 139f., 151
- Flemming, Kaptajn, 136, 139f.
 - Gudrun (Datter af Dr. phil. H. T., senere gift med Kontorchef O. E. Kiørboe), 136
 - H. F. A., Direktør, Dr. phil., 135f.
 - Johanne, 135
 - Julie Christiane, f. Hess, g. V. T., 82, 85, 109, 116, 124, 131, 134f., 140, 153
 - Vilhelm, Amtmand, 95, 131, 135, 140, 153
- Vahlmann eller Waldmann, Sekretær, 15
- Valløe, K., Kammerherre, Stiftamtmand, 133
- Wegener, C. C., Provst, 130, 132, 140
- Esther, f. Luplau Jansen, g. C. C. W., 130, 140
- Wennerwaldt, E., Kunstmaler, 117
- Vermeiren, Gustav, Kunstmaler, 137
- Wesarg, Agnes, se Steffensen
- Anna Marie Margrethe, se Haug
 - Christian Frederik Theodor, Skomager, 22, 46
 - Herman Frederik Christian, 22
 - Jørgine Kirstine, f. Hess, g. C. F. T. W., 19, 21ff., 46

Wesarg, Karl Ludvig Martin, Smed, 22
– Louise, 23
– Marianne Elisabet Louise,
se Christensen
West, Blikkenslager og Kobbersmed, 34, 40

Windfeldt-Hansen, C. M., Konsul, Direktør,
90, 101
Wissing, Elise, f. Tingleff, g. H. W., 144
– Gudrun Elisabet, se Hess
– Hans, Forpagter, 144

„Fabrikejer C. M. Hess og hans Slægt” er sat paa Monotype med New Times Antikva og trykt paa matglittet Trykpapir 6125 fra De forenede Papirfabrikker. Klicheerne er fra Bernh. Middelboe's Reproduktionsanstalt. Omslagsvignetten er tegnet af Ulf Clausen.

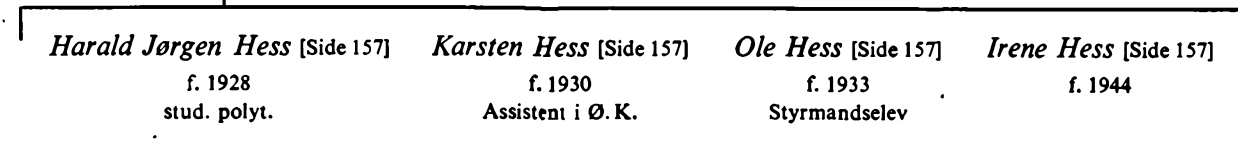
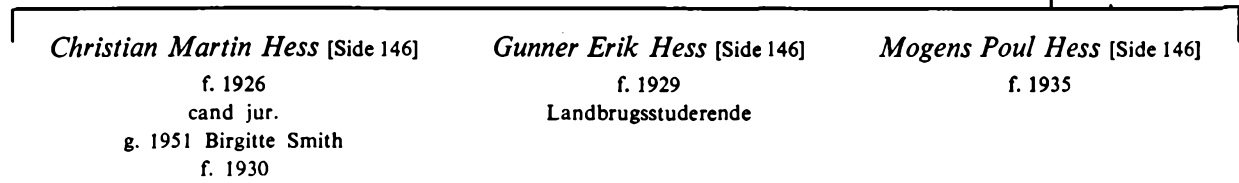
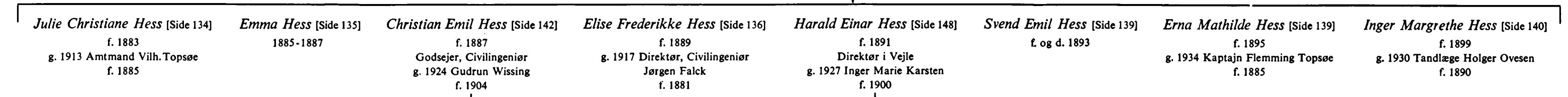
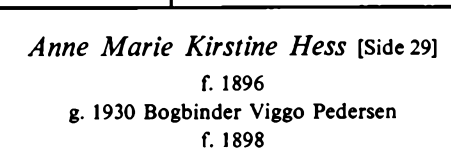
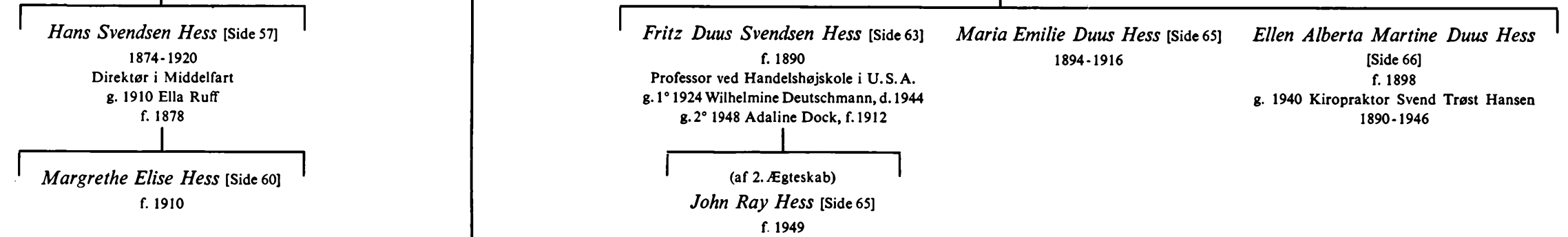
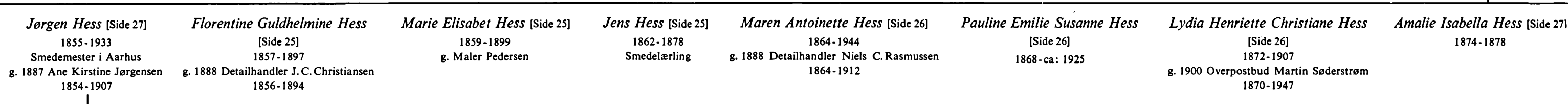
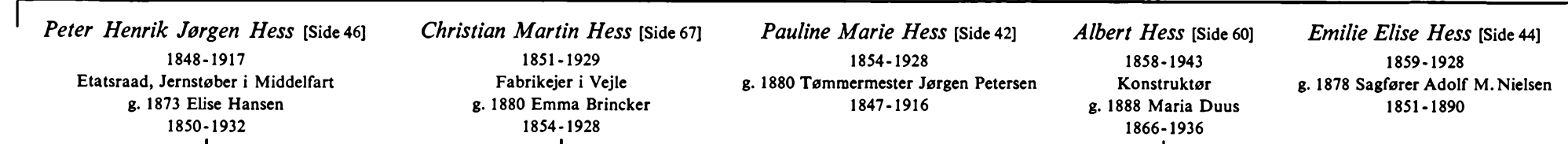
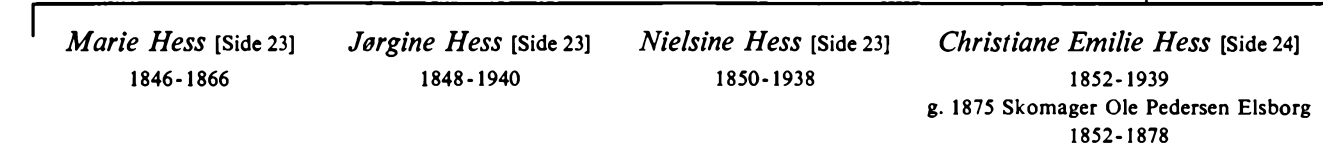
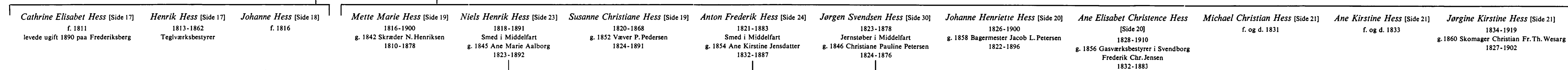
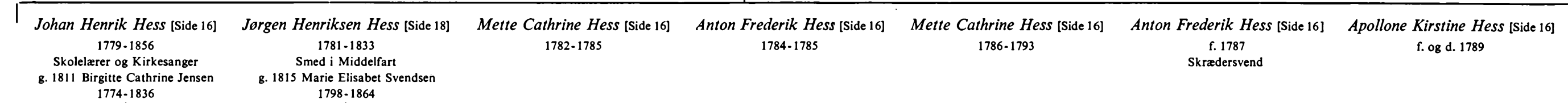
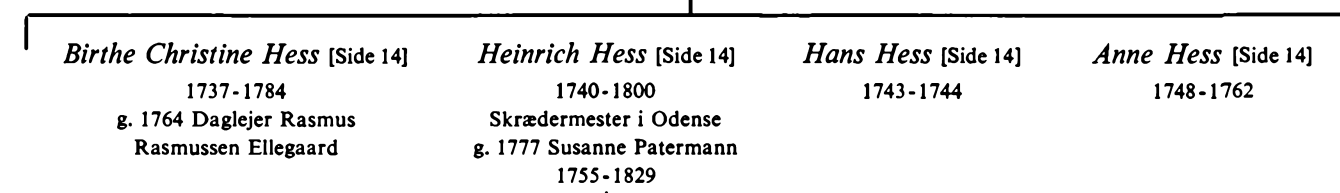
*Trykt i
Det Berlingske Bogtrykkeri
København*

HEINRICH CHRISTOPHER HESS

[Side 13]

født i Holsten, Daglejer i Assens 1726, død 1758
 g. 1. Gang Kirsten ---, død 1736
 2. Gang 1736 Mette Hansdatter, 1711-1771.
 Børn af 2. Ægteskab

FABRIKEJER C. M. HESS OG HANS SLÆGT

Trykt i
Det Berlinske Bogtrykkeri
København